

У К Р А Ї Н С Ь К И Й Тиждень

№ 5 (377) 6–12.02.2015 р.

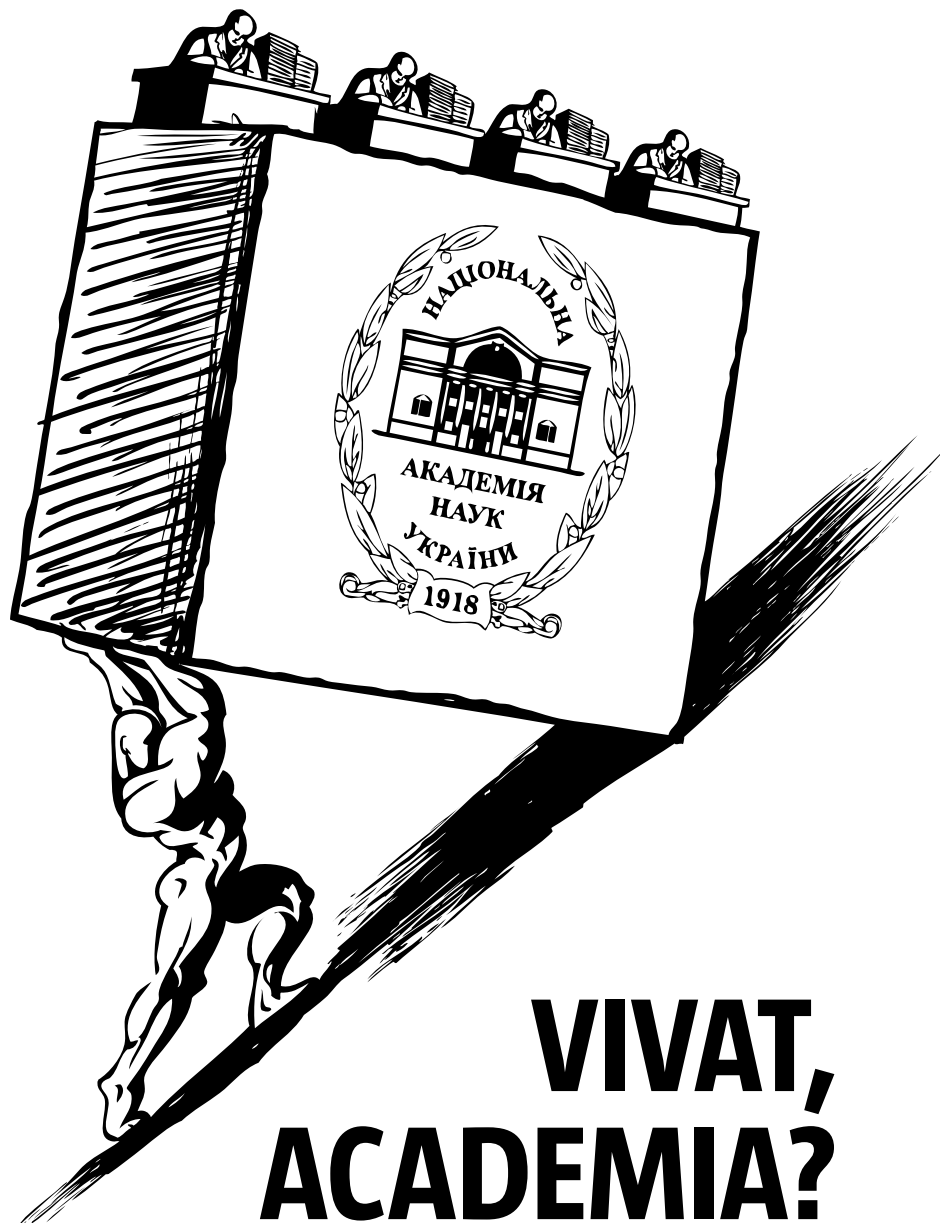

Едвард Лукас
про те, чому
Захід не готовий
до гібридної війни

Що дає нульовий виборчий
бар'єр

Як працює конвеєр
із виготовлення
сепаратистських лідерів

Що означає перемога крайніх
лівих для Греції та ЄС

The
Economist

Featuring selected content
from The Economist

ISSN 1996-1561

9 771996 156002

05 >

12 лютого 2015 року

Міністерство культури України
Національна філармонія України

Колонний зал ім.М.В.Лисенка

З нагоди Головування Латвії в Раді Європейського Союзу

Молитва Матері Терези

/Mātes Terēzes lūgšana/

Р.Дубра Е.Ешенвалдс А.Пярт А.Селіцкіс П.Васкс

**Хор Латвійського Радіо
Камерний оркестр
«Sinfonietta Rīga»**

Диригент – **Сигвардс Клява**

ЖИВИЙ ЗВУК

info@letta.Riga

Національна Філармонія України є партнером Латвії у виступах у рамках програми концерту на склад композицій

Початок концерту о 19 годині
Вартість квитків 30 – 120 грн.
Квитки продаються в касі та на сайті Філармонії,
театральних касах м. Києва
Телефони для довідок: 278-62-91, 278-16-97.
<http://www.filarmonia.com.ua>

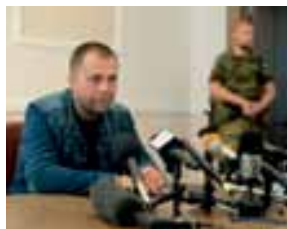
НА ЧАСІ

Момент істини
Війна і реформи як головні виклики

4

Роман Малко про фейк
як головну зброю агресора

7

Розхитати владний картель
Як нарешті оновити владу

10

Гуманітарні виклики для освіти й міністерства
Чим небезпечне згортання гуманітарних програм у вищій школі

14

ТЕМА НОМЕРА

Реквієм по шарашці
Юрій Макаров про радянський спадок української науки

18

Страсті по Академії
Ігор Лосев про хвороби НАНУ і шанси на одужання

20

Максим Стріха:
«Наука – це не засіб задоволення чийсь цікавості, а гарантія безпеки держави»
Погляд на НАНУ очима заступника міністра освіти

22

Наукова фантастика
Скільки академій наук існує в Україні

26

Наука боротися
Як працюють академії наук на Заході

28

На зламі епох
Як Французька академія наук пережила королів, війни і революції

30

СУСПІЛЬСТВО

Волонтер Тарас Герман:
«Закінчатися гроші – люди придумують щось інше»
Тернопільський активіст про корупцію у Міноборони і людську співпрацю

32

СВІТ

До гібридної війни ми не готові
Едвард Лукас про те, що заважає Заходу стримувати Росію

34

Російські військові бази та совковий спадок Заходу
Чи заважають НАТО закордонні контингенти РФ

36

Бійтесь данайців,
що за дари голосують
Чи зможе Греція домогтися поступок від ЄС

38

Багаті, але необачні
Чи зможе Китай кинути виклик МВФ і Світовому банку

42

НАВІГАТОР

Колосок на ватних ногах
Чому українська культура залишається постколоніальною і чи є ознаки одужання

44

Люди як небажаний додаток до території
Втеча з півострова триває

48

Ми вас чекаємо!
Побут однієї родини на окупованій території

49

Алла Лазарева про засилля проросійських спікерів на французькому ТБ

50

Тиждень

№ 5 (377) 6–12.02.2015
Засновник ЕСЕМ Медіа ГмбХ
Видавець ТОВ «Український тиждень»
03067, Київ, вул. Машинобудівна, 37
Головний редактор Дмитро Крапивенко
Редакція Наталія Петринська, Анна Корбут,
Алла Лазарева, Олександр Крамар,
Ганна Трегуб, Богдан Буткевич,
Валерія Бурлакова, Станіслав Козлюк,
Юрій Макаров, Роман Малко, Ольга Ворожбит

Директор зі збуту Олександр Грищенко
Директор з реклами Олена Андреева
e-mail: olena.andreeva@tyzhden.ua
тел.: 067-407-10-89
Видається з 02 листопада 2007 року
Свідчення про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації КВ № 18119-6919 ПР від 30.08.2011 р.
Адреса для листування 03067, Київ, а/с № 2
Адреса редакції 03067, Київ, вул. Машинобудівна, 37
e-mail: office@tyzhden.ua
тел.: (044) 351-13-00

Друк ТОВ «НОВИЙ ДРУК», Київ, вул. Магнітогорська, 1
Свідчення суб'єкта видавничої справи ДК № 1447 від 28.07.2003 р.
№ зам. 15-0258
Наклад 41 500
Номер підписано до друку 4.02.2015 р.
Виходить щоп'ятниці
Розповсюджується в роздрібній торгівлі та за передплатою
Передплатний індекс 99319
Ціна договірна

© Український тиждень. Редакція залишає за собою право на літредування надісланих матеріалів без узгодження з автором. Рукописи не повертаються й не рецензуються. Редакція може не поділяти думку авторів. За зміст рекламних матеріалів та листів, надісланих читачами, редакція відповідальності не несе. Матеріали, позначені літерою «Р», публікуються на комерційній основі

Наші партнери: www.tyzhden.ua
The Ukrainian Week

КО
-БУДУТЬ
-ПОВНА ЛН
-НАКАЖУТЬ
РОЗГОНІ МА
-ЗАКІНЧИТ
-ВЛАДА ПОЧ

МОМЕНТ ІСТИНИ

Автор: Богдан Буткевич

Для всіх учасників російсько-українського конфлікту лютий стане моментом істини. Росія чітко відчуває, як стискаються коло й вікно можливостей для придушення України. Фінансові резерви Кремля невинно тануть, на міжнародній та військовій арені йде поразка за поразкою.

США та Англія показали, що дуже серйозно налаштовані дотиснути Путіна, реанімувавши справу Літвіненка, у межах якої очільника РФ звинувачують чи не в найбільшому гріху в сучасній західній моральній парадигмі – педофільії. Тобто демонізуючи його до ролі повністю нерукоподаваного. Ще й наприкінці лютого Україна, найімовірніше, таки отримає черговий великий транш МВФ і навіть військову допомогу зі Сполучених Штатів, які не тільки підтримають хоч на якийсь час штани нашої економічної системи, що вже падають, а й посилять позиції нинішньої влади й трохи зцементують україн негативне соціально-психологічне тло в суспільстві.

Та й усередині самого ватного середовища зростає невдоволення половинчастою політикою Путіна, який і далі грається в гібридну війну замість оголошення «хрестового походу проти Заходу та його наймитів». Тому чекати до весни Кремль просто не має можливості, отже, ►

ФОТО: UNIAN

знову війна та прагнення «примусу до миру». Одним словом, треба йти ва-банк.

Зі свого боку, в Україні є й інша величезна проблема – уже згаданий жажливий стан економіки, який із кожним днем ще й погіршується наввипередки з настроями зневіри в суспільстві. Тим більше що влада замість проведення термінових реформ, насамперед у плані розв'язання рук малому та середньому бізнесу, імітує бурхливу діяльність, нічого не змінюючи по суті. І все це прекрасно бачать західні донори, які абсолютно не палають бажанням спонсорувати прагнення Банкової та Грушевського жити по-новому й по-старому водночас.

Росія розпочала активні воєнні дії в січні не так щоб захопити нові території, а щоб завдати максимальної шкоди ЗСУ, особливо на Дебальцівському плацдармі. Звичайно, ще була й морально-психологічна мета жахливими картинками війни, кадрами з убитими та полоненими українськими вояками вплинути на процес мобілізації – залякати призовників. Саме в умовах оточення та розгрому українських військ мали розпочатися чергові мінські переговори, на яких Росія знову накинута б на Україну всі невідгдані пункти згідно з Мінськом-1, але із суттєвим погіршенням, як, наприклад, визнання лінії розмежування станом не на вересень 2014-го, а на лютий 2015-го. Це не кажучи вже про необхідність знову взяти на годування не контрольовані Києвом території, що взагалі є наріжним каменем війни на виснаження, яку провадить Кремль проти України.

Однак наступ російських військ зазнав повної невдачі на всіх напрямках, принаймні на сьогоднішній день, завдяки мужності українських солдатів. Навпаки, терористичні угруповання зазнали величезних утрат як у людях, так і в техніці. Такі великі, що Кремль одразу захотів перемир'я, від якого сам вустами своїх маріонеток так голосно відхрестився півтора тижня тому, на початку наступу. Їм потрібна тактична пауза для підводу чергової порції гарматного м'яса з РФ, адже місцевий ресурс любите-

лів «Новоросії» стрімко вичерпується.

Треба чітко розуміти, що дуже скоро, буквально протягом двох тижнів, проросійські бандформування за підтримки кадрових російських «відпускників» знову невідворотно підуть у наступ. Про це свідчить хоча б заява лідера «ДНР» Захарченка про проведення «тотальної» мобілізації до 100 тис. людей. Росії та її клеветам результат потрібен уже зараз, бо тільки перманентна війна дає можливість не відповідати на безліч незручних запитань та на реальну загрозу повного соціально-економічного колапсу на окупованій території. Тому тільки йти вперед і з боями вигризати потрібні для свого виживання умови.

Причому ескалація буде не тільки військова зовнішня, а й внутрішня. Незважаючи на невдалі спроби зірвати мобіліза-

тальйону «Айдар», а нині нардеп від Радикальної партії Сергій Мельничук, які не мають реальної підтримки. Але в умовах накрученого істероїдного суспільства, що стрімко біднішає, ці спроби із часом можуть мати успіх, тим більше коли знайдеться чимало тих, хто підтримує такі дії від чистого серця, хоч і з невеликого розуму.

Величезна проблема в тому, що в соціумі зростають і депресивні настрої, зневіра в можливостях змін. Люди готові боротися проти російської навали, але не мають надії на покращення життя. Бо не розуміють, чому підприємців і далі так само «кошмарять», чому податки, які нібито знизили, а сьогодні по факту ще вищі, чому корупція у владі тільки збільшилася й стала ще нахабнішою, чому за рік після Майдану країна стала жити відчутно гірше, і це не тільки через війну. На всьому тому може зіграти й неодмінно спробує це зробити Кремль.

Найбільша небезпека полягає в тому, що ні Банкова, ні Кабмін так і не почали запроваджувати реальні економічні реформи, які є не менш потрібними зараз, аніж перемоги на Сході. Влада тільки імітує бурхливу діяльність, замість того щоб терміново, у пожежному порядку почати підтримувати малий та середній бізнес, боротися з корупцією та залучати іноземні інвестиції. Чому? Це питання для окремої статті, хоча слово «недолугість» саме собою постає перед очима.

Західні ж донори прекрасно розуміють усі вихляння Порошенка та Яценюка, особливо маючи своїх контролерів у владі. Відповідно вже чи не прямим текстом ті самі США дають зрозуміти: дійте або ніякої реальної допомоги ні грошима, ні зброєю не буде. МВФ також наголошує: у вас часу буквально кілька місяців, досить робити крок уперед і три назад. Гроші в люті, швидше за все, таки дадуть, але востаннє і аж ніяк не в тих розмірах. Просто так Київ уже ніхто не спонсоруватиме. Тому «час X», коли потрібно буде остаточно визначатися й переходити всі рубікони, наближається для всіх сторін конфлікту. ■

НАЙБІЛЬША НЕБЕЗПЕКА У ВІДСУТНОСТІ РЕАЛЬНИХ ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ, ЯКІ ПОТРІБНІ НЕ МЕНШЕ, НІЖ ПЕРЕМОГИ НА СХОДІ

цію, РФ цілком може скористатися недолугістю Банкової насамперед в інформаційному забезпеченні цього процесу. Вже зараз інформпростір переповнений історіями про те, як «вночі забрали все село, сказали з собою брати «закатки» та одяг, бо годувати нічим, і всіх одразу відправили на фронт». І ніякі бравурні сюжети на ТБ не перекривають великого запиту в суспільстві на чесні відповіді від влади: що ми робимо, яка наша мета, навіщо гинуть хлопці?

Так, може, для когось відповіді на ці запитання є очевидними, але більшість мешканців сіл і районних центрів у глибинці, з яких масово й набирають солдатів, перебувають не в найкращому психологічному стані. Й це факт, який не варто замовчувати. Вже є спроби дестабілізувати ситуацію, як-от невдалий «штурм АП» чи паління шин перед Міністерством оборони. Поки що діють провокатори чи недалекі політики, як-от колишній командир ба-

Медальки від фейкопрому

Фейк – герой нашого часу. Він усюди й у всьому. Він усеохопний і всесильний, але вік його недовгий, бо ніщо не триває вічно, а надто брехня.

Чим закінчиться фейкова війна фейковою імперією, розв'язана в Україні задля створення фейкового «руського міра», здогадатися неважко. Як мінімум неозорою масою справжнього лайна, що залле одну восьму (вже не шосту) суші, прабатьківщину великої підробки. І якби не тисячі цілком реальних загиблих у процесі гри, то й говорити не було б про що. Але ситуація така, що єдине справжнє в цьому божевіллі – людські трупи.

Їх, щоправда, режисери балагану часто також намагаються перевести в розряд фейку, але це погано вдається.

Сморід залишається, і тхне щодня дужче й дужче. Фейкова індустрія царя-канібала так і не змогла вигадати спосіб перетворення людей на ніщо, і це, мабуть, добре. Бо коли все закінчиться, буде принаймні якась зачіпка, щоб усіх цих фейкових козачків, добровольців, «ополченців», генералів і царів із патріархами вхопити за шкірки для перетворення на реальні животворящі «скрепи».

А що таке свято буде, навіть не сумнівайтесь. Усе це божевілля дуже скоро закінчиться. До того ж так само несподівано й безглуздо, як починалося. Та ще й цілковитим фіаско з гучним пощиком. Бо ж окрім фейків у світі є, хоч як дивно, цілком справжні речі, з яких він, власне, й складається. І коли саме вони виступають на перший план, усі хворобливі фантазії (чиї зазвгодно) йдуть гуляти лісом.

Якщо навіть своїх фейкових заблукалих солдатів-наркоманів, котрі очманіло лізуть у м'ясо-рубку Донбасу «во славу отчєства», отє «отчєство» не здатне нагородити чимось нормальним, а замовляє натомість дешеві китайські бляшки ще й продає їх потенційним «героям» за сотні дерев'яних, то про яку перемогу взагалі мова? Хіба ж не чудово: фейкові медальки для фейкових бійців продаються в реальному, а не фейковому доступі. Щоправда, вони також за відверто вигадані заслуги: взяття Києва, наприклад, чи Львова. І можливо, за задумом лялько-

водів, це, з одного боку, мало б підбадьорювати зомбі, а з другого – лякати ворога, тільки ефект від такої пропаганди, швидше за все, буде теж нульовий. Бо ані повний кавалер орденів китайського виробництва, начеплених за неіснуючі подвиги й придбаних за віджаті гроші, не воюватиме краще, ані мешканець української столиці, побачивши такі бляшки, не почне трясти колінцями.

Ба більше, ефект може виявитись абсолютно протилежний очікуваному. І не лише тому, що зі здійсненням планів останнім часом фейковим стратегам чомусь патологічно не щастить і на дешеві понти ведеться дедалі менше потенційних лохів. Усе значно простіше: хочеш розсмішити Бога – розкажи йому про свої плани.

Вік підробки недовгий. Китайські «шедеври», які ще не так давно заповнили світ, уже вийшли з моди. Їх нахабно витіснили досконаліші витвори кремлівського фейкопрому, але й вони дуже скоро зійдуть на пси. Ця індустрія, звісно, продукує ідеї, але навіть примітивне їх утілення пере-

творюється на фарс. Нащадкам зизого Лівші більше не під силу не те що кувати бліх, а й виконувати примітивніші операції. Талант давно пропитий. Усе закінчується як в анекдоті про підводний човен: «ретельно обробити напильником». Звичайно, китайці нині трохи кусають собі лікті, хоча й розуміють, що крихта терпіння – і все стане на свої місця. Бо хоч патент належить наразі не їм, свої відсотки вони справно отримують, штампуючи принаймні дешеві бляшки чи ретельно під-

биваючи бариші за люб'язно надані кредити. А нам із вами головне ще трохи протриматись і не псувати собі нерви. Покійник уже радше мертвий, ніж живий, хоча все ще хаотично стріляє, на жаль, не фейковою, а справжньою зброєю. Зрештою, півень, якому відрубали голову, теж якийсь час іще намагається бігати, заляпуючи кров'ю довкілля. Але така огидна поведінка йому аж ніяк не гарантує світового панування й не потрапляння в холодець чи бульйон. Такий закон природи, і фейк цьому досі жодного разу не зарадив. ■

Автор:
Роман Малко

Війна як реаліті-шоу

Воюючи в Україні, Росія міцно тримає медіа-фронт, прикриваючи власні злочини напівміфічними персонажами, які в міру своїх «талантів» грають ролі польових командирів і лідерів самопроголошених республік

Автор:
Денис Казанський

Російсько-українська війна, що вже близько року триває на Донбасі, як відомо, протікає у двох вимірах: реальному та віртуальному. Нездарма її називають гібридною. Інформаційна складова у ній більша, ніж у будь-якій війні, яка була розв'язана досі. І це не випадково, адже вона існує саме для того, щоб приховати справжній загарбницький характер конфлікту, визнання якого не вигідне агресору.

Окупація Донбасу російськими найманцями та військовослужбовцями регулярної армії, безумовно, злочин. Тож, як будь-який злочинець, РФ намагається переконати світову спільноту, що вона є невинною та не бере участі у війні. Для цього робить усе, щоб показати стороню конфлікту тільки псевдореспубліки «ЛНР» та «ДНР», утворені з допомогою громадян Росії, що перейшли український кордон зі зброєю і захопили кілька міст Донецької та Луганської областей.

Ця практика не нова. До таких заходів агресори вдавалися й раніше. Завжди легше діяти через п'яту колону, яка здатна створити враження певної легітимності агресії всередині держави та сховати злочини за ширмою. Але впливовість і потужність сучасних ЗМІ дають змогу не просто використовувати п'яту колону, а й вигадати, коли її немає, створити паралельний світ по той бік телеекрана, який глядачі сприймають як цілком реальний.

Для людини, яка не знає реальній Донбасу, яка не знає нічого про політичне життя Донецька до війни, ця нова телевізійна реальність може видаватися цілком правдивою. Вона

здатна повірити в те, що на Донеччині довгі роки існував потужний антиукраїнський рух і діяли популярні в народі сепаратистські організації, які очолили «ДНР» у 2014 році без додаткової допомоги Росії. Але насправді все це має мало спільного з дійсністю. Спікери, активісти та ватажки «ДНР» і «ЛНР» лише виконують визначені для них ролі й створюють легенду для цільової аудиторії.

Політичні лідери квазіреспублік мають нульову вагу на окупованих територіях. У них ні підтримки місцевого населення, ні авторитету. До початку конфлікту деякі ватажки сепаратистів були відомі лише в дуже вузьких маргінальних колах, а декого ніхто не знав навіть там. Здавалося, що вони до кінця свого віку втілюватимуть у життя образи звичних для себе міських божевільних, проте все змінилося в один день, коли Росії знадобилися актори на ролі нових народних ватажків. І присутність учорашніх невдах в інформаційному просторі РФ (а потім й України) сягнула абсурдно великих масштабів.

Реалізатори будматеріалів на ринках, хронічно безробітні, організатори свят у дитячих садках дістали статуси «міністрів», «депутатів» та «мерів» і саме в таких статусах почали з'являтися в новинах у прайм-тайм. Лідерами квазідержав їх зробили не виборці, а телеканали та газети РФ. Певною мірою втілює сюжет книжки «Generation «П» Віктора Пелевіна, коли головний герой раптово дізнався, що російського уряду та президента насправді не існує і телевізор показує лише вигаданих персонажів. Різниця між цією книжкою та донецькою реальністю лише в тому, що сучасні технології ще не дають змоги правдоподібно намалювати лі-

«ИНЫХ УЖ НЕТ, А ТЕ ДАЛЕЧЕ». Александр Бородай закінчив свої політичні гастролі в Донецьку ще влітку. Згодом дав інтерв'ю російському ТБ, у якому заявив, що «Новоросії не існує»

дерів «ДНР» і «ЛНР», тож доводиться мати справу з другорядними акторами, які грають «міністрів» та «генералів».

Ще навесні, коли сепаратисти засідали в захоплених будівлях обласних державних адміністрацій Донецька й Луганська, Захарченко та Плотницький не мали жодного авторитету навіть у своєму середовищі. Та вже за кілька місяців російський телевізор зробив їх «зірками» й надав статусу всесвітньо відомих, впливових фігур, які начебто самостійно приймають рішення.

Водночас попередні куратори сепаратистів просто зникли з телеекранів без будь-яких пояснень. Зникли Болотов і Баширов із Луганська. Сьогодні місцеві мешканці навіть

не можуть пригадати їхні прізвища та обличчя. Зникли з Донецька Бородай і Гіркін. Передав з'являтися в сюжетах телевізійників Макович. Спостерігаючи таку дивовижну залежність лідерів сепаратистів від російських ЗМІ, звісно, важко сприймати когось із діячів «ЛНР» і «ДНР» серйозно. Цілком можливо, що завтра Захарченко та Плотницький так само просто

зникнуть із телевізорів і на зміну їм будуть висунуті такі самі фейкові телеватажки й телеміністри. Бо вся легітимність «ЛНР» і «ДНР» створюється в телестудіях Москви.

У той самий спосіб малюється й картинка з театру військових дій. Для приховування участі російських військ у війні на Сході України на російських телеекранах постійно демонструють фейкових польових командирів, які нібито стоять на чолі озброєних формувань сепаратистів. У ролі таких ватажків виступають учораšní паркувальники та працівники автомийки, які мають переконливий вигляд «командирів із народу». А насправді бандформуваннями керують, звісно ж, військові спеціалісти з РФ.

Якби не ТБ, ми навряд чи коли-небудь дізналися б про Моторолу, якого «розкрутили» пропагандисти з LifeNews. Кумедний гопник невеличкого зросту дуже добре підходив на роль такого собі солдата Бровкіна, тож був швидко піднесений медіа-технологами до рівня військового генія. Останнім часом Моторола вже не так воює, як позує перед телекамерами біля лінії фронту, розповідаючи про чергову «героїчну» перемогу над ЗСУ. У той час як справжні творці перемог тримаються в тіні та зі зрозумілих причин не дають жодних інтерв'ю.

Даремно українці з надією повсякчас поширюють чутки про загибель Мотороли. Він давно вже має статус сакральної фігури в цій війні й мусить і далі грати вигадану для нього роль хороброго та невмирущого командира. Такого вмирати на передову, звісно, не пошлють.

Стежачи за розвитком подій на Донбасі, українському глядачеві важливо зрозуміти, що в медіа він спостерігає реаліті-шоу з великим бюджетом, у якого є свої режисери та продюсери. Тому сприймати російську версію подій серйозно – це все одно що дивитися голлівудський фільм і вірити, що на Америку напали прибульці. Війна на Донбасі є війною Росії з Україною і не є нічим іншим. А «ЛНР» і «ДНР» – це лише подоба мертвонародженої «Фінляндської демократичної республіки», яку керівництво СРСР вигадало заради прикриття загарбницького нападу на Фінляндію в 1939 році.

Сприйняття маріонеток і колаборантів як самостійної сторони українсько-російського конфлікту є тим, чого так ста-

**СПІКЕРИ, АКТИВІСТИ ТА
ВАТАЖКИ «ДНР» І «ЛНР»
ЛИШЕ ВИКОНУЮТЬ
ВИЗНАЧЕНІ ДЛЯ НИХ РОЛІ Й
СТВОРЮЮТЬ ЛЕГЕНДУ ДЛЯ
ЦІЛЬОВОЇ АУДИТОРІЇ**

ранно домагається РФ. І зробивши це, ми таким чином погоджуємося з нав'язаними нам правилами гри й даємо згоду легітимізувати російську агресію. ■

**Ваша
іноземна преса
в Книгарні «Є»**

AD
ARCHITECTURAL DIGEST

COSMOPOLITAN

DER SPIEGEL

FINANCIAL TIMES

Forbes

Herald Tribune

LE MONDE
diplomatique

Newsweek

The Economist

THE TIMES

THE WALL STREET JOURNAL

м. Київ
вул.
Лисенка, 3
вул.
Спаська, 5

Львів
просп.
Свободи, 7

www.book-ye.com.ua

Розхитати владний картель

Зважаючи на те що спостерігаємо довкола, держава і далі бовваніє в лещатах бетонних і беззмістовних шаблонів про «відкриту владу», «економічні реформи», «євроінтеграцію» тощо. Спритність будь-якої наступної влади полягає у вмілому маніпулюванні такими заготовками

Біжимо на тренажерній біговій доріжці – виснажуємося, ніби вдосконалюємося, але лишаємося на одному місці. Рік тому ми почали бігти швидше, але об'єктивації нашого руху так і не настало. Схожі відчуття в багатьох із нас. Громадянське суспільство інтенсивно пульсує, але нові правителі демонструють стару якість. Держава зазмерла. Усі ми відчуваємо колосальний потенціал, але і далі дратуємося від колективної безпорадності. З вуст керівників держави летить та сама словесна схоластика, яка одразу ж розчиняється в повітрі. У знеціненні ідей і замиранні часу зацікавлені владні еліти, що мають зиск із доступу до ресурсів і виграють у такий спосіб час для власного збагачення.

СПРАВЖНІСТЬ ПОЛІТИЧНИХ ІДЕАЛІВ У ПРОЦЕДУРАХ

Сучасний світ переживає якщо не кризу, то стагнацію цінностей. Можливо, згрішило перед аксіологічною гілкою філософії, але, коли спостерігаємо за всім довкола, здається, що твердження Дюркгейма чи Вебера про те, що цінності є основою суспільних систем, сьогодні неактуальне. Прилизані за довгі століття до еталонної форми ідеали й номінальні норми нерухомо муміфікуються у скляній колбі. Це, до речі, не лише про Україну. Політична ідеологія – то лише предмет академічної політології, але аж ніяк не інструмент реальної політики. У «реальнополітичному» дискурсі щодо найкращого суспільства ідеологічна дискусія є радше правилом хорошого тону, ніж дієвим інструментом.

Автор:
Михайло
Басараб,
політолог

81-річний
Юхим
Звягільський,
депутат
усіх восьми
скликань
Верховної
Ради – 1990
(КПРС) по
2014 (Партія
Регіонів)

Позірна конкуренція ідеологій лише додатково вказує на умовність розбіжностей між ними, а фактично утверджує за бронзовий консенсус «різних» і «полярних» уявлень про суспільний ідеал. Цілком очевидно, що відбулася «бюрократизація» ідеологій. Політичні еліти навмисно імітують ідеологічну полеміку й фокусують на ній суспільну увагу. За палкими дискусіями навколо муміфікованих бутафорій надійно ховаються реальні егоїстичні наміри еліт сповільнити соціальні ліфти й не випустити в систему прийняття рішень пересічного громадянина. Такий стан речей куди характерніший для України, ніж для держав розвинутої демократії.

Реальний конфлікт інтересів, а відтак і справжні розбіжності в прагматичній політичній діяльності слід шукати не в музеї ста-

тичних цінностей, а в процедурах суспільно-політичної взаємодії. Це стосується різних вимірів, починаючи з глобального, у форматі ООН, і закінчуючи творенням осередків політичних партій. Саме процедура стала відображенням справжніх намірів і мірилом реальних цінностей політичних суб'єктів. Як приклад – тема електронної демократії. Вона справді робоча, а не формальна, бо її предметом є питання удосконалення процедур суспільно-політичної взаємодії, а не балачки про ідейні атрибути. Тільки через свою непідробність ця тема стала справжнім водорозділом у дискусії між громадянським суспільством і політичними елітами. Електронна демократія об'єднує громадян, бо через відкрите урядування реально сприяє зростанню їхньої ваги в адмініструванні держави. Разом

ФОТО: УНІАН

із тим готовність до впровадження механізмів електронного урядування є найкращим тестом на відповідність (або невідповідність) правлячих еліт у будь-якому закутку світу. Поясніть, будь ласка, де в цій дискусії місце для ліберальних, консервативних, соціалістичних чи націоналістичних ідеалів? Електронна демократія спокійно живе і впроваджується без них.

Критерієм релевантності будь-якої пропозиції сучасного політичного суб'єкта суспільству є процедурний, а не номінально-ідейний її вимір. Від усіляких «ізмів» давно нудить, а остаточну думку про партії чи політиків прагнемо формувати не за виборчими гаслами або буфаторними партійними програмами, а за їхніми реальними вчинками.

Бажаючи поліпшити умови свого життя, громадянське суспільство має нав'язувати владним елітам обговорення власне механізмів, а не декларацій, за допомогою яких людина поступово інтегруватиметься в систему урядування державою. Лише таким чином ми змусимо політичний істеблішмент розконсервуватися й стати відповідальнішим.

Про готовність політичних суб'єктів змінювати наше спільне життя на краще передусім мають свідчити принципи і правила їхньої внутрішньої самоорганізації. Натхненник ісландської революції 2008 року Торфасон дотепно радить політичним діячам і гро-

мадським активістам самим працювати за правилами омріяного суспільства, яке вони прагнуть змонтувати. Це найкращий прототип того майбутнього, яке кожен із них здатен створити.

Безумовно, згодом відносно швидко нашу державу порятує хіба що вмілий і відчайдушний гарант Конституції, він же верховний головнокомандувач. Утім, виплекати найдостойнішого, випитовхнути на капітанський мостик і підтримати його реформаторські починання здатне буде лише суспільство зрілих громадян, що добровільно послугуватиметься принципами політичного сумління та взаємоповаги. Щоб реалізувати намічене, розрізнена енергія множини громадських активностей має витворити політичну синергію й через приклад власної самоорганізації у мультилідерстві та продуктивній діяльності розхитати закостенілий владний стан.

Українські політичні еліти, як уже зазначалося, не демонструють бажання якісних змін у державі. Архаїчні процедури їхньої внутрішньої взаємодії також не дають підстав сподіватися, що український владний пласт добровільно працюватиме над тим, щоб відкрити свої коридори і впускати громадянина в систему. Тож громадянське суспільство повинно шукати тонкі місця для розхитування владного картелю через демократичні процедури. Таким, зокрема, є інститут вибо-

рів. Заяви про відкритість влади мають набувати дедалі більшого сенсу в механізмах їх втілення в життя.

ВИБОРЧИЙ БАР'ЄР СТАНЕ МАРКЕРОМ ЗМІН

Здається, що під тиском громадськості й західних політиків владі не вдасться уникнути переходу до принципу відкритих партійних списків, коли окрім голосування за політсилу виборці матимуть

У ЗНЕЦІНЕННІ ІДЕЙ І ЗАВМИРАННІ ЧАСУ ЗАЦІКАВЛЕНІ ВЛАДНІ ЕЛІТИ, ЩО МАЮТЬ ЗИСК ІЗ ДОСТУПУ ДО РЕСУРСІВ

можливість впливати на послідовність розміщення майбутніх депутатів у тому списку. Серед політиків зараз практично вже ніхто не наважується публічно критикувати відкриті списки. Хоча, може, багатьом старожилам владного Олімпу таке нововведення й не до душі, публічний консенсус із цього приводу є доконаним фактом. Зволікання із запровадженням відкритих партійних списків може стати вагомим приводом для суспільних невдоволень і негативної реакції Заходу. Окрім згаданої громадянське суспільство має домагатися ще двох іновачій до виборчого законодавства.

Перше. Необхідно надати можливість безперешкодно користуватися своїм виборчим правом українським громадянам, що на момент виборів тимчасово проживають за кордоном. Щонайменше йдеться про спрощення обліку виборців за межами України й відкриття значно більшої кількості дільниць хоча б у державах із численними українськими громадами.

Зважаючи на те що багатомільйонна українська трудова міграція оформилася в окремих соціальний кластер, було б справедливо, щоб ця спільнота дістала й свою квоту в українському парламенті. Особливо якщо нова виборча система передбачатиме окремі регіональні списки партій. У такому разі один із таких списків мав би формуватися окремо для закордонного округу. Ініціатива не буде українським ноу-хау. »

24-річна
Альона
Кошелева,
«молода
поросль» від
Радіальної
партії Ляшка
— обрана до
Верховної
Ради в 2014
році

ФОТО: УНАН

Окремі квоти в національному парламенті для громадян, які проживають за кордоном, практикують деякі європейські держави з великою еміграцією. Приміром, така норма передбачена виборчим законодавством Італії та Хорватії. Часто голоси закордонних виборців мають вирішальне значення для перемоги проєвропейських політиків у себе на батьківщині. Тільки останнім часом такий електорат гарантував першість проєвропейським кандидатам у президенти в Румунії та Хорватії. Виборці, що голосували за кордоном, нещодавно допомогли вберегти у новому молдовському парламенті зорієнтовану на інтеграцію з ЄС коаліцію. Надання українським громадянам кращих можливостей реалізувати виборче право за межами своєї батьківщини – це не лише виконання вимог Конституції України й шана найбільшим інвесторам в українську економіку, а й додаткова підмога проєвропейським і патріотично зорієнтованим політичним силам.

Друге. Важливо скасувати виборчий бар'єр, що створить передумови для демонтажу владного картелю, пришвидшить прихід у владу нових людей і пришливі свіжих ідей, наблизить простого громадянина до системи прийняття державних рішень.

Дехто зауважить, що виборчий бар'єр практикується в більшості демократичних держав. Водночас слід нагадати, що вперше така обмежувальна норма була застосована в повноценній Німеччині, щоб не допустити повернення до влади неонацистів. Який це має стосунок до нинішніх політичних обставин? Бачиться так, що придуманий для зовсім інших потреб запобіжник використовується сьогодні з абсолютно іншою метою. Наприклад, для якнайдовшого утримання при владі правлячих еліт.

У європейських судових інстанціях доволі часто розглядаються позови щодо порушення прав людини унаслідок застосування виборчого бар'єра. Подекуди від цього рудимента ХХ століття відмовляються. Приміром, у Нідерландах на виборах до національного парламенту виборчий бар'єр відсутній. Торік його скасували й у

На роботу на метро заради зручності, а не задля піару? Британський прем'єр Девід Кемерон іде на прес-конференцію

Німеччині – для виборів до Європарламенту.

Що стосується України, то питання відмови від «прохідного цензу» є особливо актуальним. Для нас воно набагато актуальніше, ніж для європейських держав. І не лише в контексті порушення прав людини.

Якщо виходити з найпоширенішого експертного обґрунтування, що однією з основних функцій згаданої норми є стабілізація компромісу владних еліт, то це явно не для нас. Мало хто стверджуватиме, що Україна потребує консервації у владі нинішнього політичного класу. На-

цензи для потрапляння у владу «з вулиці» й придумуватимуть нові, аби лишень ще на рік-два зберегти можливості одержувати корупційний зиск зі своєї посади. Скасування виборчого бар'єра має бодай якось почати розхитувати цю монополію на владу. На відміну від демократичних держав, в Україні соціальні ліфти їздять украй неохоче, а інколи й виходять із ладу, тому запровадження цієї норми виступить компенсатором поганих соціальних підйомників.

ГОЛОВНІ СТЕРЕОТИПИ ТА ЇХ СПРОСТУВАННЯ

Важливо зупинитися на кількох дуже поширених стереотипах щодо негативного сприйняття ідеї нульового бар'єра. Йдеться саме про стереотипи, бо жодної аргументованої дискусії ці упередження не витримують.

Стереотип перший: до парламенту пройде безліч партій, а сесійна зала Верховної Ради буде подроблена на багато малих фракцій. У цьому випадку доведеться заспокоїти представників великих політичних проєктів. Результати соціологічних досліджень зазвичай відображають реальні електоральні настрої до дня голосування. Йдеться про справжній опитування компаній із репутацією, а не про «технологічні» фейки. Отже, фахова соціологія переважно точно прогнозує результати голосування. Інакше в ній не було б сенсу.

ЗУПИНЕНИЙ ЧАС ГРАЄ ПРОТИ ПРОСТИХ ГРОМАДЯН І НА ПРЕДСТАВНИКІВ УПРАВЛІНСЬКИХ ТА БІЗНЕСОВИХ КІЛ. САМЕ ТОМУ ЗМІНИ ЦІКАВЛЯТЬ ЇХ НАЙМЕНШЕ

впаки, державі необхідні серйозні й стрімкі зміни, тож вплив у владні кулуари нової енергії буде цілком доречним. Зупинений час грає проти простих громадян і на представників управлінських та бізнесових кіл. Саме тому зміни цікавлять їх найменше. Системні перетворення потрібні нам, простим українцям. Еліти до останнього утримуватимуть розмаїті загороджувальні

Йдемо далі. Ні анкета, ні інтерв'юєр під час опитування не попереджає респондента про виборчий бар'єр, а лише просить обрати зі списку запропонованих партій ту, за яку він має намір голосувати. Тобто фактор виборчого бар'єра не тисне на потенційного виборця в ході соціологічного дослідження, тож він довільно моделює своє волевиявлення на виборах. Що маємо на виході? Респонденти здебільшого віддають перевагу політсилам, що є лідерами перегонів. Імітована модель голосування переноситься на їхню поведінку в день голосування. Тому можемо стверджувати, що за нульового виборчого бар'єра з високою ймовірністю електорат переважно підтримає п'ятьшість найбільших партій, які сумарно наберуть 80% голосів (за результатами жовтневих позачергових перегонів до Верховної Ради). Менші політсили, які не набрали 5%, відповідно сукупно взяли б лише 20% голосів. Як бачимо, у шістки провідних партій усе одно було б зосереджено контрольний пакет мандатів і абсолютний вплив на сесійну залу. Разом із тим депутатський корпус куди більше відповідав би електоральним уподобанням суспільства. Для великих політсил створилося б додаткове конкурентне середовище, що стимулювало б їх до самовдосконалення і гнучкості, а отже, сприяло б демонополізації їхнього становища. Ймовірно, серед депутатів від менших партій, які отримали б парламентську трибуну, знайшлися б нові лідери, свіжі ідеї. Врешті-решт, це середовище додатково дало б таких необхідних у наш час політичних романтиків. Загалом ця конфігурація сесійної зали точно пішла б на користь українському політичному дискурсу й водночас не зашкодила б парламентській більшості сформувати коаліцію й уряд.

Стереотип другий: через відсутність виборчого бар'єра до парламенту потраплять маргінали. Розвіємо цю оману завдяки елементарній арифметиці. Конституційний склад Верховної Ради – 450 депутатів, через це навіть за відсутності прохідного бар'єра всі охочі туди не оберуться. Щоб дістати можливість здобути одне місце в парла-

менті, кожна партія повинна буде все ж набрати певну кількість голосів. Щоб вирахувати достатню для одного мандата електоральну підтримку, варто поділити загальну кількість громадян, які взяли участь у волевиявленні, на кількість мандатів. Поділивши 16 млн виборців, що прийшли на дільниці у жовтні 2014-го, на 450, дістанемо понад 35 тис. голосів. Щонайменше стільки повинна буде набрати кожна партія, щоб отримати одне місце у Верховній Раді за стовідсоткової системи виборів за партійними списками. Для порівняння погляньмо на результати, із якими лідирували депутати-мажоритарники воєни минулого року. Лише кожен п'ятий (!) переможець набрав у своєму окрузі більше ніж 35 тис. голосів. Невже це підстава вважати 80% мажоритарників маргіналами? У цих парламентаріїв такі самі повноваження та можливості, як і в «списочників». То чому більшість мажоритарників, які потрапили до ВР завдяки підтримці набагато меншої кількості виборців, ніж 35 тис., спокійно виконують конституційні обов'язки народного депутата України, а «списочник», обраний такою самою кількістю голосів, обов'язково буде маргіналом?

Прихильникам збереження виборчого бар'єра пообіцяємо, що колись можна буде повернутися до цієї норми. Однак той час настане тоді, коли в нас усе буде так добре, що усталення і якнайтриваліше продовження політичного компромісу еліт нас цікавитиме значно більше, ніж прихід до влади нових людей і поява свіжих думок. У той час ми якраз переходитимемо до парламентської моделі державного правління й розмірковуватимемо над тим, чи доцільно зберігати посаду президента України, адже попередній глава держави за дві каденції встигне провести стрімки й ефективні реформи. Мегاپопулярного лідера новітньої української нації проводитимуть із посади зі слізьми вдячності десятки мільйонів співвітчизників. Він залишатиме наступникам величезну демократичну державу, що в надкороткі терміни стала регіональним лідером за темпами розвитку й перспективами зростання. ■

7–14 лютого чекаємо Вас на таких заходах у Книгарнях «Є»

Київ (вул. Лисенка, 3):

10 лютого, 18:00 – зустріч із Юрієм Андруховичем у межах презентації книжки «Тут похований Фантомас».

11 лютого, 18:00 – «Війна, що змінила Рондо»: як говорити з дітьми про війну? Презентація дитячої книжки творчої майстерні «Аґрафка».

14 лютого, 12:00 – Дитяча субота: майстер-клас з ілюстрації та оригамі в межах презентації книжки Ольги Хоменко «Пригоди малої Соні».

Львів (просп. Свободи, 7):

9 лютого, 18:00 – презентація 5-го числа психологічного журналу «Експеримент».

11 лютого, 18:00 – презентація книжки Тараса Каляндрука «Дорогичинська битва». Спільно з літературною агенцією «Піраміда».

12 лютого, 18:00 – «Коло книжки»: зустріч із підлітками 14–16 років, обговорення книжок.

13 лютого, 18:00 – презентація книжок Ірини Шувалової «Аз» і «Ос». Спільно з видавництвами «Електроніка» і «Смолоскип».

Харків (вул. Сумська, 3):

7 лютого, 18:00 – Книжковий клуб (дискусії про новинки, буккросинг). Модератор Богдан Алексін.

10 лютого, 19:00 – дискусія «Любов і життя». Модератор Ірина Онуфрієнко.

11 лютого, 18:00 – творчий вечір поета Влада Петренка «Island».

12 лютого, 18:00 – презентація тематичного номера «Харків архітектурний» журналу «Пам'ятки України».

Інформаційний партнер

Тиждень

Із повним переліком заходів та його можливими змінами ви можете ознайомитися в Книгарні «Є» у вашому місті та на сайті book-ye.com.ua

Гуманітарні виклики для освіти й міністерства

Приходячи до керма, політсили України традиційно ігнорують гуманітарні виклики часу. Тим часом брак ефективної комунікації між владою та громадськістю шкодить трансформації суспільства

Автор:
Василь Деревінський

Удосконалення вітчизняної системи освіти має відбуватися в межах загальнодержавного курсу на захист національних інтересів та нацбезпеки України, а також комплексної стратегії проведення гуманітарної політики в усіх сферах (освітня, наукова, ідеологічна, конфесійна, етнічна, інформаційно-культурна тощо). Зосередження уваги держапарату переважно на економічних питаннях та ігнорування гуманітарної складової соціуму ведуть до деконсолідації, мовних непорозумінь, соціокультурних суперечностей, міжрелігійних та міжрегіональних протистоянь. Кризові явища в державі не подолати лише соціально-економічними перетвореннями чи політичними трансформаціями. Будь-які змуси та реформи в суспільстві можуть бути успішними лише за умови їх відповідності світоглядів і ціннісним орієнтаціям більшості громадян. Постколоніальна дійсність України є складною, тож пріоритетом політики нацбезпеки має бути досягнення національної єдності, консолідації суспільства, утвердження національної ідентичності громадян держави. Ключову роль у виконанні цього архіважливого завдання загальнодержавної гуманітарної політики відіграє освітня система.

Освітня галузь, взаємодіючи з іншими складовими гумані-

тарної політики, спроможна бути рушієм становлення повноцінної національної спільноти. Провідне місце в цьому процесі належить українознавчим та історичним дисциплінам. Завдяки наявності їх в освітніх планах шкіл і вишів стає можливим ліквідувати в суспільстві дуалізм поглядів на минуле, орієнтацію на історичні наративи сусідів, комплекс народу-жертви, відсутність цілісного бачення національної історії, недоформованість на рівні колективної пам'яті усвідомлення історичної окремішності українського народу, розмитість уявлень про походження та розвиток нації та держави, тяглість і безперервність державотворчого процесу, національно-визвольної боротьби тощо.

Ігнорування необхідності максимального використання потенціалу історичної освіти й спадщини у справі патріотичного виховання, небажання формувати в суспільній свідомості позитивний образ національної історії вже призвело до підриву основ національної безпеки України. Адже захоплення російськими терористами частини наших земель є результатом безвідповідальності, непродуманої та непослідовної гуманітарної політики впродовж 20 років незалежності, зокрема в галузі історичної освіти. Російська сторона готувалася до нападу, агресивно вела інформаційну війну за цінності, про-

Сергієві Квіту наразі не вдалося переконати викладацьку спільноту в прогресивності скорочень гуманітарних програм у вищій школі

штовхувала свої світоглядні орієнтири та історичні міфи. Унаслідок цього значна частина українського населення, особливо на східних та південних територіях, опинилася під впливом «російського міра».

ВИКЛАДАТИ НЕ МОЖНА ЛІКВІДУВАТИ

Обурення науково-освітньої спільноти й громадськості викликали, зокрема, безвідповідальні спроби «новачій» функціонерів Міністерства освіти і науки України щодо викладання суспільно-гуманітарних предметів у вишах. Ще 2009 року міністр Іван Вакарчук вирішив замінити «вузькоспрямований», на його думку, курс іс-

торії України на більш «фундаментальний» – історії української культури, в якому йшлося б про «весь спосіб життя української спільноти, включно з культурою політичною, релігійною, військовою, науковою». Серед іншого з'ясувалося, що на вивчення цього «фундаментального» курсу було виділено аж 72 год (2 кредити), тоді як на «вузькоспрямований» курс історії України припадало 108 год (3 кредити). Підготувати фахівців, які викладали б дисципліну, розробити відповідну програму виші мали в стислі терміни – менш ніж за чотири місяці. Тоді зусиллями громадськості й викладацької спільноти ліквідацію історії України було зупинено. Міністр Вакарчук видав

наказ № 642 від 9 липня 2009 року, яким установив перелік нормативних предметів гуманітарної підготовки та її обсяги. До списку ввійшли історія України та новий предмет – історія української культури.

Укотре небезпека ліквідації (цього разу не лише курсу історії України, а й низки інших обов'язкових дисциплін суспільно-гуманітарного циклу у вишах негуманітарного профілю) виникла зі скасуванням МОН наказу № 642. У міністерстві цей крок пояснили необхідністю привести нормативну базу у відповідність до положень прийнятого Закону «Про вищу освіту» від 1 липня 2014 року. У правовому сенсі до МОН начебто не-

СЬОГОДНІ УКРАЇНА ПОТРЕБУЄ КОМПЛЕКСНОЇ СТРАТЕГІЇ ГУМАНІТАРНОЇ ПОЛІТИКИ В УСІХ СФЕРАХ

має претензій із приводу скасування згаданого наказу, бо за новоприйнятим законом права встановлювати перелік обов'язкових дисциплін навчального процесу дістають виші. За непокоєння громадськості викликало інше: легковажне став-

лення до суспільно-гуманітарних предметів як до баласту навчального процесу в останніх.

Ця «легкість», із якою декотрі функціонери МОН підходять до вирішення долі викладання суспільно-гуманітарного блоку у вишах, стає кричущою, коли врахувати, що за режиму Януковича міністр-регіонал Дмитро Табачник не наважився ліквідувати чи обмежити викладання історії України та інших відповідних дисциплін. Сьогодні ситуація загострюється тим, що на підконтрольних російським терористам територіях теж скасовано викладання українознавчих предметів. Москва прагне в такий спосіб розширити межі «руського міра», а от які наміри мають деякі посадовці МОН? Було б логічно, якби його керівники паралельно зі скасуванням нормативних актів, що суперечать новому Закону «Про вищу освіту», пояснили науково-педагогічній спільноті й громадськості особливості імплементації норм документа. Тож можна лише вітати відому статтю міністра освіти і науки України Сергія Квіта на сайті «Українська правда» як першу спробу окреслити стратегічну мету реформування галузі. Насамперед це повинно стосуватися питань, пов'язаних із викладанням у вишах таких актуальних на сьогодні предметів, як історія України, історія української культури, українська мова, філософія тощо. Сьогодні МОН мало б насамперед упроваджувати сталі й адекватні стандарти, які відповідно до вимог суспільства нормували б навчальний процес у вишах.

Реформуючи систему вищої освіти, слід ретельно прораховувати, щоб новації не послаблю-

вали основ національної безпеки. Насамперед мусимо усвідомити, що за 20 років викладання суспільно-гуманітарних дисциплін у вишах не були подолані проблеми з державницьким спрямуванням цих курсів. Тому, наголошуючи сьогодні на передачі університетам права установлювати перелік нормативних дисциплін у процесі розширення їхньої автономії, врахуємо, що викладання суспільно-гуманітарного циклу може потрапити в залежність від суб'єктивного ставлення вишівського керівництва. Як наслідок, у регіональних ВНЗ замість ліквідованого курсу історії України можуть законно з'явитися курси «історії ДНР», «історії Новоросії», «історії Малоросії» тощо. Після скасування наказу № 642 та сумнівних висловлювань першого заступника міністра освіти і науки Інни Совсун курс історії України у вишах відразу опинився під загрозою. Так, керівники низки вищих навчальних закладів узялися викидати гуманітарні й суспільно-політичні дисципліни з навчального процесу, починаючи від 1 вересня 2015 року. У деяких вишах уже затвердили такі зміни. Зокрема, керівництво Київського національного університету імені Тараса Шевченка ухвалило наказ № 1094-32 від 30 грудня 2014 року, згідно з яким курс історії України не є обов'язковим для викладання на більшості факультетів.

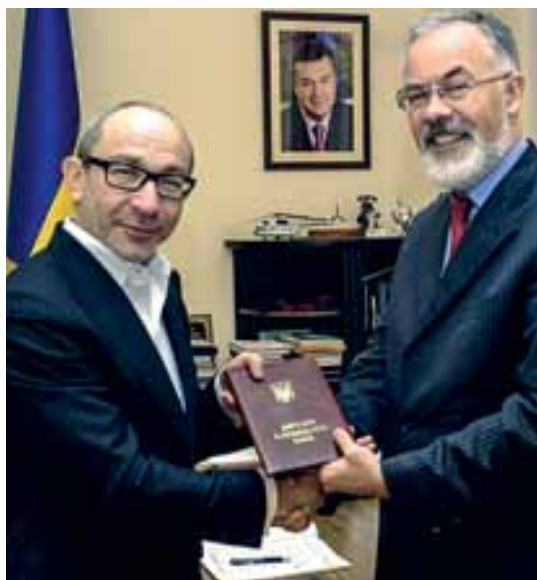
ДЕРЖАВА: ПОВНОВАЖЕННЯ І ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ

Згідно з нормами новоухваленого Закону «Про вищу освіту» держава в особі МОН, сповідуючи принципи автономії ВНЗ, не усувається від політики в освітянській галузі й забезпечення національних інтересів, навіть від управління своїми вишами. Передаючи права на самоврядування навчальним закладам, вона повинна вимагати від них не лише підготовки професіоналів, а й патріотів. У законі чітко зазначено, що навчальний процес має передбачати виховання гармонійно розвинутої людини (розділ IX, ст. 47, п. 1), а завданням вишу є «формувати особистості»

Заступник міністра освіти Інна Совсун є одним із головних лобістів скорочення обов'язкової гуманітарної складової в університетських програмах

шляхом патріотичного, правового, екологічного виховання, утвердження в учасників освітнього процесу моральних цінностей, соціальної активності, громадянської позиції та відповідальності...» й «збереження та примноження моральних, культурних, наукових цінностей і досягнень суспільства» (розділ VI, ст. 26, п. 4, 7). У визначенні поняття компетентності випускників, окрім того, сказано, що вони повинні поєднувати знання, вміння і практичні навички, способи мислення, професійні, світоглядні й громадські якості, морально-етичні цінності (розділ I, ст. 1, п. 13). Забезпечити таку ціннісно-світоглядну складову компетентності без суспільно-гуманітарних предметів, зокрема історії України, неможливо.

Понад те, Закон «Про вищу освіту» стверджує, що на МОН як орган виконавчої влади в галузі освіти й науки покладено обов'язки контролювати якість освітніх послуг, наданих вищими навчальними закладами. Відповідно до ст. 9 та 10 розділу III Міністерство освіти і науки разом із Національним агентством із забезпечення якості освіти розробляє стандарти навчальної діяльності, обов'язкові для виконання вищими незалежно від форм власності та підпорядкування. Стандарт вищої освіти є сукупністю вимог до змісту й результатів відповідної діяльності ВНЗ, він передбачає вимоги до програми підготовки фахівців. Зокрема, йдеться про «перелік компетентностей випускника» та «нормативний зміст підготовки здобувачів вищої освіти, сформований у термінах результатів навчання» (розділ III, ст. 10, п. 1, 3). Отже, Міністерство освіти і науки має сформулювати такий список компетентностей та нормативний зміст підготовки здобувачів вищої освіти, згідно з яким виші повинні запровадити в навчальний процес обов'язкові дисципліни: історію України, історію української культури, українську мову, філософію та ін. Відтак МОН має не лише підготувати рекомендації щодо суспільно-гуманітарного блоку дисциплін вишам, як зазначив у своїй статті міністр Сергій Квіт, а й розробити

Дмитро Табачник залишив в українській освіті важкий спадок. Зокрема і в гуманітарній сфері

Сьогодні до Міністерства освіти і науки надходять численні запити представників галузевої спільноти й громадськості з приводу загрози вилучення суспільно-гуманітарних дисциплін із навчальних планів вишів. Із текстом одного з таких звернень науковців та викладачів із різних регіонів України, що зібрало понад 240 підписів і збирає їх надалі, можна ознайомитися тут:

відповідний стандарт вищої освіти, згідно з яким вони будуть зобов'язані вводити їх у нормативну частину навчального процесу.

Внесення відповідних компетентностей, які передбачатимуть вивчення обов'язкових суспільно-гуманітарних дисциплін, не суперечитиме інтеграційному процесу наближення української освітньої системи до європейських стандартів. Адже в Європі не існує єдиного погодженого визначення та переліку ключових компетентностей, бо ж вони є насамперед замовленням суспільства на підготовку його громадян, і їх список визначається узгодженою позицією соціуму певної країни.

Тому збереження обов'язкового викладання історичних дисциплін у середній та вищій школах відповідає сучасним завданням гуманітарної політики. Як зазначив відомий учений Джеймс Мейс, «запровадження історії України до вузівських та університетських програм є необхідністю. Адже тільки глибоке вивчення рідної історії й культури формує із пересічної особи Громадянина й патріота своєї Вітчизни... Без викладання історії у вишах випускники виходитимуть фахівцями-громадянами для ринків праці світу. Без історії немає патріотизму, без патріотизму немає стійкої, заможної держави». Ліквідація гуманітарного циклу у вишах суперечить державним інтересам загалом й освітан-

ським зокрема, спрямованості галузі на формування висококваліфікованих фахівців. У державі не лише зростає соціальне напруження через скорочення значної кількості висококваліфікованих викладачів, а й відбувається нівелювання соціальної компетенції фахівців. Усунення обов'язкових історичних, політологічних, соціологічних, філософських дисциплін призведе до випуску вузькопрофільних виконавців, нездатних оцінювати тенденції суспільного розвитку, соціальне значення своєї діяльності. Це негативно позначиться на реалізації державної політики у сфері патріотичного виховання молоді, котре належить до архіважливих складових національної безпеки будь-якої держави.

Коли МОН передбачає посилити від 1 вересня 2015 року патріотично-виховну роботу в школі, це не означає, що автоматично зникає потреба проводити патріотичне виховання у ВНЗ. Необхідний час, щоб ця програма спрацювала, тому вона буде результативнішою, якщо матиме своє продовження у вишах.

КОМПЕТЕНТНІСТЬ МІНІСТЕРСТВА – ЦЕ РІВЕНЬ ОСВІТИ

Перекоаний: більшість викладачів історії України погодиться з тим, що вища освіта повинна пропонувати відмінний від шкільної програми рівень, зокрема історичних предметів. У компетенції школи – забезпечити учнів належним багажем фактичних даних, на основі яких зі вступом до вищого навчального закладу вони вибудовуватимуть причинно-наслідкові зв'язки між історичними процесами, подіями та явищами. Відповідно перед викладацькою спільнотою стоїть завдання з урахуванням сучасного стану державо- й націєтворення виробити нове бачення змісту історичних курсів у вишах, концептуально розглянути вузлові теми української історії. Скажімо, походження й розвиток нашого етносу та нації, розгортання національно-визвольної боротьби, виникнення та утвердження Української держави. Сьогодні молодь навряд чи має адекватну інформацію про співвідношення між понят-

тями «Русь», «Україна», «Малоросія», «Росія», про їхнє походження й місце в історичному процесі України. Потребують глибшого інформаційного забезпечення й історико-філософського осмислення знання про перебіг та характер національно-визвольної боротьби українців Новітньої доби, які дає учням середня школа.

Результативність тут залежить не останньою чергою від компетентності посадовців МОН. А її частенько бракує. Так, на початку дискусії щодо майбуття суспільно-гуманітарного блоку у вишах багатьох дивували пояснення деяких функціонерів міністерства: мовляв, намір усунути ці дисципліни із програм підготовки фахівців викликаний потребою наблизити українську освіту до європейських стандартів. Посилання на західний досвід вибірковості не може слугувати аргументом, бо нашій країні ще потрібно пережити тривалий час для осмислення пройденого історичного шляху, утвердження національних ідеологічних цінностей на всіх її теренах та в усіх прошарках су-

спільства. За таких умов сама ідея відмовитися від обов'язкового вивчення історії України й низки інших гуманітарних дисциплін бачиться не на часі. Проштовхування цієї ідеї можна до того ж розглядати як цілеспрямований злочин проти держави. Посилене студіювання власної

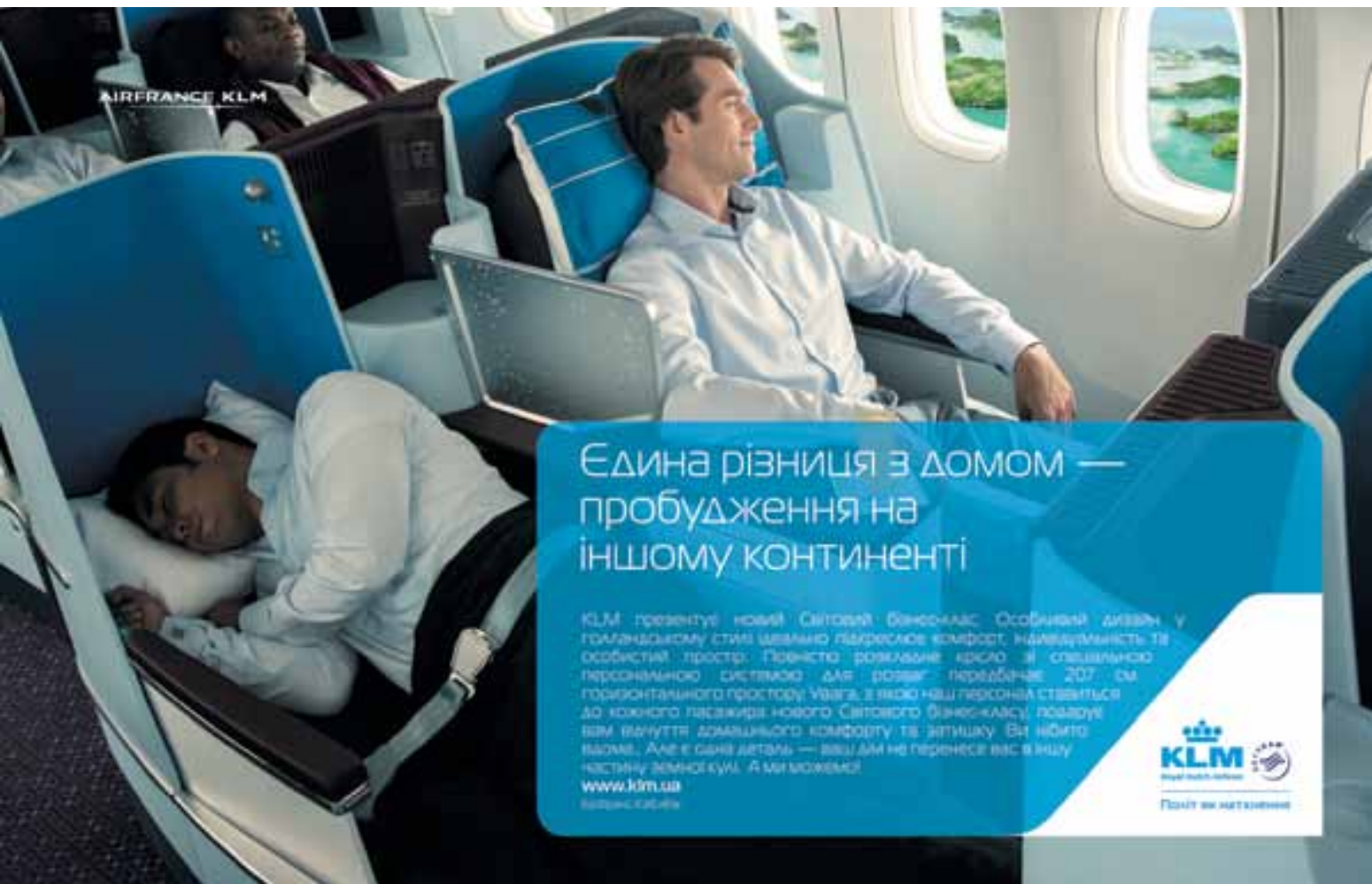
історії поготів необхідне в умовах агресії РФ та руйнівних дезінформаційних атак адептів «руського міра».

Ведучи мову про європейські інтеграційні процеси, потрібно усвідомлювати, що засадничий світоглядний принцип європейської освіти – це єдність у розмаїтті. Європа шукає не уніфікації, а прозорості, допускаючи різні варіанти входу у свій простір з ураху-

СТРАТЕГІЧНИМ ПРІОРИТЕТОМ ПОЛІТИКИ НАЦБЕЗПЕКИ МАЄ БУТИ УТВЕРДЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ГРОМАДЯН УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ

ванням національної специфіки системи освіти, що зумовлена ситуацією в країні.

Отже, для вирішення актуальної проблеми майбутнього суспільно-гуманітарних дисциплін в українських вишах МОН достатньо лише виконувати норми Закону «Про вищу освіту». А саме розробити її державний стандарт із таким переліком компетентностей, який зобов'яже вищі навчальні заклади запровадити в освітній процес низку обов'язкових суспільно-гуманітарних предметів. Підсилити цей нормативний документ можна змінами до Закону «Про вищу освіту» та відповідними положеннями до Закону «Про освіту», які сьогодні розробляє МОН. Знявши таким чином напруження в суспільстві, міністерство зможе спільно з фахівцями взятися до модернізації навчальної програми курсу історії України. Збереження й удосконалення концепції її курсу у вишах сприятиме реалізації загальнодержавної гуманітарної політики в напрямку консолідації української національної спільноти та держави. ■

Єдина різниця з домом — пробудження на іншому континенті

KLM презентує новий Світовий Бізнес-клас. Особливий дизайн у голландському стилі ідеально поєднує комфорт, індивідуальність та особистий простір. Повністю розкладане крісло зі спеціальною персоналізованою системою для розваг і переїзду. 207 см горизонтального простору. Увага, з якою наш персонал ставиться до кожного пасажирів нового Світового Бізнес-класу, дозволяє вам відчувати домашній комфорт та затишок. Ви нібито вдома. Але є одна деталь — ви все ще не перенесли вас в іншу частину земної кулі. А ми можемо!

www.klm.ua

Бізнес-клас KLM

KLM
Royal Dutch Schiphol

Політ ви надихає

$$1) \vec{v}(t) = \frac{d\vec{r}}{dt} = \vec{A} + \vec{B}t$$

$$2) \vec{a} = \frac{d\vec{v}}{dt} = \vec{B} = \text{const} (\neq f(t))$$

$$3) v = |\vec{v}| = \sqrt{\vec{v}^2} = \sqrt{\vec{A}^2 + 2\vec{A}\vec{B}t + \vec{B}^2t^2}$$

швидкість (зв'язана з прискоренням)

закон руху:

швидкість: \vec{v}

прискорення: \vec{a}

$$v_x = \int a_x dt$$

$$|\vec{v}| = \sqrt{v_x^2 + v_y^2 + v_z^2}$$

$$\vec{v} = \frac{d\vec{r}}{dt}$$

$$d\vec{v} = \vec{a} dt$$

$$\int d\vec{v} = \int \vec{a} dt$$

$$\vec{v}(t) - \vec{v}_0 = \int_0^t \vec{a} dt$$

$$\vec{v}(t) = \vec{v}_0 + \int_0^t \vec{a} dt$$

$$\vec{v}(t) = \vec{v}_0 + \vec{a}t$$

$$\vec{v}(t) = \vec{v}_0 + \vec{a}t$$

$$\vec{v}(t) = \vec{v}_0 + \vec{a}t$$

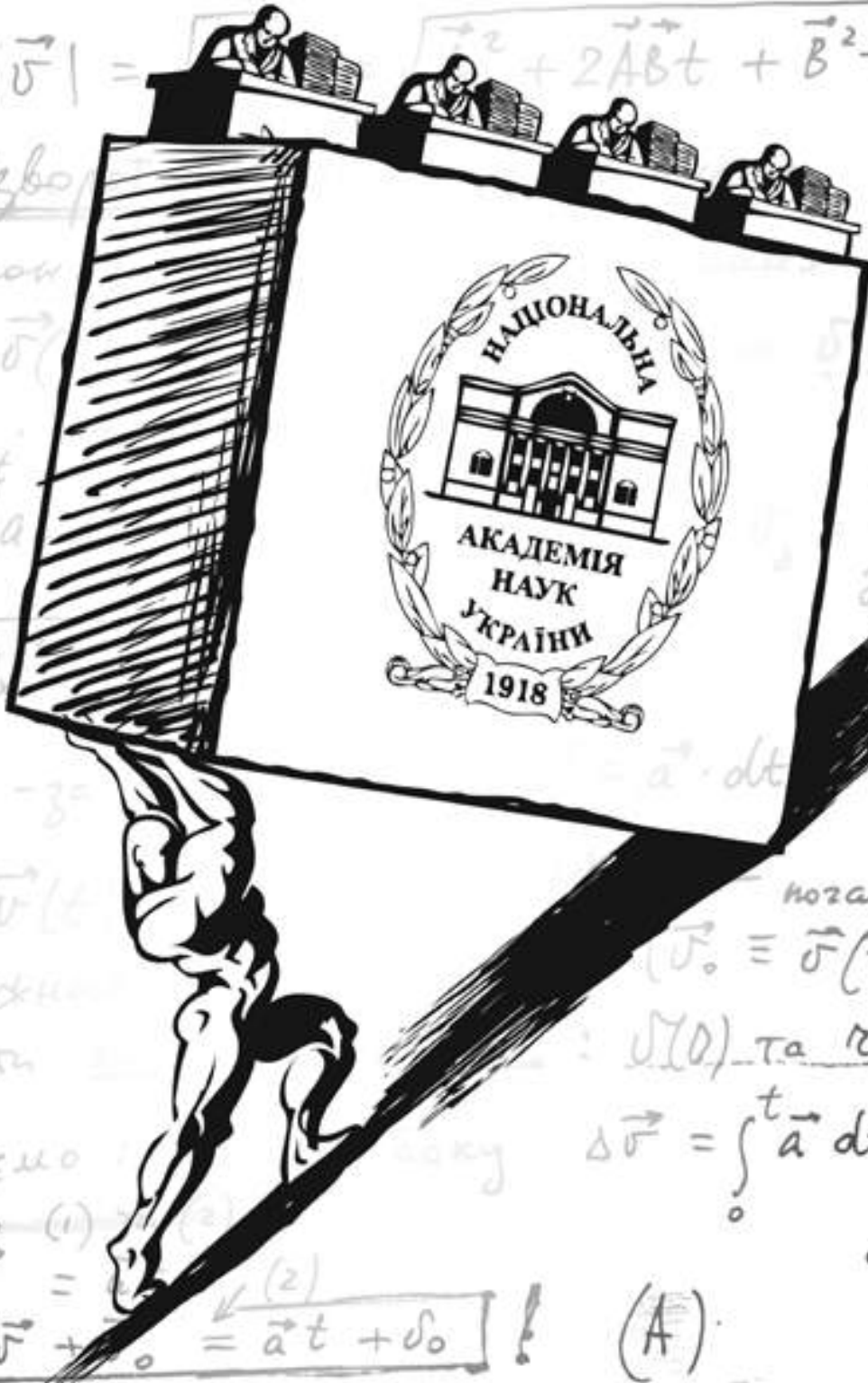
$$\vec{v}(t) = \vec{v}_0 + \vec{a}t$$

$$\vec{v}(t) = \vec{v}_0 + \vec{a}t$$

$$\vec{v}(t) = \vec{v}_0 + \vec{a}t$$

$$\vec{v}(t) = \vec{v}_0 + \vec{a}t$$

$$\vec{v}(t) = \vec{v}_0 + \vec{a}t$$

Знайдемо $\vec{r}(t)$:

$$d\vec{r} = \vec{v} dt$$

(3)

- за визначенням швидкості

швидкість має величину та напрям

Реквієм по шарашці

Автор:
Юрій
Макаров

Нещодавно в Давосі пролунало з гордістю, що майже всі члени нинішнього українського уряду, на відміну від попереднього, володіють англійською мовою (за винятком, здається, двох). Шкода, що не з'ясували, скільки з них мають наукові ступені. Бо минулий уряд складався із самих лише кандидатів та докторів різних наук. Згадаймо: Микола Янович Азаров – доктор геології, Олександр Клименко, Сергій Арбузов та Валерій Хорошковський – кандидати економічних наук, Олена Лукаш – юридичних, Віталій Захарченко – кандидат із державного управління (виявляється, існує така наука), Раїса Богатирьова – доктор медицини, а Дмитро Табачник, певна річ, історії. Одним із пунктів стандартного набору досягнень людини при владі в часи «професора» Януковича поряд із маєтком, машиною, кишеньковими бізнесами та відпочинком у Флориді стала наявність кандидатських чи навіть докторських «корочок». Порівняно з іншими це задоволення було не надто обтяжливим: ціни на написання епохальної праці починалися від 14 тис. грн, охочих стати науковими «неграми» не бракувало.

Маразм регіональних еліт у цьому пункті відбивав жаклиний стан, до якого докотилася вітчизняна наука. Впровадження болонського процесу, хоча його дружно лають, розчистило деякі старі завали, однак лише деякі. А до того ж народило нових. Надлишок понад усі розумні межі нових університетів – учорашніх технікумів і ПТУ, яким ще й дозволено мати власні атестаційні комісії, – тільки один прояв занепаду.

Раз по раз лунають заклики поновити фінансування наукових установ, і тоді, мовляв, ми бодай наблизимося до недосяжно високого рівня радянських часів. Колись, на зорі свого пре-

зидентства, Леонід Кучма неочікувано пообіцяв спрямовувати на науку 5% ВВП. Визнаймо, що в цьому немає жодного сенсу. Радянська наука, інтегральною частиною якої була українська, складалася з кількох сегментів: а) суспільні дисципліни, що підживлювали божевільну комуністичну ідеологію – суцільний фейк; б) фундаментальні природничі галузі, що їх підтримували задля годиться: суто іміджеві витрати, хоча не всі учасники процесу це усвідомлювали; в) технічні ділянки, які могли давати виробничий результат, головним чином в оборонній промисловості. Вони могли бути підпорядковані якимось міністерствам (так звана відомча наука) або Академії наук УРСР («академічна наука»; Україна – єдина радянська республіка, яка мала власну академію – пам'ятник гетьманові Скоропадському).

Згадаймо найвідоміші, найбільш улавлені бренди АН УРСР: Інститут електрозварювання, Інститут надтвердих

але більше завдяки завзяттю рядових «ітеерівців», яким забезпечували прожитковий мінімум, позбавляли будь-яких спокус (у країні вічного дефіциту гроші все одно не було на що витратити, а за кордон пускали одиниці), натомість дозволяли займатися улюбленою справою. Нині вибір спокус неосяжний і не знімають кіно про божевільних фізиків із гітарами в розтягнених светрах, до того ж у радянських вишах за всієї їхньої антигуманності нікому не спадало на думку йти на іспит, вкладаючи в залітковку купюру.

Іншими словами, щоб ретаврувати радянську науку, довелося б відродити СРСР – із його «шарашками» (так за Сталіна називали секретні наукові заклади при таборах або в'язницях), «першими відділами» (підрозділи КГБ, що діяли в усіх радянських установах та на всіх підприємствах) і насамкінець Сталінім. Щоб створити нову українську науку на базі колишніх досягнень, доведеться – нікуди не дінешся – демонтувати систему, бо нинішня могла б ефективно існувати... тільки в імперії. І безжально просяпати так звані університети з академіями, залишаючи ті, що бодай трохи витримують порівняння з іноземними. А ще сприяти навчання талановитої молоді за кордоном, добре розуміючи, що частина її напевне там залишиться. І стимулювати появу гнучких лабораторій за ізраїльським або потужних корпорацій за південнокорейським зразком, спираючись більше не на пряму спадковість, а на усвідомлення факту, що якість місцевих мізків уже колись забезпечувала нетривіальні результати. Тоді справді не шкода 5% ВВП, подивимося, що вийде.

Ну і, звісно, забути ідіотський табель про ранги. Стівен Гокінг лише PhD (по-нашому – кандидат наук). А Стів Джобс не закінчив університет. ■

**ЩОБ СТОВРИТИ НОВУ
УКРАЇНСЬКУ НАУКУ НА БАЗІ
КОЛИШНІХ ДОСЯГНЕНЬ,
ДОВЕДЕТЬСЯ ДЕМОНТУВАТИ
СИСТЕМУ, БО НИНІШНЯ
МОГЛА Б ЕФЕКТИВНО
ІСНУВАТИ... ТІЛЬКИ В ІМПЕРІЇ**

матеріалів, Інститут матеріалознавства, Інститут проблем міцності – це всепотужні науково-технічні центри (з наголосом на слові «технічні»), що мали успіх, бо академічна бюрократія була гнучкішою за відомчу, але скільки я колись наслухався скарг від простих розробників та директорів-академіків на тупу радянську систему, де нікому нічого не було потрібно! Ті гіганти існували завдяки «турботі партії»,

Страсті по Академії

Про головні хвороби НАНУ і шанси на одужання

Автор:
Ігор Лосєв

У 1918 році було створено установу, що нині називається Національною академією наук України. Біля її початків стояв гетьман Павло Скоропадський, а першим президентом був великий учений зі світовим ім'ям Володимир Вернадський. Саме тоді, у листопаді 1918-го, народився хлопчик, якого назвали Борисом і якому судилося керувати Академією 52 роки. Хоча НАНУ не дала жодного Нобелівського лауреата, однак Книга рекордів Гіннесса їй світить саме завдяки адміністративному довголіттю очільника Бориса Євгеновича Патона.

Тут ми вже точно «попередку всієї планети». За кілька років НАН України святкуватиме свій 100-літній ювілей. Тож є нагода поговорити про науку й саму поважну структуру, про минуле й майбутнє українського наукового Олімпу, про, так би мовити, блиск і злидні. Оскільки останні 23 роки нашою країною керують діячі, не обтяжені глибокими знаннями й філософічною мудрістю, зате з могутнім хапальним рефлексом, вони час від часу порушують питання про непотрібність чогось Україні, і це щось унаслідок доведення його неонов'язковості, а подеколи навіть шкідливості може бути приватизоване, оптимізоване й утилізоване на користь вузького кола обмежених людей. Оскільки НАНУ за десятиліття свого буття нажила чималий шмат власності, на неї регулярно поглядали неситим оком і підкидали ідеї про переформування чи перепідпорядкування, заради пристойності камуфлюючи такий сильний у посткомуністичних державах «основний інстинкт» дербану глибокодумними запитаннями про те, чи потрібна бідній країні академічна наука. Коли грабували армію

України, питалися: а чи потрібна миролюбній українській нації власна мілітарна машина, коли в нас по всьому периметру кордону суцільні друзі?.. Та й угоди, міжнародне право, світ не дозволить...

Не всі країни можуть дозволити собі фінансування потужної фундаментальної науки. Це доволі дорого. Однак саме така наука забезпечує своїй країні великі й довготермінові конкурентні переваги, передові проривні технології, стратегічні перспективи тощо.

Тут дуже багато залежить від того, чи здатні лідери держави мислити стратегічними, а не вузькобізнесовими або адміністративно-кар'єрними інтересами, чи здатні дивитися на багато років наперед...

Велика наука розрахована на тривалу історію існування соціуму. Вона неможлива за перебування при владі метушливого, крадійкуватого класу торгашів, які мислять тільки на рівні тут і тепер, змушуючи країну постійно, щопонеділка розпочинати «нове життя» з кожною новою групою, якій вдалося взяти під контроль державний апарат. Саме тому знаний соціолог Євген Головаха назвав їхнє панування «моментократією».

Велику науку плекають ті нації, які в цьому світі збираються жити серйозно і довго, які не вимірюють своє життя скороминущими імперативами «нам би

жніх козирів України в міжнародному розподілі праці. Без передової науки (а шанс зберегти й розвинути її є) Україна швидко скотиться в третій світ, ставши країною сповільненого розвитку, а радше пришивдшеної деградації.

Наука за належного ставлення до неї суспільства й держави може давати Україні нові технології, інновації, фундаментальні відкриття, що змінюватимуть ландшафт виробництва, спосіб життя, взаємодію з довкіллям тощо. Якщо її знищити, то що в нас залишиться у сфері визначення орієнтирів поступу? Зграя бізнесюків, яка не здатна нічого бачити за межами безпосереднього комерційного успіху. Та й міжнародна вага України без наукової складової буде значно меншою, бо наука – то потенціал, можливості, які нехай і не дуже сьогодні реалізуються, але без них буде однозначно погано й безнадійно. Це можна порівняти з Британією і Францією без ядерної зброї. Чи багато вона їм дає, враховуючи суттєву перевагу світових ядерних надпотуг і наявність ядерної парасольки США, під яку вони завжди можуть сховатися? Проте без неї вага згаданих держав у Європі та світі різко й помітно зменшиться. Ось так і тут. Україна з наукою – це одне. Україна без науки – щось зовсім інше.

Отже, академічна наука необхідна. Однак чи потрібна така форма її організації, як НАН України? Те, що ми бачимо нині, – типовий продукт радянської дійсності з усіма його чеснотами і хибамі. Тому він дуже важко вписується в сучасні умови.

НАНУ – величезне підприємство з десятками «цехів»-інститутів і лабораторій, тисячами працівників. Це ієрархізована структура, така собі піраміда, на верхівці якої перебуває вища влада: президент і президія НАНУ. Під ними академічна номенклатура: академіки і членкореспонденти, ще нижче – наукові «посполиті», практично безправні наукові співробітники, навіть якщо вони доктори і кандидати наук. Бо від них практично нічого тут не залежить, вони ні на що в житті цієї організації не впливають, рішення ухвалюються без них і за них. А потім згори спускаються відповідні поста-

**СИСТЕМА ОБРАННЯ
АКАДЕМІКІВ Є АБСОЛЮТНО
НЕДЕМОКРАТИЧНОЮ,
ЩО АЖ НІЯК НЕ СПРИЯЄ
ЗДОРОВИМ КАДРОВИМ
ПРОЦЕСАМ**

день простояти та ніч протриматися», де все вичерпується коротким проміжком від виборів до виборів.

Українці, всупереч усьому, залишаються доволі освіченою, здатною до навчання та інтелектуальної діяльності нацією, а в Академії наук ще зберігаються деякі сильні наукові школи, традиції, навички організації досліджень тощо.

Саме науковий потенціал досі є одним із небагатьох справ-

У 2018 році виповнюється 100 років НАНУ і її очільнику Борису Патону

нови академічної влади. Якихось прозорих, транспарентних, як тепер заведено казати, механізмів демократичного самоврядування, які відрізнялися б від псевдodemократичних радянських, не існує.

Вибори академіків і член-кореспондентів відбуваються без участі наукових колективів академічних інститутів (може, трохи демократичніше, ніж вибори понтифіка Колегією кардиналів, але не набагато). Усе вирішує номенклатурна академічна еліта кулуарним способом. Це має свої цілком закономірні наслідки. Членство в НАНУ і реальні наукові досягнення нерідко між собою не корелюються. Можна бути політичним діячем, шефом Адміністрації президента, нардепом, лідером політичної партії й ніким у науці, проте за сукупністю політичних «заслуг» і завдяки наближеності до влади стати академіком, часто-густо маючи весь «доробок» із кількох пересічних наукових статей та однієї монографії. Саме такий багаж був в одного діяча, який уславився під час президентської кампанії 2004 року мало не кри-

мінальними діями, пов'язаними з фальсифікаціями результатів голосування. Це не завадило йому стати академіком. Принаймні серед академіків-гуманітаріїв є такі, чий великий внесок у науку їхнім колегам геть невідомий.

Тому система обрання академіків є абсолютно недемократичною, кулуарно-кастовою і номенклатурною, що аж ніяк не сприяє здоровим кадровим процесам. Так, за президентства власника «золотого батона» член-кореспондентом НАНУ за спеціальністю «історія» став кадровий історик партії (зрозуміло якої) товариш Солдатенко, а не знані науковці Кульчицький, Сергійчук та ін. Є й інший приклад. Уже п'ять років поспіль Інститут філософії висуває кандидатом у член-кореспонденти НАНУ Анатолія Єрмоленка, який має великий авторитет не лише в середовищі українських філософів, а й у німецькомовних філософських колах Європи, за ним великий науковий доробок. Проте верхівка академічної піраміди ці пропозиції непохитно ігнорує. До обрання академіків і членкорів треба допустити наукові колективи НАНУ, бо

інакше ніякого оновлення не буде, зате гарантована система геронтократії, влади старих. Так, багато з них зробили свій внесок у науку. Але в науці, якщо вона не хоче дегенерувати, має відбуватися природний процес зміни поколінь. Звісно, він утруднений, адже самому президентові НАНУ в 2014-му виповнилося 96 років... Але ж віце-президенти мають поважний ветеранський вік.

На жаль, НАНУ досі не подолала духу радянщини і москвофільства. Найскладнішим виявом цього стало обрання іноземним членом української Академії злісного українофоба і провінційно-пересічного російського діяча з економічною освітою Сергія Глазьева. Нині керівні ветерани НАНУ на смерть стоять за Глазьева, заявляючи, що почесного статусу його ніяк не можна позбавити. А авторів цієї статті доводилося особисто як експерту відповідати на запит народного депутата України щодо підтримки науковим співробітником Інституту історії НАНУ наміру певних політичних сил установити в Києві пам'ятник російському імператорові Александру II.

Незважаючи на всі згадані вище хиби, Національну академію наук треба зберегти, радикально й докорінно реформувати, причому не обмежуючись у цьому лише полярно відмінними зразками США і РФ: або повна віддаленість від держави, або цілковите державне управління. Академія повинна бути демократичною самоврядною структурою. У цьому сенсі варто придивитися до досвіду деяких посткомуністичних держав Центральної Європи, наприклад Чехії. Там АН не розігнали, а зберегли, суттєво модифікувавши структуру і менеджмент. 54 її інститути працюють як на гроші державних програм, так і на гранти (приміром, є гранти на роботу окремих учених вдома) завдяки фінансуванню, зокрема, Євросоюзу. Модель за бажання можна знайти. Проте зрозуміло, що й далі існувати в нинішньому архаїчному, забюрократизованому вигляді НАНУ не може. Вона перетворюється з живої та діяльної організації на пам'ятник самій собі. Потрібні нові ідеї, нові форми, нові керівники. Історія кидає виклик. На нього треба відповідати. ■

Максим Стріха:

«Наука – це не засіб задоволення чиєїсь цікавості, а гарантія безпеки держави»

Спілкувалася
Ганна Трегуб

Укrajнський науковець, заступник міністра освіти розмовляв із *Тижнем* про нинішній стан та потенціал вітчизняної академічної науки, потребу реформ НАНУ та фейкові наукові звання.

У. Т.: Як можна описати нинішній стан НАНУ? Чи є зараз ініціативи підрахувати, що в Академії наук залишилися з технічних ресурсів та людей, і визначитися, як цьому всьому ефективно давати раду?

– Якщо говорити про активи НАНУ як сукупність земель, приміщень тощо, то Академія була й залишається унікальною установою, в чому величезна роль і заслуга (я це кажу абсолютно без іронії) Бориса Патона. Усі інститути, які існували на початку 1990-х, залишилися, їх навіть стало більше.

А ось із кадровим потенціалом зміни сталися не на краще. Фактично відбулося вимивання дуже великої кількості активних людей, особливо середнього й молодшого покоління, за кордон або в інші сфери діяльності. Рівень зарплати в Академії нині такий, що не дає шансів зацепитися за мегаполіси талановитій молоді із провінції, бо ані винаймати житло, ані мешкати в академічних гуртожитках після захисту кандидатської в неї шансів немає.

Середній вік кандидатів наук у НАНУ – за 50 років, докторів – за 60, академіків – за 70, президентові Академії 96. Між старшою генерацією та молоддю прірва. Маємо ситуацію, коли в українській науці багато що три-

мається на ветеранах. Вони працювали й не виїхали з країни. Якщо говорити про природничі й технічні науки, то старше покоління науковців – це наш золотий капітал. Квантову механіку (її, як відомо, створили свого часу 25-річні) вони вже не винайдуть, але правильно спрямувати й організувати процес досліджень можуть і до досить поважного віку генеруватимуть ідеї. Такі люди дуже потрібні, бо квантова механіка з'являється не сама собою, а на тлі певного наукового середовища. Однак пам'ятаймо, що з біологічних причин за 10 років максимум старше покоління відійде. Якщо ми не зуміємо за цей час привести достатню кількість молоді, питання науки в Україні відіме назавжди.

Керівництво НАНУ справді мало б бути мобільнішим. Борис Патон зовсім не геронтократ, він досі активно контролює все, що відбувається в Академії, стежить за новими ідеями. Та водночас це людина, сформована в 1930-х роках. Якщо в 1990-ті його консерватизм був необхідний, щоб зберегти НАН як таку, то зараз потрібно дещо інше. Самі академіки за довгі роки звикли: усі зовнішні комунікації – це Патон, він своїм авторитетом «роз-

рулить» будь-яке питання. Але будьмо відверті: він з огляду на вік уже не може бути ефективним комунікатором із владними елітами, суспільством. Через це між ними й наукою поглиблюється прірва. Якщо Академія не змінить цієї ситуації, то вона просто загине, адже суспільство і влада вже просто не розумітимуть, навіщо Україні така установа й чому її слід підтримувати. Отож-бо важливо, щоб НАНУ знайшла в собі сили для омолодження керівництва, приведення на чільні посади нових, динамічних людей. Чи зуміють її представники це зробити, боюся прогнозувати, бо ж вона й досі лишається консервативною структурою.

Інвентаризація в НАНУ була б незайва. Не все, що є в Академії, використовують ефективно. Але вважати, що, провівши аудит, ми знайдемо якісь величезні ресурси, про які досі ніхто не знав, теж було б ілюзією.

У. Т.: У системі НАНУ діяла ціла низка експериментальних заводів і технологічних лабораторій, тобто база, потрібна для якісного поступу прикладної науки та впровадження її здобутків в економіку й виробництво. У якому стані ці підприємства сьогодні, як вони виживають?

– Якщо говорити не лише про Академію, а й про нашу науку загалом, то маємо історії як успіху, так і цілковитого провалу. Те, що лишилося, виживає залежно від зайнятої ніші. Що в нас реально є? Маємо заповзятливих людей. Потреби фармацевтичного ринку зрозумілі. Щодо IT теж немає запитань: тут найбільші можливості аутсорсингу, вчені працюють на закордон. Але є дуже багато інших високотехнологічних ніш як у самій Україні, так і за її межами. Знаєте, чому Пінчук досі тримає великий сегмент світового ринку залізничних коліс? Тому що він дуже активно працює з наукою. Дніпропетровська Національна металургійна академія фак-

тично працює на його заводі. Вона пропонує такі технологічні рішення, що INTERPIRE досі продукує колеса, які купують у всьому світі. Водночас маємо й іншу, прикру історію. Колись ми дуже пишалися тим, що сталевому магнатові Лакшмі Міттталу віддали Криворіжсталь. Доти на це виробництво працював цілий Дніпродзержинський університет. Із приходом Мітттала всі наукові замовлення припинились, а сама Криворіжсталь перетворилася фактично на майданчик зливання старих західних технологій. У світі люди, які вкладають гроші в технології, врешті-решт виграють. Біда ось у чому: українська економіка досі була влаштована таким чином, що ніхто не думав, як вкладеннями в дослідження забезпечити собі стабільні +10 упродовж найближчих років, бо всі думали, як урвати собі +50 чи +100 тут і зараз, купуючи політиків, застосовуючи тіньові схеми, даючи хабарі тощо. Для будь-якого західного капіталіста впровадження нових технологій – це засіб отримання прибутку. А наші мали його, пиляючи.

Коли суспільство створить умови, за яких економіка буде зацікавлена в результатах науки, тоді ситуація різко зміниться. Але досягнення такої мети – поза межами потужностей Міністерства освіти і науки чи НАНУ. Тут потрібні політичні рішення на найвищому рівні. І, доки таких рішень не буде, говорити про суттєвий приплив у науку позабюджетних коштів, про якусь її «самоокупність» просто не випадає. Та й у будь-якому разі остання може стосуватися лише прикладних досліджень. Фундаментальну науку скрізь і всюди підтримує держава.

У. Т.: Очевидно, що українську академічну науку разом зі структурою, яка її репрезентує, ще років 10 тому треба було перевести на ефективніші рейки. Як її реформувати, не зруйнувавши того, що вже маємо?

– Будь-яка реформа повинна ґрунтуватися на сьогоднішній ситуації, адже ми не маємо права утратити збережене. Перетворення слід проводити дуже продумано, обов'язково консультуючись із фаховим середовищем. Спроби механіч-

ного застосування будь-якого досвіду, чи то модного грузинського, чи то будь-якого іншого закордонного, для України можуть виявитися згубними. Маємо власні глибокі традиції: ту саму НАНУ, котру так критикують сьогодні (часом заслужено, а часом зовсім ні), створив не Іосіф Сталін, а Його Ясновельможність гетьман Павло Скоропадський разом із Володимиром Вернадським.

В Україні, хоч як це дивно, досі є першорядні наука та вчені (на жаль, вони поза увагою наших ЗМІ, та й у суспільства зовсім інші публічні герої). За рахунок чого вони виживають, не дуже зрозуміло, бо з огляду на обсяг коштів, котрі виділяють останнім часом, наука вже давно мала б припинити існування. За всіма світовими наукометричними канонами, вона, якщо її фінансують менше, аніж на певному критичному рівні, просто зникає. Вважають, що наука активно впливає на ситуацію в економіці, коли на дослідження спрямовують більш ніж 1,7% ВВП. Це результат вивчення витрат на неї в багатьох державах, що досягали економічного успіху. Звідси походить Лісабонська стратегія ЄС (3% ВВП), а також бажання США тримати видатки на наукові дослідження на рівні не менш як 3% ВВП, Ізраїлю та Швеції – 4% відповідного показника. Мені й зараз важко сказати, які цифри витрат на науку демонструвала Україна торік, але доти ми довго фіксували 0,3% ВВП з державного бюджету і трошки більше з інших джерел. 2014 року ці показники, очевидно, стали ще меншими. У 2015-му матимемо до 0,5% ВВП з усіх джерел (зокрема, 0,2% ВВП із державної скарбниці). Себто вся наука в Україні – НАНУ, університети, галузеві академії, дослідні інститути – сьогодні коштує менш ніж 5 млрд грн, тобто абсолютні копійки. Трагедія ось у чому: дехто вважає, що навіть ці убогі гроші – неприпустима розкіш і тут можна заощадити. Багато людей у вищому керівництві гадають, що в Україні науки немає. Цей стереотип треба ламати, показувати, що все навпаки. Бо ж ця наука пропонує блискучі оборонні рішення, які тільки бери і впроваджуй.

БІОГРАФІЧНА НОТА

Максим Стріха – науковець, громадський та політичний діяч, перекладач, письменник. Доктор фізико-математичних наук (1997). Головний науковий співробітник Інституту фізики напівпровідників НАН України (від 2010-го); завідувач кафедри перекладу Гуманітарного інституту Київського університету імені Бориса Грінченка (від 2010-го), віце-президент АН вищої школи України (від 2010-го), віце-президент Асоціації українських письменників (від 2009-го), голова Громадської ради при Державному агентстві з питань науки, інновацій та інформатизації України (від 2011-го). У 2008–2010-му та від літа 2014 року заступник міністра освіти і науки

У. Т.: У суспільному дискурсі про трохи набуває ваги актуальна думка, що академічна наука не може бути відірваною від університетів. Наскільки міцний зв'язок між ними сьогодні і як збалансувати ситуацію в нашому конкретному випадку?

– Україна успадкувала від минулого великий сектор позауніверситетської науки. Його треба не руйнувати, а об'єднати з університетами, місцем, де наука розвивається дуже природно. Ще раз нагадаю: квантову механіку створили люди, яким було на той момент 25 років. Такі особистості відкриті для нового, і це важливо. Як упоратися з таким завданням? Є багато способів аж ніяк не революційних. Можна стимулювати масове сумісництво, як у Франції. Ті, хто працює в CNRS (Centre national de la recherche scientifique), зазвичай читають лекції. Людина, яка присвячує себе науці, не мусять викладати по 600 год щороку, бо тоді справді залишиться мало часу на дослідження, але принаймні 200 год їй потрібно це робити.

Наше законодавство робило все, щоб таке сумісництво фактично заборонити. Попри те що його треба всіляко заохочувати, аби люди з університетів працювали part-time у наукових інститутах і, навпаки, вчені з інститутів читали лекції. Хоча зараз наш бюджет обмежений, ми один із конкурсів Державного фонду фундаментальних досліджень організуємо для спільних університетсько-інститутських команд. Підтримуватимемо проекти, які паритетно виконують і ті, й ті разом. Таких речей можна придумати дуже багато. Треба усунути дискримінаційні моменти, які справді існували раніше щодо університетської науки. Хоча, зрештою, їх знімає саме життя, бо зараз однаково погано й академічним інститутам, й університетам.

У. Т.: Не секрет, що в роки незалежності України поширеною практикою була купівля наукових ступенів та вчених звань. Зокрема, экс-президента Віктора Януковича величали доктором економічних наук, чимало менш одіозних осіб теж придбало собі фіктивні наукові титули. Що робити з такими фальшивими науковцями? Адже з їхньої легкої руки на

**всю українську наукову спільноту
чіпляють ярлик шарлатанів...**

— У природничих і технічних науках за певними винятками ситуація з липовими титулами не така вже й загрозлива. Пошесть, про яку говоримо, особливо торкнулася соціогуманітарних дисциплін. Якщо суспільство корумповане, то забезпечити одну єдину кристально чисту галузь, як-от наука, нереально. Себто постає ширша проблема — очищення цілого суспільства.

Є також питання, що стосуються самої наукової спільноти. Має бути політика нульової толерантності до плагіату, фальшування досліджень. У нас останніми роками, що особливо небезпечно, почала різко погіршуватися ситуація з медичними науками. Практикою стало фальшування результатів клінічних досліджень на догоду фармацевтичним фірмам із метою довести, що той чи той препарат ефективний. Це страшно. Тут тільки вся наукова спільнота може, поборовшись, вийти на якісь конструктивні висновки.

Міністерство освіти і науки робить реальні кроки, на кожній ДАК ухвалюють рішення про позбавлення ступенів, про відмову в їх присудженні за плагіат. Буквально на минулому засіданні розформували одну вчену раду, показавши запис, як її голова пояснює здобувачці преїскурант усього — від написання дисертації до захисту. Якщо раніше були тільки розмови, то тепер з'явилася реальна кількість покараних.

Щодо псевдоакадеміків, то серед українських фізиків таких осіб не назву. Я свідомий того, що в інших відділеннях НАНУ із цим гірше. Академіком числився Микола Багров, який не лише став зрадником після анексії Криму, перебігши на бік РФ. Не секрет, що й ученим він ніколи не був — хіба що партапаратником, який зробився адміністратором від освіти. Хоча не скажу, що це масові речі. У галузевих академіях також по-різному. Сподіваюся, якщо зараз ми станемо членами європейського дослідницького простору (бо є надія, що угоду про приєднання України до проекту «Горизонт-2020» у березні буде підписано й ми реально набудемо прав європейських наукових колективів), то автоматично відбудуться великі зрушення. Досі в нас

найважливішими вважали академіків, а тут просто і природно головними стануть ті, хто найефективніше змагається за європейські наукові гранти. Ця реформа глибша за все, що можна було б зробити адміністративним способом.

У. Т.: Чи існує серед учених та політиків України чітко окреслена стратегія розвитку національної науки на найближчі 5–10 років? Коли з потребами природничих і точних галузей усе зрозуміло, то яка доля чекає на гуманітаристику, що становить частину академічної фундаментальної науки?

— Майбутнє науки — це важливе питання. Є навіть такий термін, як форсайтні дослідження, тобто вивчення того, які напрями можуть бути важливі сьогодні з погляду їх використання в реальній економіці завтра. В Україні років п'ять тому спроби таких досліджень були, надалі вони при-

турності суттєво упав би. Насправді вимір гуманітаристики в науці й гуманітарний рівень науки загалом у суспільстві — речі надзвичайно важливі. Їх не виміряти грішми. Без цієї компоненти Революції гідності не було б.

У. Т.: В Україні діє РНБО, але досі немає сформованої державної доктрини соціогуманітарного розвитку. Під таким кутом зору культура, освіта, наука досі не визнані підґрунтям національної безпеки. Як змінити цю ситуацію?

— Мені не зовсім подобається термін «стратегія гуманітарного розвитку», бо тут задіяна ще й велика негуманітарна складова. Реально треба говорити і про науково-технічну політику, і про багато інших. Хоч би якими були слова, йдеться про стратегію майбутнього стійкого розвитку українського суспільства. Безумовно, вона була б потрібна, але формувати її мусили б фахівці серйозного рівня з різних галузей. Я не маю свідчень, що така робота зараз проводиться. Очевидно, що якісь її фрагменти зараз обмірковують. Ідеться про інформаційну безпеку, питання про майбутнє оборонної науки тощо. Але щоб готувався якийсь глобальний документ, який усе це враховував би, то такий факт мені не відомий.

Але для мене очевидно, що одна із причин втрати Донецького аеропорту, окрім помилок військового керівництва, — це наше колосальне технічне відставання. Росіяни воювали з використанням найновіших збробок, а ми — підлатаною радянською зброєю 1980-х. Це цілком зрозуміло, бо жоден із попередніх урядів не вважав армію за щось серйозне, а на дослідження України загалом витратила за останні 25 років у 50 разів менше, ніж РФ. Це виразно свідчить про наш стан науки, рівень технічної освіти тощо. Крапка. Далі можна не коментувати.

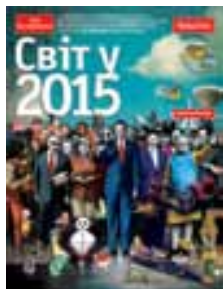
Сумно, що й досі не всі в керівництві розуміють: наука — це не просто засіб задоволення чиясь цікавості й резерв для бюджетних скорочень, а гарантія безпеки держави. Нині перемагають ті, хто володіє високоточною сучасною зброєю. Україна, слава Богу, поки що має науковий потенціал, щоб її конструювати й виробляти. ■

ВСЯ НАУКА В УКРАЇНІ — СЬОГОДНІ КОШТУЄ МЕНШ НІЖ 5 МЛРД ГРН

пинилися. Їх критично важливо було б поновити сьогодні, адже без них невтямки, які пріоритетні напрями в прикладній науці нам треба підтримати, щоб мати потрібний бізнесу, реальному виробництву продукт. На це ми досі відповіді не маємо, як і коштів у нашому вбогому бюджеті. Натомість фундаментальну науку світового рівня слід підтримувати, бо вона є основою знання про людство, без якого ніяких інших наук немає.

Я переконаний, що гуманітарне знання є основою для дуже багатьох речей і для всіх людей. До речі, й для точних наук. У цьому сенсі наука як така має дуже потужну гуманітарну складову. Я намагаюся доводити це. У нас вона через жебрацьке фінансування не може наразі претендувати на Нобелівські премії. Це дуже дорого, хоча треба сказати, що в усіх Нобелівках останніх років у лауреатів найменше з фізики були українські співавтори в найближчому колі. Але, якби навіть ця наука в нашій державі зникла, загальний рівень суспільства, його інтелігентності, куль-

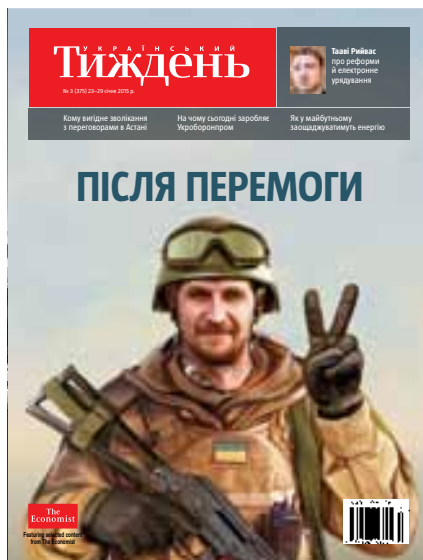

«Світ у 2015» – українська версія щорічного спецпроекту журналу The Economist: аналіз, прогнози на майбутній рік від впливових експертів, політиків і ділових людей. Унікальність української версії видання – це не лише мова, а й акценти на національних проблемах і тенденціях, залучення провідних вітчизняних експертів.

Щонайменше 20% контенту видання буде присвячено Україні. «Український тиждень» уже четвертий рік поспіль спільно із The Economist видає проект «Світ у...», третій рік поспіль наше видання дістає ексклюзивне право в Україні на друк цього спецпроекту. Змістову частину спецпроекту «Світ у 2015» буде традиційно представлено статтями та колонками найвідоміших політиків, посадовців, бізнесменів, аналітиків, громадських діячів та журналістів.

Це забезпечує авторитетність і точність заявлених прогнозів та трендів, сценаріїв розвитку ключових подій ділового світу в 2015 році.

Передплатний індекс «Світ у 2015» 68098

Оберіть зручний для вас спосіб передплати:

РЕДАКЦІЙНА:

у будь-якому банку за наведеними реквізитами.

Повідомте адресу доставки за телефоном 067-407-10-96 (з 9:00 до 18:00, оператор скине Ваш виклик і перетелефонує);

У ВІДДІЛЕННЯХ УКРПОШТИ:

«Український тиждень» за індексом 99319;

«Світ у 2015» за індексом 68098;

ЗА СИСТЕМОЮ PORTMONE:

www.portmone.com.ua

ВАРТІСТЬ РЕДАКЦІЙНОЇ ПЕРЕДПЛАТИ:

«Український тиждень»

- за 1 міс. – 45 грн
- за 3 міс. – 135 грн
- за 6 міс. – 270 грн
- за 12 міс. – 540 грн

«Світ у 2015» – 45 грн

Телефон редакції: 044-351-13-00

повідомлення	отримувач платежу		
	ТОВ «Український тиждень»		26009000022321
	поточний рахунок отримувача		код отримувача
	назва установи банку		
	300023		
	ПАО «Укрсоцбанк»		
	МФО банку		
	Прізвище, ім'я та по батькові платника		
	Адреса платника, телефон		
	касир	вид платежу: за передплату на журнал	
період:			
сума, грн			
платник (підпис)			

** У графі «вид платежу» вкажіть, будь ласка, назву журналу

Наукова фантастика

Академія наук за роки незалежності обросла численними клонами, що часом заважає відрізнити фейкових академіків від справжніх

Автор:
Марія Сергієнко

Успіх кожного суспільства залежить від уміння використовувати свої ресурси ефективно. Одним із них, по суті, є національна наука. За умови ефективної модернізації, вдалого, вдумливого реформування й суспільство, й наука в Україні мають шанс перетворитися з хитких колосів на потужних титанів.

АКАДЕМІЇ ТА АКАДЕМІКИ

Вітчизняна академічна наука твориться не лише в НАН України. Окрім неї існує ще п'ять галузевих АН (педагогічних, медичних наук, мистецтва, а також аграрних та правових наук), які від 2010 року дістали статус національних. Усі вони утворені указами різних українських державних очільників у період між 1990 та 1996 роками. Так само, як і фінансування НАНУ, їхнє забезпечення з державної скарбниці прописане окремим рядком. Відкритим і дискусійним залишається питання, навіщо українській академічній науці саме така громіздка розмита структура. Утім, на сайті НАНУ спеціально для ЗМІ розміщено пояснювальну записку, в якій на це дано відповідь: на відміну від неї, галузеві академії засновані для роботи в окремих галузях, як-от охорона здоров'я та медицина, освіта (педагогіка, психологія), агропромисловий комплекс, мистецтво тощо. Тож об'єднання всіх національних АН нині, виявляється, призвело б до недостатньої керованості й безладу – з негативними наслідками як у фаховій діяльності, так і в забезпеченні належного наукового супроводу функціонування та розвитку зазначених галузей. Як аргумент наведено негативний досвід об'єднання в останні роки різнопрофільних міністерств.

Паралельно із цим лунає думка, що галузеві національні

академії наук часто дублюють роботу НАНУ. Не секрет: вони, очевидно, були створені під свого керівника не стільки як засіб для вдоволення амбіцій, скільки як вогнища для годування. Багато академіків та член-кореспондентів НАНУ обіймають такі самі посади й у галузевих АН, належать до президентів тамтешніх спецрад. Очевидно, що за розумного господарювання й поміркованого реформаторського підходу до цих наукових установ гірше ані їм, ані їхнім ученим не стало б.

Хоч би скільки в Україні існувало галузевих академії наук, усе одно центральною і найпомітнішою залишається НАНУ. Згідно з чинним законодавством та ухваленням 2002

року Статутом вона є вищою державною науковою організацією України, що заснована на державній власності й має права самоврядування, тобто самостійно визначає тематику досліджень, свою структуру, вирішує науково-організаційні, господарські, кадрові питання, встановлює міжнародні наукові зв'язки. Національна академія наук об'єднує дійсних членів, член-кореспондентів та іноземних членів, усіх науковців своїх установ, організовує і здійснює фундаментальні та прикладні дослідження з найважливіших проблем природничих, технічних та соціогуманітарних наук.

У ній функціонують три секції (фізико-технічних і математичних наук; хімічних і біологічних наук; суспільних і гуманітарних наук), що об'єднують 14 відділень (математики; інформатики; механіки; фізики та астрономії; наук про Землю; фізико-технічних проблем матеріалознавства; фізико-технічних проблем енергетики; ядерної фізики та енергетики; хімії; біохімії, фізіології і молекулярної біології; загальної біології; екології; історії, філософії та права; літератури, мови та мистецтвознавства). Фактично діють п'ять регіональних наукових центрів подвійного з МОН України підпорядкування: Західний (Львів), Південний (Одеса), Північно-Східний (Харків), Придніпровський (Дніпропетровськ) та Інноваційний центр у Києві.

Окремо треба сказати про паралельні академії наук. Разом зі заданими вище НАНУ і п'ятьма національними галузевими АН, які фінансує держава, маємо ще ціле гроно громадських організацій, що теж називаються «академіями» й подекуди мають власних академіків, член-кореспондентів та ін., фактично копіюючи структуру й напрями діяльності НАНУ. Це й Українська академія наук, і На-

Скільки коштує українська наука

родна академія наук, і Гуманітарна академія наук поряд із Українською академією акмеології, Українською технологічною академією, Академією наук вищої освіти України, Академією наук вищої школи України, Українською академією політичних наук, Міждисциплінарною академією наук та українським відділенням Міжнародної академії наук екології, безпеки людини і природи. За інформацією з Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців, нині в нас на правах громадських організацій діє близько 40 різних об'єднань, що містять у своїй назві словосполучення «академія наук». Є серед них і такі химерні, як ГО «Академія піроскопічних наук імені Мішеля Нострадамуса» та ГО «Слов'яно-Арійська академія наук». Якщо мова про громадські організації, то в їхніх межах можна робити все, що завгодно. Інколи доходить до смішного. Зокрема, у структурі Української академії наук існує військово-козацький департамент, яким керує академік УАН, він-таки верховний отаман Міжнародного союзу козацьких сил та генерал-полковник військово-козацького департаменту УАН, патріарх бойового мистецтва «Дракон», лідер Козацької народної партії Павло Кицько. Й оцей департамент, як зазначено в його програмі діяльності, «для підтримки державних програм соціально-економічного розвитку, зокрема інвестиційно-інноваційних», ставить собі за мету «підвести наукове підґрунтя громадським ініціативам, які направлені на укріплення державності й подолання кризових явищ у різноманітних сферах громадського життя з використанням національної козацької ідеології».

Відповідно до Статуту НАНУ її дійсними членами, тобто академіками, обираються «вчені, які зробили видатний внесок у розвиток відповідних напрямів науки», а член-кореспондентами – вчені, «які збагатили науку визначними здобутками». Розділ V того ж таки Статуту в 10 пунктах описує порядок і процедуру обрання науковця академіком або член-кореспондентом, а розділ VI – права та обов'язки останніх. У них немає ані персо-

нального авто, ані пільгових місць у санаторіях, ані отримання дачі. До цього треба додати, що статті академіком для першого-ліпшого науковця, навіть якщо він доктор наук, професор, не завжди реально. Нереально в НАНУ. Однак в інших академіях наук, які мають статус громадських організацій, навпаки. Доволі часто такі липові академіки, особи, що ласі до блискучих медальок, кольорових лампасів та гучних титулів, просто задовольняють власні амбіції.

ПІД ЗНАКОМ ПИТАННЯ

Однією з найкритичніших проблем української академічної науки є її омолодження. Згідно зі звітом про діяльність НАНУ у 2013 році, середній вік наукових працівників становив 51,3 року, докторів наук – 63,4 року, кандидатів – 51,1 року. Між старшим та молодшим поколіннями – величезна прірва. Жодний вітчизняний учений, що є громадянином України, не отримав найвищої у світі наукової відзнаки – Нобелівської премії. Але це лише один бік медалі. Хоча зворот її ось який: до найближчого оточення тих, хто 2014 року здобув Нобеля за свої відкриття або винаходи, належали українці.

Ще одна проблема – замале фінансування академічних експериментальних інститутів. В Україні реактивів і приладів світового рівня дуже мало. У Європі парк експериментальних знарядь оновлюється в середньому кожні сім років, що є абсолютно недосяжним для нас, із фінансуванням усієї української науки на рівні 5,2 млрд грн 2015 року, тобто 0,27% національного ВВП. Виділено окремі кошти на так звані експериментальні прилади. Створено центри колективного користування ними, що стало великим кроком уперед. У тому, що в Україні можна проводити дослідження світового рівня, неабияка частка їхньої заслуги. До того ж усі розробки НАН щороку подають до Кабміну, така практика існувала за всіх прем'єрів. Досі, хоч би чим вони були, держава постійно від них відмахувалася.

Імплементация їх у національну промисловість відбувається стараннями самих розробників. І тут уже як кому пощастить. Так само матеріально-фінансове забезпечення кожного академічного науково-дослідного інституту залежить від моторності й наполегливості його директора. Блага в українській науці на голову не падають. За них доводиться боротися.

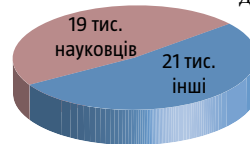
Дискусійним питанням досі є передпорядкування НАНУ Міністерству освіти. Головним мотивом таких дій була спроба переведення Академії на європейські рейки, її певної модернізації. У Грузії це вдалося, бо там діяло п'ять-шість наукових інститутів. Українських академічних наукових установ жоден університет у своїй структурі не потягне, бо їх понад 100.

Ще одного серйозного удару НАНУ зазнала з анексією Криму та бойовими діями на Донбасі. Академічні наукові установи АРК втрачено. Гроші на їх фінансування повернені до держбюджету. Інститути зі Сходу переведені на територію, контрольовану Українською державою. Якщо наукові працівники таки виїхали із зони конфлікту, то матеріальні бази вивезти не вдалося: ботанічний сад евакуювати неможливо, а для транспортування на неокуповану територію точних приладів потрібні були як специфічні технічні умови, так і матеріальні ресурси та зелений коридор на блокпостах по обидва боки лінії фронту, чого не було.

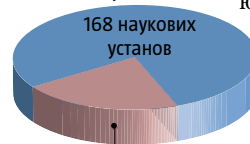
Нинішня Верховна Рада перша в історії незалежної України, в якій абсолютно немає представників НАНУ. Був період, коли престижним бачилося, щоб у списку тієї чи тієї партії фігурували відомі вчені. Вони були народними депутатами, входили до колегій міністерств, відстоювали певні позиції, консультували з наукового погляду в процесі ухвалення рішень. Українські науковці абсолютно не репрезентовані у складі нинішньої РНБО. Очевидно, за логікою нинішніх вітчизняних керівників, наука й державна безпека – речі відірвані одна від одної. ■

Анатомія НАНУ

40 тис. працівників

214 установ

46 організацій дослідно-виробничої бази

За даними НАНУ

Наука боротися

Національні академії у США та ЄС – це передусім структури, які заохочують до науки й творять науковий порядок денний у своїй країні, а не складні бюрократичні структури

«Не нашкод» – перше правило будь-якого реформатора, і в тому, що стосується науки, воно актуальне як ніколи. За дедалі жвавішої дискусії щодо реформування Національної академії наук з'являються слушні застереження не повторити російського сценарію, але водночас і прохання не перестаратися, застосовуючи досвід країн по західний бік кордону.

Попри безліч критичних голосів, українська наука не пасе задніх. Утім, видається, реорганізувавши фінансування (звісно, і збільшивши його обсяги, але в умовах війни, на жаль, про це говорити не випадає) та заохотивши вчених боротися за те, щоб їхні дослідження й досягнення було визнано, можна було домогтися багатьох позитивних результатів. Цікавий для нас досвід мають сусідня Польща та країни Балтії. Адже, обравши курс на Захід, українській науці доведеться реформуватися в тому самому напрямі, а ці країни вже мають відповідний досвід і починали з близьких до українських стартових позицій. Важливо також зазначити, що структура академії наук відома не лише на пострадянських теренах, а й країнам ЄС, Канаді, США.

ГРАНТОВЕ ФІНАНСУВАННЯ

Кілька років тому польська наука пережила ще один етап реорганізації. До 2006-го Польська академія наук (ПАН) була цілком автономною організацією. Після того як у 2006-му було створено Міністерство науки та вищої освіти, вона перейшла в його підпорядкування. Утім, за словами професора Генрика Собчука, директора наукової станції ПАН у Києві, таке підпорядкування не впливає на науку

Автор:
Ольга
Ворожбит

загалом. «Попри все, основна автономія збереглася, певним чином обмеженою є фінансова автономія. Академія надає міністерству звіти та іншу документацію, а те вже розподіляє кошти на її роботу», – зазначає він у коментарі *Тижню*. Утім, додає, що до інститутів, які перебувають у відомстві ПАН, лише невелика частина коштів надходить із самої Академії. «Більшу частину грошей надають різноманітні структури, наприклад з ЄС, Національний центр науки (державна агенція, яка на конкурсній основі виділяє кошти для досліджень. – Ред.), Національний центр із науково-дослідницьких та дослідно-конструкторських робіт. Тобто багато надходжень не з міністерства, а з інших джерел», – зазначає Собчук.

Утім, реформу 2006 року складно порівняти з тим, що польській науці довелося пройти після 1989-го на шляху до вступу до ЄС. Саме тоді запроваджувалося її грантове фінансування.

**УКРАЇНЬСЬКА НАУКА,
ЯК І СУСПІЛЬСТВО ЗАГАЛОМ,
ВТРАТИЛА ВИМОГЛИВІСТЬ
ДО СЕБЕ**

«Кожен науковець міг написати подання на грант і отримати кошти, безпосередньо призначені для того проекту. Таким чином, багато науковців змогло купити собі апаратуру, заплатити тим, хто працював також у тому проекті. Такий дослідник був незалежним від директора, оскільки той теж радив грантові. Близько 20% суми гранту надходило до інституту у якості витрат на обслуговування», – додає професор Собчук. Схожий шлях довелося пройти й іншим державам соцта-

бору або тим, що були у складі СРСР.

Загалом за такою системою фінансування працюють усі країни ЄС, адже останній надає значні фінансові можливості для науковців у будь-якій із країн-членів, завдяки програмам фінансування досліджень та інновацій FP7 (була активною із 2007-го до 2013-го) та Horizon 2020 (нинішня програма фінансування).

НАУКОВИЙ «НЕТВОРКІНГ»

Утім, важливим аспектом отримання грантів ЄС і в межах згаданих вище програм, і за допомогою інших можливостей є робота над таким проектом науковців із різних країн-членів та країн сусідства (українські науковці теж можуть долучатися). А щоб тебе «помітили» науковці з інших країн і щоб знати, до кого «звертатися» з того чи іншого питання, потрібно напрацьовувати широкую мережу контактів. ЄС для такої мети навіть передбачає певні гранти для подорожей. Саме з цим недоліком зіткнулися представники Польщі, Чехії, Словаччини та країн Балтії. Ще одним недоліком був брак хорошої інфраструктури. Адже, подаючи свій проект, керівна інституція повинна була знайти кілька зазвичай слабших партнерів в інших країнах. В умовах не надто досконалої інфраструктури лабораторій чи дослідних центрів успіху в цьому могли досягти не

всі. Саме тому навіть зараз, коли поглянути на карту отриманих грантів для ведення проектів програми FP7, можна помітити залізну завісу між «старою» та « новою » Європою. Вона, звісно, вже не така помітна, і деякі країни, як, наприклад, Польща, вже майже її зруйнували, утім, усе ще стоїть.

Саме завдяки відкритості до співпраці з університетами та іншими науковими інститутами та міждисциплінарному підходу німецькому Товариству імені Макса Планка, яке фактично можна вважати німецькою академією наук, вдалося здобути великий успіх серед наукових інституцій. За останні 60 років воно подарувало світові 17 нобелівських лауреатів.

ПРИВАТНЕ ФІНАНСУВАННЯ

Для США, Великої Британії та Німеччини характерно те, що наука значною мірою фінансується не державним сектором, а приватним. Утім, для заохочення такого виду фінансування держава теж повинна розробляти низку стимулів, переважно податкових. Наприклад, малі підприємства у Великій Британії, вкладаючи свої кошти в науково-дослідницькі та дослідно-конструкторські роботи, можуть списати з доходу, що підлягає оподаткуванню, до 150% витрат. Система податкових стимулів є і в Сполучених Штатах, де

Європейську південну обсерваторію (ESO) спонсують 14 європейських країн і Бразилія. Гордість ESO – найсучасніші телескопи

Національна академія наук не отримує постійного фінансування від уряду, воно надходить у вигляді замовлень і грантів. НАН США також може працювати і на замовлення приватних структур.

У Німеччині великий внесок у розвиток науки роблять сімейні підприємства, класичні представники міттельштанду, які для того, щоб бути лідерами у своїх сферах, фінансують інноваційні дослідження та розробки у своїх сферах діяльності.

Характерною рисою англосаксонського наукового світу, зокрема США та Великої Британії, є те, що серйозними конкурентами академій наук є університети. У США Гарвард, Єль і Стенфорд є потужними науковими центрами. В Україні, на жаль, як і в країнах ЄС із радянським чи соцтабірним минулим, університетська наука поки що не може змагатися з академіями наук.

ВИМОГЛИВІСТЬ

Українська наука, як і суспільство загалом, втратила вимогливість до себе. Умови, у яких потрібно не жити, а виживати, звісно, не сприяють тому. Академія – це передусім науковці, які безперервно працюють над собою, над світовим визнанням своїх досягнень, вдосконалюються. Щодо цього має бути постійна дискусія і в суспільстві, чого в Україні дуже бракує. Так само як бракує й контак-

тів із закордонними колегами. Для багатьох наших науковців англійська й досі є хіба що мовою читання, а ті, хто таки отримав грант разом із закордонними колегами, видаються майже інопланетянами. Утім, ще раз зазначимо: українська наука не пасе задніх, просто ховається за важкими бюрократичними структурами та мовним бар'єром. В інтерв'ю *Тижню* президент Австрійської академії наук Антон Цайлінґер наголошував, що наукові відкриття роблять насамперед заради цікавості. Утім, цікавість ту треба підтримувати, як потрібно тримати в тонусі людські м'язи. Саме тому така важлива інтегрованість світової науки та науковців між собою. Саме на цьому роблять наголос в академіях країн Європау. Ще одна особливість, яка впадає в око, якщо поглянути на академії наук ЄС і загалом на науку в країнах Євросоюзу чи Північної Америки, – це сфокусованість на власне науковцеві, на тому, хто проводить дослідження чи працює над винаходом. Якщо ви спроможні довести вагомість та актуальність свого дослідження, то матимете підтримку. Головне, що фінансування буде надано безпосередньо науковцеві чи групі науковців, а не ефемерній структурі, яка, провівши кошти всіма щаблями ієрархії, донесе до виробника ідеї краплю в морі. ■

На зламі епох

Французька наука рухається вгору, але втрачає імпульси

Автор:
Алла
Лазарева,
Париж

«Культура – це тяглість», – каже Марі-Деніз Перес, колишня працівниця Лувру, яка не раз і не десять організовувала виставки архівів Французької академії наук. «Деякі протоколи наукових зборів, зокрема ті, що збереглися із XVII сторіччя, мають спеціальний захист та обмежений допуск, – пояснює дипломований архіваріус н а пенсії. – На щастя, навіть під час Великої французької революції варварство не підштовхнуло повсталі верстви до знищення наукових архівів, як це не раз було в країнах, що зазнали комуністичної деспотії. Палили палаці, винищували спадкових аристократів, але науковців лиха година більш-менш оминула. Попри спроби у 1793 році ідеологічно почистити Королівську академію наук, себто викинути з неї «ворогів революції», інституції пощастило пройти через горнило народного гніву майже неушкодженою. Обидві світові війни, за винятком кількох пожеж, практично не зруйнували архівів наукової установи. Сьогодні кожен, хто навчається або пише наукову працю, може без перешкод оформити відповідні переписки й працювати з будь-якими документами».

Французьку академію наук було засновано в 1666 році. Ініціатором скликання своєрідної дослідницької асамблеї був славетний міністр Людовіка XIV Жан-Луї Кольбер. Вправний політик і далекоглядний стратег зумів переконати егоцентричного монарха, автора вислову «Держава – це Я!», у необхідності заснування системи постійних консультацій, які надавали політичній владі найкращі науковці країни. Сирій кардинал Короля-Сон-

Французька академія наук ще з королівських часів фінансується як державою, так і меценатами

ця від перших днів існування поставив Академію наук під королівський протекторат. Тяглість французької історії сьогодні виявляє себе, зокрема, й у тому, що офіційно Академія і нині перебуває під символічним захистом керівника держави.

Деспотичний характер короля Людовіка XIV не завадив Академії ухвалити у 1699 році свій перший статут. «Нехай цей регламент не раз переглядався та зазнавав змін, сам факт існування чітких правил функціонування структури став добрим фундаментом для розвитку науки в державі, – вважає Марі-Деніз Перес. – Аналогічно розвивалися події в Римі та Лондоні, де приблизно в той самий час також з'явилися славетні в майбутньому академії наук». Аж до Французької революції всі 70 членів АН призначав король. До складу структури входили також 85 член-кореспондентів АН.

Нині наукова інституція налічує 266 дійсних членів. Половина з них віком до 55 років, усі дістають членство на виборній основі. Із середини XX століття структура практикує залучення іноземних асоційованих членів.

Історично так склалося, що успішні наукові дослідження у Франції здійснюються переважно тоді, коли вченим пощастить об'єднатися довкола або популярного ерудита, або мецената. «Роль особистості у французькій історії, а також науки та культурі традиційно дуже велика, – каже колишня працівниця Лувру. – Французи – великі індивідуалісти, але зі схильністю знімати капелюха перед непересічними особистос-

тями. Вага таланту, сила духу, яскравість і зухвалість тут гарантовано рано чи пізно зривають оплески. Можна сказати, що меценатство в нас – це не лише іміджева інвестиція, як прийнято в англосаксонському світі, а й самореалізація за посередництвом митця або науковця».

Приватна підтримка науки не тільки практикується у Франції з королівських часів, а й захищена законодавчо, принаймні із середини XIX століття. Фінансувати дослідження почесно й вигідно. Стипендії, премії, гранти різноманітних фондів – поширена практика, хоча тутешні науковці й скаржаться на гірші умови, ніж у Штатах та Японії, а інтелектуали б'ють на сполох через «втечу мізків».

«У Японії працювати перспективніше, – вважає Жан-Франсуа, фахівець у галузі сонячної енергії, який поїхав на роботу на два роки до Токіо. – Це зовсім інший менеджмент досліджень, краще фінансове забезпечення, цікавіше сузір'я фахівців...» Науковець наголошує, що й публікації у французьких щотижневих звітах Академії наук не мають тієї ваги в дослідницьких колах, як, скажімо, в американському Proceedings of the National Academy of Sciences, що є визнаною референцією у світі. «Франція поামалу відстає від США, Британії, Японії та навіть Німеччини, – підсумовує Жан-Франсуа. – Наші реформи запізнюються». Експертні оцінки збігаються в прогнозі, що Франція зберігатиме позиції в десятці найсильніших не довше як 10 років. ■

Спеціальні авіарейси до Івано-Франківська

з Києва від **599** грн*

з Одеси від **649** грн*

з Дніпропетровська від **749** грн*

з Харкова від **849** грн*

з Москви від **949** грн*

Волонтер Тарас Герман:

«Закінчатся гроші – люди придумують щось інше»

Про те, чим нині живе волонтерський рух і чи зможе він замінити службу тилового забезпечення армії, **Тижень** дізнався від тернопільського волонтера Логістичного центру допомоги бійцям АТО Тараса Германа.

Записав
Роман Малко

Настав момент, коли держава мала б почати по-троху перебирати ініціативу від волонтерів. Ми їй дали великий кредит часу й можливостей, щоб реалізувати певні процеси, поки самі займалися безпосередньо «тиловим забезпеченням». Хотілося б уже бачити якісь кроки на державному рівні – те, що називається стратегією розвитку. Цілком усе тилове забезпечення Збройних сил, хоч би як того бажали, ми не замінимо. Стараймося скільки завгодно, але це нереально. Не те фінансування, і зовсім не ті можливості. Ми допомагаємо, але завжди стоїмо перед складним вибором: кому потрібніше?!

ПРО СПІВПРАЦЮ З МІНОБОРОНИ ТА КОРУПЦІЮ

Учора надійшли дані щодо канадської гуманітарки, і ми формуємо списки. Наш представник Ігор Васильєв брав участь у блокуванні Одеського порту, коли звідти невідомо як і куди хотіли вивезти допомогу. Волонтери організували доставку й показали, що тільки на логістиці заощадили 300 тис. грн.

Зміни поступово, не скажу, що дуже активно, але відбуваються. Державна машина дуже важка й велика. Тільки-но Асоціація волонтерів почала щось робити, як тендерна комісія Міноборони (тоді справа саме торкнулася закупівель) сказала, що йде всім складом у відставку, бо не може працювати в таких умовах.

Коли розуміємо, що треба робити, й коли за це беремося, дуже важко не перейти межі й не стати гвинтиком корупційної схеми. Постійно треба себе перевіряти й перестраховуватися. Бо це машина, проти якої важко боротися, її будували роками в усіх міністер-

ствах одні й ті самі люди. За рік мало що змінилося. Ті, хто де-факто сприймався як ікона зла, може, й відійшли, але сірі кардинали, які насправді робили це все, залишилися у своїх кріслах. Вони мають той самий вплив і надалі все вирішують. Протистояння займе не один рік, бо це дуже глибоко вкоренилось і перебороти його дуже важко. Бо, скажімо, ти придбав тушонку по 13 грн, а міністерство на тому самому комбінаті її купує по 40 грн...

ПРО ВОЛОНТЕРІВ

Волонтерство – це бажання всіх обігріти, всім допомогти, але воно не завжди здійсненне.

Так, ми багато чого робили й робимо, але все це завдяки людям. Ми лише посередники і не є якимись особливими. І не треба цим користатися, відразу йти в політику. Завтра війна закінчиться, і не маю певності, що балотуватимуся на мера, бо я людина популярна й багато чого зробив. Зробив, бо так хотів. Волонтерів не треба приписувати до святих. Бо тут у нас є навіть кримінальники, котрі займаються волонтерством. Розумі-

ють, що назад вороття немає, а побув волонтером, то, може, якось амністують. Сподіваюся, наші співвітчизники навчатися відділяти зерно від полови.

ПРО ДОНОРІВ І ГОРІЛКУ

Гроші дають звичайні громадяни. Тому на нас дуже велика відповідальність. Мусимо підходити до всього максимально критично, шукати найдешевші й водночас найякісніші речі, щоб доправити їх туди, куди справді треба. Часто діємо в обхід деяких командирів. Хоча і їх можна зрозуміти. Вони відповідають за людей. Тож, коли посилки обшукують, це теж іноді не зайве. Тільки так у них виявляють, наприклад, горілку. І в цьому плані питання до волонтерів: що вони собі дозволяють? Часом до нас приходять громадяни, кажуть: «Дамо вам пляшку горілки, візьмете?». Відповідаю: «Ні». – «Чому?» – «А ви зустрічатимете труну, яка до вас завтра приїде?» Може, ті люди ніколи з таким не стикались, але це справді небезпечно.

Раніше багато грошей збирали по супермаркетах, великих магазинах. Стояли волонтери, ми давали їм відповідні супровідні

документи, щоб людина, маючи сумніви, могла зателефонувати чи підійти на склад і подивитись, як ведеться робота. Спочатку часто приходили й казали: «Ми купимо вам на 2–3–5 тис.». – «Будь ласка». У нас завжди є актуальний список, він доволі гнучкий. Нові потреби формуються щодня. Приємно, що тепер люди просто приходять і кажуть: «Давемо вам гроші (не важливо, яку суму), ви знаєте, куди їх краще витратити». Це велика довіра, тож цим не можна зловживати, треба розуміти, що нині тяжкі часи.

Часто зранку телефонують і питають: «Що на сьогодні потрібно?». Називаємо. «Гаразд, зараз привеземо». Масмо величезну базу таких додзвонювачів. Навіть зробили свій call-центр, щоб краще організувати роботу. Центр збирає інформацію про поранених, записує на вишкіл «Захисти свій дім», координує волонтерів, котрі мають авто, тощо. Зараз ми ще хочемо додати їм роботи і відкрити люстраційну гарячу лінію з питань зловживань.

Дуже багато не задіяно. Чи не більше ніж половина. Вони просто, мабуть, вважають, що їх війна не стосується. Живуть своїм життям. Не бракує «героїв», які вештаються барами. Хоч чимало й інших. Наприклад, коли ми збирали гроші по супермаркетах, то магазини, куди ходять люди менш забезпечені, давали набагато більше, ніж розкручені торгові центри. Чи то бідніші краще знають лихо, чи причина в іншому, але така статистика є, і вона чітко проглядалася.

ВОЛОНТЕРИ ВИДИХАЮТЬСЯ...

Певно, так. Люди й отримують менше. Самому часом важко дивитися, коли якась бабуся приходиться і хоче пожертвувати 50 грн. Намагаєшся її відмовити, сказати, щоб, може, собі купила якісь ліки чи вітаміни. Адже бачу, що їй це так само конче потрібно. Сума, яку громадяни віддали від початку Майдану, – це, мабуть, кілька бюджетів держави. Уявити її нереально. Гадаю, забезпечити такий обсяг грошей і речей не змогла б жодна, навіть розвинена, держава. Люди видихаються, це правда. І їх можна зрозуміти, бо

ресурси не безмежні. Кожен отримує значно менше, ніж раніше. Але знову-таки громадяни не перестають жертвувати. Немає такого страшного спаду, і ти бачиш: не можуть допомогти фінансово, то допомагають якимсь таким теплом, що не вимірюється грошми. Багато дівчат почали робити сухі борщі. Готові пакети, де є повноцінна страва, заливаєш гарячою водою, кидаєш тупшонку, вариш – і все. Готовий обід. У грошах це копійки, але взимку така їжа дуже цінна. Окрім того, роблять вітамінні набори, які, напевне, коштують дуже дорого. Туди входять імбир, мед, курага. Коли немає грошей, але є інші можливості, українці не впадають у депресію і все одно допомагають. Тому, думаю, нас побороти неможливо, бо закінчатися гроші – люди придумують щось інше. Старий одяг переробляють на якісь подушечки, устілки, щось перешивають. Поркють светри й шиють балаклави. Звичайно, хотілося б, щоб держава уже перебирала це на себе, та водночас розумію, що так, як роблять люди, з такою душею і віддачею, чиновники не зуміють.

ЗВІЛЬНЕННЯ ПОЛОНЕНИХ

Коли проводили останній обмін, здається, 255 на 170 наших, то додатково відбувся ще один. Люди вибирали багато продуктів і речей та обмінювали на все те полонених. Це дуже складне питання. Хтось каже: «Так не можна». Але ж їх якось треба витягати. Якщо треба віддати їжу, то грим із нею. Ми прийняли таке рішення, просто ніде не оголошували про це, бо почалися різні закиди, мовляв, наші хлопці голодують, а тут харчами сепаратистів забезпечують. Але ж треба було шукати якісь шляхи, не можна сидіти й чекати.

Потім обмінювалися в інший спосіб. При держадміністрації створили Центр пошуку полонених, загиблих і зниклих безвісти учасників АТО, який теж брав активну участь. Наші волонтерські машини їздили на «деєнерівську» територію, їм робили перепустки, і вони забирали полонених. Ми розуміли, що на нас лежить доля не тільки тих людей, які в полоні, а й тих, що по них вирушили. Тому все намагалися тримати в таємниці,

Активно співпрацюємо з «Армією SOS», Автомайданом і «Народним тилом», із волонтерами Мелітополя, Бердянська, Лисичанська, Маріуполя. Обмінюємося досвідом, допомагаємо в роботі. Спершу в Харкові домовилися про склади, куди транспортували багато допомоги, і вже звідти її розвозили куди треба. Були прихильники і противники такої схеми. Зрештою, ми вирішили, що робитимемо все самотужки й безпосередньо. Поїхали, налагодили контакти, заопікувалися добровольцями. Потім побачили, що добровольчі батальйони, ті, які з розумом використали нами привезене, вже певною мірою забезпечені й що куди гірша ситуація в армії. Солдати тісніше прив'язані до виконання обов'язку, залежніші, перебувають у певних межах і не дозволяють собі такого, як добровольці, – поїхати областями позбирати щось, привезти. Узялися допомагати тим відділам, у яких багато наших тернополян: 24-й і 51-й бригадам, а також підрозділам, що були тоді поруч.

аж доки відбулося. Дякувати Богу, все склалося добре.

У нас є люди, котрі безпосередньо спілкуються з представниками «ДНР» та «ЛНР». Якщо з'являється якась інформація, контактують із їхніми ватажками. З'ясовують, чи є така людина, чи затримана вона, чи не поранена, чи не в шпиталі. Усе вивчають, і коли дані підтверджуються, тоді починається процес перемовин. Що? Де? Куди? Як можна визволити, які вимоги, що хочуть.

Із полоненими там доволі складна ситуація. Багато є негативної інформації. Більшість добровольців радше загинуть, ніж потраплять у полон, бо там дуже сильно знущаються. Вояків із ЗС вони більше милують, кажуть, що ті вимушені воювати.

Коли міняють тіла наших 200-х на їхніх, то контактують переважно на рівні командирів підрозділів. Зустрічаються й кажуть, мовляв, у нас є стільки ваших, у вас – наші, обміняймося. Немає загиблих – поміняються, коли будуть.

ПРО ЛЮДЕЙ НА СХОДІ

Я раніше ніколи не був на Сході. Мав таке нещастя. І якби не війна, то, певно, нескоро й поїхав би туди. Але зараз уже добре знаю Донецьку та Луганську області, може бути провідником. Враження різне. У деяких районах, як у Криму, ніколи не було України, і тамтешнім жителям вона байдужа. Вони, мабуть, не дуже далекоглядні, їм «головне, щоб бил мір», але для його настання нічого робити не хочуть. «Главное, штоб спокойно» і все таке. Хоча водночас, як на мене, важко знайти село чи містечко, котре зараз перейшло під захист ЗСУ й хотіло б повернутися в «ДНР» – «ЛНР». Якщо люди вже там були і їх визволили, то зайдіть у будь-який населений пункт – усі люблять українську армію. Але, мабуть, щоб та любов з'явилася, треба було відчутти різницю.

Такий стан – результат 20 років державності, упродовж яких національні питання порушували хіба що тоді, коли комусь було вигідно. І для мене в нинішній війні це найбільша трагедія. Отже, треба робити висновки й думати, як наново будувати країну. ■

До гібридної війни ми не готові

Автор:
**Едвард
Лукас,
Велика
Британія**

У питаннях безпеки Захід мислить чіткими категоріями. Військові загрози вимагають військової реакції. Злочинці – це справа поліції, шпигуни – контррозвідки, а дипломатія – дипломатів. А пропагандистська війна? Такого вже давно немає. У нас вільна преса й вільний ринок ЗМІ. Що там може бути не так?

Такий спосіб мислення сформувався у період, який зараз хочеться назвати «віком невинності» – після падіння Берлінського муру. Тоді він був просто хибним, а зараз уже небезпечно застарів. Захід зіткнувся з гібридною війною, яку важко розпізнати і який майже неможливо протистояти. Головний (але не єдиний) учасник – путінська Росія, яка бачить наші слабкості набагато чіткіше, ніж ми самі, й безжально на них грає. Ті слабкості, які використовує Москва, зазвичай загальні. Перед тим їх до певної міри експлуатували Саудівська Аравія та Китай.

Найяскравіший приклад гібридної війни з'явився торік в Україні. Кремль забезпечив собі перемогу ще до того, як 17 березня 2014 року до будівлі кримського парламенту в Сімферополі зайшли російські військові. Він просочився в кожен елемент українського державного апарату через підкуп, залякування й кібершпигунство. Без перебільшення можна сказати, що Кремль був краще поінформований про українські плани й можливості відбити напад, ніж керівництвом у Києві.

Економічний тиск Росії на Україну (через енергетичні санкції, торгову блокаду та фінансові маніпуляції) зробив останню банкрутом ще до початку війни. Процес ухвалення політичних рішень не просто кульгав – це була дезорієнтація. У Криму та серед значної частини українського населення російська пропаганда створила враження, що

владу захопили фашисти й на «російськомовних» (навмисно добраний розмитий термін для невизначеної категорії) чекають переслідування.

Іноземці (й політики, і громадськість) теж не знали, що думати. Росія зуміла показати події в Україні не як вторгнення й окупацію території іншої країни, а як частину виправданої реакції на цинічне захоплення влади Євросоюзом і НАТО. Навіть зараз багато хто на Заході не усвідомлює масштабу амбіцій та можливостей РФ. Кремль прагне розділити й дезорієнтувати Захід, розмити солідарність Європи та Америки і знову встановити свою гегемонію над сусідніми країнами, обмежуючи їхній вибір у сфері безпеки, щоб вони не загрожували пануванню режиму в Росії. Скрізь у Південно-Східній і Центральній Європі зростає російський вплив, тобто ні НАТО, ні ЄС не може функціонувати належним чином. Це добре видно з позиції нового грецького уряду стосовно Москви.

ЛОЯЛЬНІСТЬ НА ПРОДАЖ

Перша й найбільша слабкість – віра в те, що гроші не пахнуть. Після 1989 року ми дійшли думки, що заробляти їх похвально (або щонайменше нейтрально з морального погляду), якщо не порушувати при цьому закон. Й аспект національної безпеки важить у цьому навіть менше, ніж скарги «зелених» активістів та борців за права людини, бо конфлікт з ними може обернутися падінням продажів чи акцій. А от коли активно ведуться справи з іноземною державою, яка ненавидить вашу країну, її політичну та економічну систему і прагне її нашкодити, – це просто бізнес. Тому ми у щасливому забутті купували нафту в арабських державах, які експортують екстремізм і фінансують терористів, і допустили бум торгівлі

з Китаєм, який хоче змінити східноазійський режим безпеки, продовжує окупацію Тибету і проводить наймасштабнішу за всю світову історію модернізацію збройних сил.

Активний бізнес із ворожими державами – це не просто наші гроші, за які вони на нас нападають. Він також робить нас вразливими. Він робить політиків боягузами. Мало який європейський лідер хоче зустрічатися з Далай-ламою. Американські посадовці уникають відкритих розмов про фінансування саудитами тероризму. Довгі роки Британія відмовлялася від відкритого розслідування вбивства російського розвідника-перебіжчика Александра Литвіненка, тому що боялася наслідків викриття ролі РФ у його смерті. Досить уявити собі, який наслідок для лондонського Сіті мало б перекриття всіх тих грошових потоків із Росії.

Москва та інші супротивники використовують п'яті колони, створені на Заході залежністю від торгівлі й інвестицій. Енергетичне лобі в Німеччині багато років було надійним адвокатом російських інтересів, а в Австрії залишається таким і досі. Газопроводи РФ експортують корупцію навіть коли їх ще не прокладено. Страх зашкодити майбутньому транснаціональній компанії BAE Systems, яка має вигідні, але неоднозначні, контракти на Близькому Сході, паралізує британську систему кримінальної юстиції.

Гроші наших ворогів фактично безпосередньо впливають в

ПРО АВТОРА
Едвард Лукас – перший віцепрезидент Центру аналізу європейської політики (Вашингтон), старший редактор журналу The Economist, автор кількох книжок, серед яких «Нова холодна війна» («The New Cold War»)

ФОТО: AP

Витівки Путіна усе ще дивують світову спільноту, однак не зустрічають жорсткої відсічі

наше громадське життя. Ми вже бачили, як Росія нахабно купує собі вплив у європейських партіях від Естонії до Франції. Нинішні політики, можливо, таємно отримують «зарплату». Ті, хто вже відійшов від справ, посідають тепленькі місця в радах директорів. Відкрито й відверто обговорювати це небезпечно: на вас можуть подати до суду за наклеп у прихильних до позивача країнах, як-от Англія.

Гроші саудитів обмежують наукове вивчення делікатних тем, що стосуються ісламу (як, наприклад, суперечливих моментів у ранніх версіях Корану). Якщо послухатися, потік їхніх грошей відразу пересихає. Краще триматися чогось безпечного й вигідного – архітектури чи каліграфії. Особливо беззахисні аналітичні центри. Їм не вистачає матеріального забезпечення та підтримки з бюджету, яку мають університети. Нещодавно газета Washington Post провела дослідження науково-аналітичних центрів в американській столиці. Результати шокували виявленою залежністю від іноземного державного фінансування. Великі західні газети можуть за гроші друкувати прибуткові рекламні додатки; за написаним правилом «ти – мені, я – тобі» журналістські розслідування й гостра полеміка оминають спонсорів.

Це підводить нас до ще одного важливого елемента гібридної війни – інформації. Ми хибно вважаємо, що істина сильніша за меч скрізь і завжди. Аж ніяк. Щедро проплачена брехня може облетіти пів-

світу, доки з'ясується правда. Повчальна історія RT – багато-модної телекомпанії, раніше відомої як Russia Today. RT слизька, спритна і вміє переконувати. Вона не заціклюється на рекламу Росії. Натомість проводить широку роботу проти Заходу. Неофіційна (а інколи й відкрита) тематика її передач – про загинання, лицемірство, залякування й експансію Заходу. Демократія – лише прикриття, а права людини – зброя, яку вибірково застосовують із цинічних геополітичних міркувань. Людям брешуть, і вони небезпідставно обурюються.

Цей підхід (який широко застосовують ще й інші телекомпанії, як-от іранська Press TV, китайська CCTV й деякі латиноамериканські) набагато ефективніший за дубову пропаганду на «Радио Москва» та інших станціях під час холодної війни.

ОСНОВНА ПРОБЛЕМА ЗАХОДУ В ТОМУ, ЩО В ГІБРИДНІЙ ВІЙНІ НАМ ПРОТИСТОІТЬ ОБ'ЄДНАНА ЗАГРОЗА, А МИ НЕ МОЖЕМО ДАТИ ОБ'ЄДНАНУ ВІДПОВІДЬ

Він точно результативніший і за кволі спроби Заходу донести свої ідеї до населення Росії, Китаю чи Венесуели. Кілька років тому західні експерти з безпеки лише сміялися з RT. Тепер уже не сміються. У каналу понад 1 млрд завантажень на YouTube. НАТО й деякі жорсткіші західні сторони намагаються пожвавити свої потуги на інформаційному фронті, яких після холодної війни зовсім не використовували. Але вони спізнилися.

«РОЗДІЛЕНИЙ» ОЗНАЧАЄ «ПЕРЕМОЖЕНИЙ»

Основна проблема Заходу в тому, що в гібридній війні нам протистоїть об'єднана загроза, а ми не можемо дати об'єднану відповідь. Зокрема, Росія (а я вважаю її найактуальнішою небезпекою для Європи, тому що вона ближче й більше зосереджена на нас) може поєднувати розвідку, пропаганду, організовану злочинність, різноманітні

кібератаки, дипломатію, військові засоби (стандартні й нестандартні), економічний тиск, санкції в енергетиці, гру на етнічних і регіональних суперечностях та корупцію в суспільстві.

Для протидії цьому потрібна тісна співпраця різноманітних урядових структур (що саме собою вже незвично), а також бізнесу, ЗМІ та неприбуткових організацій. Це дуже непросто. Уявіть собі залу, де контррозвідники, експерти із психологічної війни, іноземні дипломати, поліція, прокурори, представники фінансово-регуляторних органів, енергетичних компаній, банків, великого бізнесу, редактори медіа й політики сидять за одним столом: багато кому це може здатися катастрофою. Але якщо ми не погодимось взаємодіяти в такий спосіб, то програємо.

Проте в епоху холодної війни ми це змогли. Наприклад, бізнес із країнами соціалістичного табору завжди був під пильним наглядом, на нього накладали чіткі політичні обмеження. Експорт високотехнологічної продукції відбувався дозвано, лише в межах конкретних проєктів. Радянська пропозиція побудувати газопровід до Західної Німеччини викликала велике занепокоєння у США в роки президента Рейгана. Журналісти знали про схильність СРСР до дезінформації; якщо вони потрапляли на вудочку, держава без вагань указувала їм на помилку. Брати гроші від радянських джерел було ризиковано: виявлення такого факту означало кінець кар'єри й, імовірно, ув'язнення.

Нині в нас не точиться боротьба за виживання з тоталітарною ідеологією. Ми не хочемо знову відроджувати високі мури, що колись розділяли світ. Добре, що торгівля й інвестиції не знають кордонів; ми повинні берегти свою свободу слова й толерантність до інших думок. Але нам треба ще й пам'ятати, що відбувається запекла конкуренція із затятими супротивниками, які прагнуть зруйнувати ті безпеку і свободу, які ми сприймаємо як належне. Щонайменше ми повинні спробувати позбутися цього клімату безкарності, котрий оточує політиків і підбурювачів. ■

Повчальна історія RT: вона не заціклюється на рекламу Росії, а проводить широку роботу проти Заходу. Тематика її передач – про загинання, лицемірство, залякування й експансію Заходу. Демократія – лише прикриття, а права людини – зброя, яку вибірково застосовують із цинічних геополітичних міркувань

Російські військові бази та совковий спадок Заходу

Серед журналістів і громадськості поширена помилкова думка, буцімто між Росією та країнами НАТО існує серйозне протистояння. Насправді керівництво Альянсу зацікавлене в потужних Збройних силах РФ, здатних стримати потенційну загрозу зі Сходу від ісламських фундаменталістів. Крім того, сильна й авторитетна Росія – це фактор для стримування китайської експансії, якої в Європі та Сполучених Штатах серйозно побоюються.

У 1990-ті роки країни НАТО, передусім США, досить зневажливо ставилися до військового потенціалу Росії. Але після трагедії з вежами-близнюками у Нью-Йорку, збройної кампанії в Іраку та операції в Афганістані, яка досі для американців не завершилася, Пентагон дійшов висновку, що без сильного східного союзника не обійтися. Найбільше зближення поміж НАТО й Росією спостерігалось у середині 2000-х років. 2008-го воно похитнулося внаслідок російсько-грузинської війни, але невдовзі відносини знову стабілізувалися. Ба більше, кілька років тому РФ здійснила чимало реформ в армії за так званими стандартами Альянсу. Наприклад, сучасна організація її військ – суто натовського зразка.

Нині Збройні сили Російської Федерації де-факто мають трьох імовірних супротивників у глобальному масштабі, з яких кожні два можуть бути союзниками проти третього. Це НАТО й умовно країни Близького або Далекого Сходу.

Чи не найбільшим угрупованням, спрямованим де-факто проти мілітарної потуги НАТО, є сухопутні та берегові війська Балтійського флоту, зосереджені в Калінінградській області. Цей регіон відірваний від Росії й лежить поміж країнами Балтії та Польщею, а тому частини, розташо-

**Автор:
Ярослав
Тинченко**

вані на його території, численні й оснащені найсучаснішою технікою. За озброєнням калінінградське угруповання дорівнює половині потенціалу Польщі, а за особовим складом – арміям країн Балтії разом узятих. У випадку виникнення бойових дій на допомогу «калінінградцям» може прийти армія Республіки Білорусь – одна з найбільших у Європі, оскільки ця країна перебуває в оборонному союзі з Російською Федерацією. Суто російськими базами в РБ є радіолокаційна станція «Волга» (Ганцевичі) та вузол зв'язку ВМФ (Вілейка).

На території України умовний «фронт» Росії проти НАТО переривається, але в Молдові, точніше в самопроголошеній Придністровській Республіці, має продовження. Ще нещодавно так зване угруповання миротворчих сил у ПМР налічувало 2,5 тис. військовослужбовців. Нині їх, як декларують у Росії, трохи більше ніж 1 тис. Ці підрозділи охороняють численні склади військового майна в Тирасполі, на яких зберігається понад 100 танків Т-64, близько 150 бойових машин піхоти, артилерійські системи, зенітно-ракетні комплекси тощо. З наявною зброєю можна легко розгорнути посилений корпус.

Потужним резервом згаданого угруповання служить Крим із великою кількістю різноманітних військ, включно з ракетними, що здатні створити «щит» у небі Придністров'я.

А ось бази РФ на Кавказі можуть бути як супротивниками, так і союзниками для Альянсу. Оскільки Вашингтон та Москва мають однакову позицію щодо загрози від ісламських екстремістів, російська військова присутність у цьому регіоні вигідна країнам НАТО.

Військові контингенти РФ на Кавказі відіграли одну з вирішальних ролей під час російсько-

грузинської війни в серпні 2008 року. На сьогодні в цьому регіоні залишається три військові бази РФ, організовані, до речі, за натовським зразком.

В Абхазії (зі штабом у Сухумі) – 7-ма військова база, де служить понад 4 тис. осіб. У її складі – авіаційні, гірсько-піхотні та спеціальні частини, завданням яких є контроль над стратегічно важливою Кодорською ущелиною, Інгузькою ГЕС, сухумським портом. Як допоміжні використовуються так звані збройні сили самопроголошеної Республіки Абхазія – близько 3 тис. осіб. 7-ма військова база – потужне російське угруповання, здатне як діяти проти Грузії, так і використовуватись в операціях на Близькому Сході.

Другою за чисельністю є 4-та гвардійська військова база в Південній Осетії зі штабом у місті Цхинвалі. Основу військ становлять механізовані та авіаційні частини.

Чисельність техніки на 7-й та 4-й базах невідома, але на озброєння цих сил надійшли танки, бронемашини, артилерійські системи та літаки як зі скасованих залог Росії у Грузії, так і з військ колишнього Північно-Кавказького військового округу.

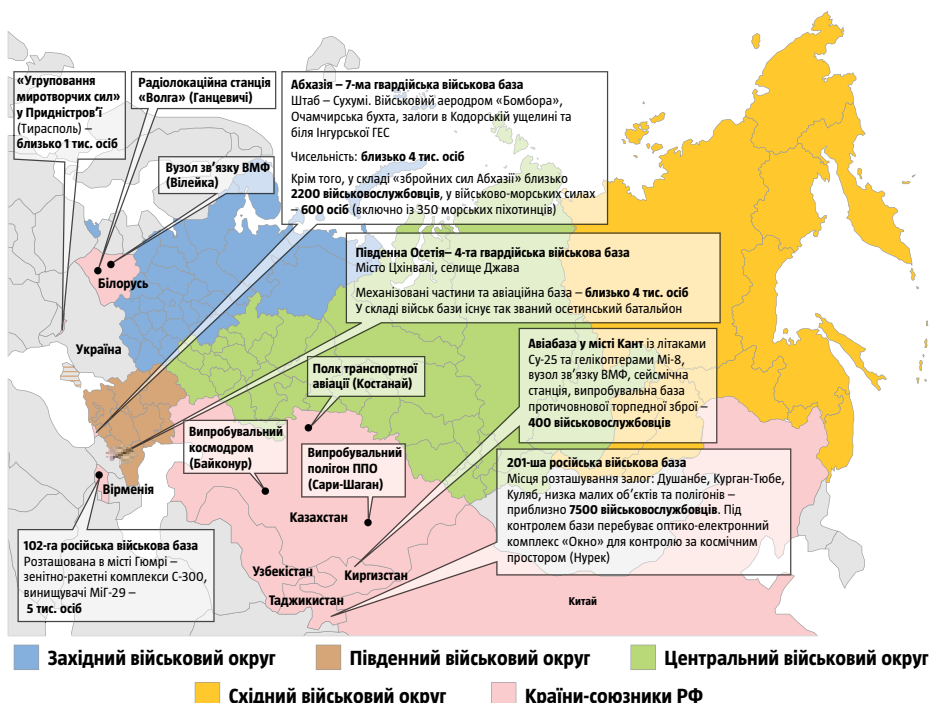
Найстарішою російською базою на Кавказі є 102-га, яка дислокується у вірменському Гюмрі. Саме туди 2007 року було виведено штаб угруповання військ РФ у Закавказзі. Станом на 1 січня 2000 року на цій базі налічувалося понад 3 тис. бійців, 74 танки Т-72, 148 бойових машин, 84 гармати й артилерійські системи. Це приблизно стільки само, як було на озброєнні Грузії напередодні російсько-грузинської війни 2008 року. Нині у Вірменії служить понад 5 тис. військових РФ, а на озброєнні в них окрім згаданих зразків є зенітно-ракетні комплекси С-300 та винищувачі МіГ-29.

Кожна з російських баз на Кавказі завдяки транспортній авіації впродовж лічених годин може бути переформована в потужний корпус з усіма належними видами озброєння. Ці війська за потреби Москва може використати проти Грузії, Азербайджану, Туреччини (входить до складу НАТО) або країн, що можуть бути ворогами Альянсу.

Російські залоги в Середній Азії де-факто діють в інтересах

На сьогодні у Збройних силах РФ проходить службу або працює на цивільних посадах

845 тис. осіб. Кремль цілком готовий до можливості виникнення Третьої світової, але її ймовірність оцінюють як дуже низьку

північноатлантичної сторони. Оскільки РФ надійно контролює регіон, американські війська можуть сміливо проводити операції в Афганістані або Пакистані, не остерігаючись удару в спину.

Казахстан, Киргизстан і Таджикистан входять до створеної Росією Організації Договору про колективну безпеку (його підписали також Білорусь та Вірменія), а отже, є безпосередніми союзниками Москви. Крім того, усі три країни належать до так званої Шанхайської організації співробітництва – регіонального військово-політичного блоку (його членами є також Росія, Китай та Узбекистан). Тобто в Середній Азії утворився свій військово-політичний союз, який хоч і декларує, що не є військовим блоком на зразок НАТО, але фактично відіграє досить впливову роль.

Безпосередня військова присутність Росії в Середній Азії представлена передусім 201-ю військовою базою в Таджикистані, на якій нині служить понад 7,5 тис. військових. Її залоги є в Душанбе, Курган-Тюбе, Кулябі та інших місцевостях. Під контролем бази – оптико-електронний комплекс «Окно» для здійснення нагляду за космічним простором (Нурек). У її складі – численний бойовий арсенал, оскільки ще на початку 1990-х тут були: 180 танків Т-72,

340 бойових машин, чимала кількість артилерійських систем тощо.

На території Киргизстану діє авіабаза в місті Кант із літаками Су-25 та гелікоптерами Мі-8, вузол зв'язку ВМФ, сейсмічна станція, випробувальна база протичовнової торпедної зброї – 400 військовослужбовців. У Казахстані – випробувальний космодром (Байконур), полк транспортної авіації (Костанай), випробувальний полігон ППО (Сари-Шаган).

У разі виникнення бойових дій на якомусь із напрямків командування Збройних сил РФ може за лічені години перекинути потужну підтримку будь-якій із військових баз. Для цього існують досить численні, в кількості 35 тис. військовослужбовців, повітряно-десантні війська. Вони складаються з чотирьох дивізій: 7-ї (Новоросійськ), 76-ї (Псков), 98-ї (Іваново), 106-ї (Тула); чотирьох бригад: 11-ї (Улан-Уде), 31-ї (Ульяновськ), 56-ї (Камішин), 83-ї (Уссурійськ); полків зв'язку та спеціального призначення (45-го з Кубинки під Москвою), Рязанського училища та 242-го навчального центру в Омську.

Повітряно-десантні війська – еквівалент корпусу морської піхоти США, а отже, перебувають на вістрі всіх наступальних операцій Збройних сил Росії. Їхня тактика – діяти швидко й максимально непомітно, як це було, зокре-

ма, в серпні 2014 року на Донбасі під час війни проти України.

Попри те що зараз Росія активно заангажована у воєнному конфлікті на Донбасі й потерпає від санкцій, її керівництво не розглядає можливості виникнення збройного протистояння з державами НАТО через Україну. Передусім це пов'язано з настроями в суспільствах Європи та США. Чимало жителів цих країн вважають РФ «необхідним злом» (засобом проти можливої загрози зі Сходу) або ж взагалі стають на її бік, коли йдеться про конфлікти на території колишнього СРСР. Зокрема, в деяких країнах досить поширена думка, що у 1990-ті роки Росія добровільно зреклася своїх військових трофеїв у Європі після Другої світової війни й вивела збройний контингент зі Східної Німеччини, Чехо-Словаччини та Угорщини. Крім того, РФ зрештою відмовилася від своїх амбіцій на Балканах. Отож, мовляв, дякуймо їй за це й не лізьмо в «її» справи, скажімо, у Грузії чи Україні.

Усе це чудово усвідомлюють і в Кремлі. Отож бойова діяльність Збройних сил РФ нині ґрунтується на военній доктрині, виробленій колишнім начальником Генштабу Росії, а тепер головним військовим аналітиком генералом Макаровим. У 2010 році він заявив: «Раніше ми воювали багатомільйонними угрупованнями, основу яких становили фронти. Досвід військових конфліктів останнього десятиліття показав, що така війна можлива, але мало-ймовірна. У перспективі війська перейдуть до активних маневрових дій. На зміну фронтальним битвам придуть дії міжвидових груп на всю глибину побудови супротивника. Сторони прагнуть до ураження критично важливих об'єктів, а також до ведення безконтактних бойових дій».

Отож, попри війну на Донбасі та скандали на кіпталт убивства російським солдатом у Гюмрі вірменської родини, країни НАТО й далі заплічуватимуть на це очі, бо для них Росія швидше союзник, ніж супротивник.

А «страшилки» про «легіони НАТО» в Україні та якесь примарне американсько-російське протистояння потрібні лише для того, щоб якомога більше небезпечного для влади Путіна елементу з Росії поїхало на Донбас, де знайшло б свою смерть. ■

Бійтесь данайців, що за дари голосують

Успіх СИРІЗА збільшує ризик виходу Греції з єврозони й надихатиме євроскептичні партії в інших країнах

«Нарешті ми вийшли із зачарованого кола страху та суворості економії». Таке заявив новий прем'єр-міністр Греції Алексіс Ципрас перед натовпом прибічників, що вітав його партію з перемогою на виборах 25 січня. До цього моменту країни на периферії єврозони, вимушені змиритися з жорстким урізанням бюджету й пообіцяти реформи в обмін на фінансову допомогу від 2010 до 2013 року, хоч як це дивно, вживали гірші ліки без серйозних популістських переворотів. Усе змінилося, коли до влади в Греції прийшла радикальна ліва партія СИРІЗА під керівництвом Ципраса під гаслами відмови від суворості економії, відходу від реформ і з вимогами списати Афінами значну частину величезного боргу.

Такі обіцянки, може, й принесли СИРІЗА голоси виборців, але неабияк налякали інвесторів. Похитнувся фондовий ринок (насамперед грецькі банки, чий акції пережили 28 січня найбільше за історію одностороннє падіння), а ставки за короткостроковими державними облігаціями підскочили. Обіцянки СИРІЗА неприйнятні й для інших європейських держав, чий і без того розгнівані виборці не хочуть більше давати Греції ні копійки допомоги. Найважливіша тут Німеччина. Ангела Меркель не схоче йти на поступки, що заохочували б бунтівні партії деінде в Європі.

Тож чи буде компроміс, а чи, може, цей конфлікт закінчиться тим, чого Греція та її партнери з єврозони постаралися уникнути у 2012 році: виходом країни з валютного союзу та всіма пов'язаними із цим болючими наслідками? Ципрас твердить,

Німецькі ліві й популісти-праві з ентузіазмом зустріли те, що їм здалося початком повстання проти політики Меркель та єврозони

Наслідки виходу з єврозони були б руйнівними для Греції: якби її уряд перевів свої вітчизняні активи й пасиви у драхми, за одну ніч євро стало б іноземною валютою. Нова грецька грошова одиниця моментально втратила б у ціні. Приблизно три роки тому МВФ підрахував, що вона знецінилася б на

50%

На думку деяких економістів, девальвація була б іще більшою

що його країна хоче залишитися в зоні євро, і цю позицію підтримало три чверті грецького суспільства. Тепер він менш різкий у висловлюваннях, ніж на виборах 2012 року, коли СИРІЗА боролася за розірвання «меморандуму» – умов, виставлених кредиторами Греції за два величезні пакети фінансової допомоги загальним обсягом €246 млрд (\$278 млрд) під егідою «трійки» з Європейської комісії, МВФ і Європейського центрального банку (ЄЦБ).

Якщо це дещо заспокоїло Брюссель і Берлін, то перші кроки Ципраса на посаді прем'єра тепер не могли не рознервувати їх знову. Здобувши майже абсолютну більшість у грецькому парламенті (149 із 300 мандатів; див. «Лівий розворот»), він насторожив креди-

торів, коли обрав партнером по коаліції «Незалежних греків» – крайню праву партію Паноса Камменоса, яка цілковито підтримує курс СИРІЗА на списання боргу й відмову від суворості ощадності.

Першим його кроком на посаді прем'єр-міністра стали відвідини меморіалу на честь двохсот греків, убитих нацистами в 1944 році. Цей жест був символічний для Ципраса – борця проти «окупації», здійснюваної під проводом Німеччини. Трохи згодом він бурхливо виступав проти того, щоб члени ЄС одностайно засудили ескалацію російської агресії в Україні.

Строката команда його міністрів навряд чи дає підстави сподіватися на компроміс. Новопризначений міністр фінансів Яніс Варуфакіс – економіст і

блогер, який виступав проти «політики фінансового удушшення, що перетворила Грецію на боргову колонію». Він набрався знань в академічних колах, але колись працював і консультантом виробника комп'ютерних ігор. Панайотіс Лафазаніс, марксист, який очолює ультраліву фракцію СІРІЗА, керуватиме Міністерством енергетики та екології. Добре, хоч Йоргос Статакіс, новий міністр економіки, туризму, транспорту і морських перевезень (найважливіших галузей країни), є експертом у питанні першого великого пакета фінансової допомоги для Греції – плану Маршалла 1948 року.

ВЕЛИКЕ ПРИБИРАННЯ ПО-ГРЕЦЬКИ

Ципрас має мандат виборців, який уповноважує його проводити зміни (хоча 36%, набраних коаліцією СІРІЗА, навряд чи можна назвати цілковитою перемогою). Але скільки в нього простору для маневру?

У деяких аспектах країна нині не така вразлива, як була влітку 2012 року, коли балансувала на межі виходу з валютного союзу. Економіка тепер у кращому стані. Затяжна рецесія закінчилася торік. Завдяки зростанню на 0,7% у III кварталі 2014-го Греція увійшла до числа найкращих економік Єврозони. Тепер країна може похвалитися невеликим профіцитом платіжного балансу. Це різко контрастує з 2008 роком. Державні фінанси сьогодні міцніші, ніж у 2012-му, завдяки власне суворій економії, якою так обурюється Ципрас. Крім того, незважаючи на надзвичайно великий державний борг Греції, який торік дорівнював майже 175% ВВП, у результаті низки поступок кредиторів видатки на обслуговування заборгованості вдалося зменшити настільки, що річна сума виплат за відсотками становить нині лише 3% ВВП.

Та, попри цей прогрес, економіка й державні фінанси Греції залишаються нестабільними. Уперше після 2012 року спостерігається відплив банківських депозитів, що у грудні дорівнював €3 млрд, а цього місяця, за оцінками, може сягнути €11 млрд. Непевність негативно відбивається й на податкових над-

ходженнях до грецького бюджету, які в грудні виявилися набагато нижчими за прогнозовані. Утім, Ципрас пообіцяв виділити пакет соціальної допомоги вартістю €2 млрд, щоб покласти край тому, що він називає «гуманітарною кризою Греції», повернути на роботу 12 тис. звільнених державних службовців і заморозити приватизацію. Кампанія проти ухиляння від сплати податків та усунення від контролю за державними закупівлями грецьких олігархів, які «тримають» засоби масової інформації і частково – судову систему, навряд чи дасть достатньо засобів для фінансування щедрих планів Ципраса.

СІРІЗА та її прибічники можуть нарікати на умови фінансової допомоги від ЄС, але Греція і надалі не обходиться без офіційної підтримки. Її боргові цінні папери дістали «сміттєвий» рейтинг. У першому півріччі 2014-го відсотки за грецькими облігаціями різко впали, але з актуалізацією наприкінці року політичних проблем підскали до неможливого рівня (див. «Дорогі вибори»).

ФІНАНСОВИЙ МЕДОГЛЯД

Іще до перемоги СІРІЗА Греція не могла дійти згоди з кредиторами: «трійка» вимагала нових скорочень у бюджеті-2015 і була обурена неспроможністю уряду проштовхнути необхідні рефор-

ми. Це затримувало транші, аж доки закінчилась остання перевірка показників Греції на відповідність критеріям надання коштів. У результаті фінансову допомогу від ЄС, яка повинна була закінчитися торік, продовжили до кінця лютого. Суми від МВФ повинні надходити до початку 2016 року.

Якщо результати перевірки виявляться незадовільними, Греції буде відмовлено в заключному транші європейських кредитів обсягом €1,8 млрд, а до того ж вона не отримає наступної порції в €1,7 млрд у формі повернення до країни прибутків від належної ЄЦБ частки грецьких облігацій. Успішність перевірки означала б також новий кредит МВФ на суму €3,5 млрд. Загалом, у разі провалу інспекції, Афіни можуть утратити €7 млрд, а також додаткові €13 млрд, обіцяні МВФ до початку 2016-го.

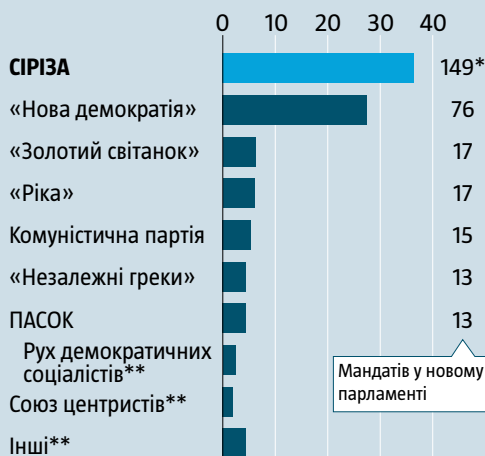
Це означало б катастрофу, позаяк Греція в наступні кілька місяців повинна провести кілька значних виплат за кредитами. Щоб уникнути дефолту, вона мусить розрахуватися за перший кредит МВФ, а також викупити інші цінні папери, для яких надходить термін погашення. Міжнародний валютний фонд повинен одержати €2,5 млрд у I кварталі 2015 року і стільки само у II. Окрім того, уряд Греції мусить заплатити ЄЦБ €6,7 млрд у липні й серпні за суверенні облігації, які той придбав, щоб заспокоїти паніку на ринках після першого пакета фінансової допомоги Афінам у травні 2010 року. Хоча грецький уряд, очевидно, має €10 млрд державного резерву, швидко вибрати ці кошти буде важко. Та навіть якщо це вийде, то й з МВФ, і з ЄЦБ може поставити Грецію на межу, особливо якщо триватиме недоотримання податкових надходжень.

Відтак Ципрас не має іншого виходу, окрім як домовитися щодо продовження поточної програми фінансової допомоги від ЄС. Останній проти цього не заперечував би. Необхідність звертатися з таким проханням (умова, озвучена Брюсселем) означала б, що новому прем'єр-міністрові доведеться цілком розвернути свій курс проте особливого вибору в нього немає. ■

Загроза кризи в Греції стосується не лише цієї країни. Поблажливість до неї може заохотити політсили на кшталт СІРІЗА в інших державах. В Іспанії партія «Подemos», яка взялася нізвідки й відразу вискочила в лідери опитувань, називає себе союзником СІРІЗА

Лівий розворот

Грецький парламент, січень 2015 року, % голосів

*Включно із 50 мандатами, що додаються бонусом партії-переможцю

**Не подолали тривідсоткового бар'єра
За даними Electograph.com

Німеччина й МВФ чітко дали зрозуміти: про жодні боргові пільги не йдеться, якщо Греція не пройде перевірки, припинить виконувати фінансові плани і проводити структурні реформи.

Але, якщо програму фінансової допомоги й продовжать, це не врегулює суперечки між Ципрасом та рештою Європи. Розбіжності можуть означати, що ЄЦБ обере суворішу позицію стосовно грецьких банків. Зараз він готовий кредитувати їх на тих самих умовах, що й інші фінансові установи єврозони. Утім, коли Ципрас провокуватиме євроспільноту, ЄЦБ заявить, що грошове забезпечення – це «надзвичайна допомога ліквідності» і що ризикуватиме Національний банк Греції, а не центробанки зони євро. Це не тільки стане натяком грецькому уряду, а ще й підніме вартість кредитних коштів для країни. ЄЦБ може прийняти таке рішення за наступні кілька днів, якщо від прем'єра надходитимуть «неправильні» сигнали.

Лише через кілька днів після радісного святкування прихильниками СІРІЗА перемоги на виборах в Афінах запанував нервовий настрій. А якщо запанікують тамтешні вкладники й захитаються банки, може виникнути криза, яка закінчиться або виходом Греції з єврозони, або принизливим провалом нового уряду, що стане початком його дострокового кінця, а також призведе до політичного хаосу.

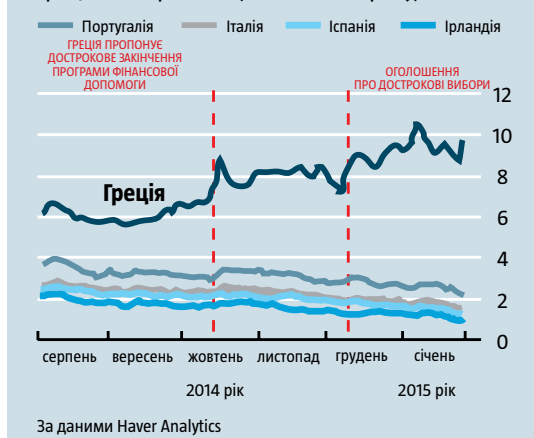
Уникнути обвалу банків – це лише перше завдання для Ципраса. Якщо він поступиться вимогам «трійки», неминуче збунтується «Ліва платформа» – свавільне ультраліве крило СІРІЗА. Ця група маоїстів, марксистів і фанатів Че Гевари контролює близько третини партії. Жадібна до влади «Ліва платформа» відкинула свої ідеологічні перестороги щодо співпраці з політсилю Камменоса, щоб Лафазаніс отримав портфель в уряді. Невдоволений чи розчарований, він може розколоти партію і викликати кризу уряду Ципраса.

СПИСАТИ СПИСАННЯ

Навіть якщо Ципрас захоче помириться із кредиторами Греції, все одно в процесі може виникнути який-небудь інцидент. Його уряд надто недосвідчений, щоб

Дорогі вибори

Грецький парламент, січень 2015 року, % голосів

вирішувати завдання такого гігантського масштабу. Делікатні перемови, які йому належить вести, лише підсилюють небезпеку непотрібних агресивних інтонацій або поспішних дій. Досвід роботи в правлячому кабінеті має лише один із його представників – Янніс Драгасакіс, колишній член ЦК Комуністичної партії Греції.

Європейські кредитори можуть піти на деякі обмежені поступки. Про прощення боргу (списання частини офіційного боргу) немає мови. Але можна зменшити борговий тягар через відтермінування виплат за кредитами, хоча вони й так уже розтягнуті в середньому на 30 років.

ПОПРИ НЕСПОДІВАНИЙ УСПІХ НА ВИБОРАХ, У ГРЕЦЬКОГО ПРЕМ'ЄРА СЛАБКІ ПОЗИЦІЇ ДЛЯ ТОРГІВ

Водночас німецький уряд не погодиться на жодне послаблення власних зусиль Греції, що передбачають забезпечення стійкого первинного (тобто до відрахування відсотків) профіциту бюджету понад 4% ВВП починаючи від 2016 року. До того ж він намагатиметься не допустити відмови Ципраса від реформ, які вважають незамінними, коли Афіни хочуть стати фінансово незалежними, а не сподіватися на нові транші.

Якщо Ципрас захоче випробувати долю, кредитори обов'язково різко поставлять його на

місце: неспроможність дотримуватись їхніх умов означатиме, що Грецію виключать із валютного союзу. Уряд Німеччини впритул наблизився до цього рішення у 2012 році, але відступив; Меркель побоюлася ширших наслідків для єврозони. Проте чиновники з Берліна вважають, що зараз ризик фінансового й економічного «зараження» менший.

Зараз єврозона має постійний фонд порятунку. А із запуском у березні Європейським центробанком масштабної програми кількісного пом'якшення (вона передбачає створення коштів для купівлі суверенних облігацій та інших активів) загострення ситуації на ринках цінних паперів або в інших периферійних країнах єврозони здається менш імовірним. Поки що немає особливих прикмет, які свідчили б, що грецька проблема може перекинутися на решту Південної Європи. Політичні ризики для Меркель також менші, бо звинувачуватимуть в усьому не її, а Ципраса.

Однак ці розрахунки можуть виявитись і хибними. Вихід Греції порушив би принцип незворотності членства у єврозоні, а це викликало б занепокоєння інвесторів проблемами інших країн та їхнього можливого виходу з валютного союзу. Та хоч би якими були наслідки для останнього, для Афін вони стали б руйнівними. Якби тамтешній уряд перевів свої вітчизняні активи й пасиви у драхми, за одну ніч євро стало б іноземною валютою. Нова грецька грошова одиниця моментально втратила б у ціні. Приблизно три роки тому МВФ підрахував, що вона знецінилася б на 50%; на думку деяких економістів, девальвація була б іще більшою.

Таке знецінення різко відновило б конкурентоспроможність Греції, допомігши привабити туристів і збільшити експорт. Але воно ще й запустило б маховик інфляції через серйозне підвищення цін на імпорт. Понад те, знецінення валюти зробило б зовнішні борги країни (які залишалися б у євро) нестабільними. Це викликало б її дефолт, що на роки могло б закрити доступ на світові ринки капіталу.

Ударна хвиля від демаршу Греції завдала б великої шкоди

економіці. Згідно з оцінкою МВФ, зробленою на початку 2012-го, за перший рік це спричинило б додаткове падіння ВВП (який і так уже різко опускався) ще на 8 пунктів. Зараз ефект міг би бути не таким тяжким, але Греція все одно з відновлення перейшла б у нове різке піке рецесії. Довгострокові вигоди від повернення конкурентоспроможності теж можна втратити, якщо країні доведеться покинути ЄС і єдиний ринок, як і еврозону. Про це йдеться в широко цитованому юридичному документі ЄЦБ.

Навіть якщо вихід Греції виявиться лише наполовину таким катастрофічним, як показують прогнози, Ципрас повинен діяти обережно, щоб не спровокувати цього результату, особливо коли греки хочуть у еврозоні залишитись. Це означає, що, попри несподіваний успіх на виборах, у нього слабкі позиції для торгів. Завдання європейських держав – дати йому шанси відмовитись від своїх вимог так, щоб не зовсім утратити обличчя.

Відвідини меморіалу на честь жертв війни та нарікання на офіційну заяву ЄС із приводу Росії Брюссель трактує як жести для внутрішнього споживання. Перша для Ципраса зустріч глав держав ЄС 12 лютого може стати лакмусом. Чого він може досягнути? На папері в нього мало впливу. А серед виборців та у своїй неоднорідній партії він уже посіяв великі надії.

Дискусії із Брюсселем – це ще не все. Будь-яке продовження фінансової допомоги повинні схвалити парламенти Німеччини, Фінляндії, Нідерландів та Естонії, а ці чотири держави не помічені в поблажливості до фіскальних грішників. Думка згаданих непримиренних країн значитиме найменш стільки само, скільки й позиція інститутів ЄС.

Фінський уряд, який у 2011 році відмовився підтримати другий пакет допомоги Греції, доки не дістав гарантій, має всі причини для непоступливості: у квітні його чекають важкі вибори, а панькання із греками голосів не принесе. Аналогічно, правлячий кабінет Нідерландів має протистояти загрозі популістської Партії свободи Герта

Вільдерса, яка останнім часом лідирує там у рейтингах популярності.

Але найважливішою залишається Німеччина. Політики у владній коаліції Меркель висловили свою безкомпромісність у закликах до непорушного дотримання Афінами правил. Представник уряду Штеффен Зайберт заявляє, що новий уряд Греції повинен дотримуватися зобов'язань, узятих попередниками. Вольфганг Шойбле, міністр фінансів, суворий поборник чесності й поміркованості у фіскальній політиці, сказав, що він вважає результати виборів у Греції, але й новий уряд повинен поважати зобов'язання, підписані старим.

У центрі німецької політики настрої суворі. Будь-який натяк на м'якість щодо Афін може зробити привабливішими маргінальні політсили ФРН. Німецькі ліві (нащадки комуністів, які панували колись у НДР) вважають СІРІЗА ідеологічним союзником і з ентузіазмом зустріли те, що їм здалося початком повстання проти політики Меркель. На популістському правому фланзі також торжествували: на думку партії «Альтернатива для Німеччини», заснованої 2013 року під гаслами розпуску еврозони, грецькі вибори наблизили її мету. Лідер партії Бернд Луке заявив, що Греція негайно повинна покинути валютний союз.

КУРС НА ВИХІД?

На початку січня уряд Меркель повідомив, що вважає вихід Греції «стерпним» для решти країн еврозони. Канцлерка хотіла б залишити Афіни у валютному союзі й може охоче поступитися Ципрасу якраз настільки, щоб він міг оголосити в себе про перемогу: наприклад, відтермінувати виплати за наявними боргами Греції. Але далі вона навряд чи зайде. Перспективи списати майже половину грецьких боргів, чого вимагає Ципрас, видаються нереальними. Якщо задобрювати країни, які влаштовують істерики, то як тоді продовжувати тиск на великі держави, що потребують реформ, як-от Франція чи Італія?

Як завжди, загроза кризи в Греції стосується не лише цієї

Попри складні економічні умови, Ципрас пообіцяв виділити пакет соціальної допомоги вартістю

€2

млрд, щоб покласти край тому, що він називає «гуманітарною кризою Греції», повернувши на роботу

12 тис.

звільнених державних службовців і заморозити приватизацію. Кампанія проти ухиляння від сплати податків та усунення від контролю за державними закупівлями грецьких олігархів, які «тримають» засоби масової інформації і частково – судову систему, навряд чи дасть достатньо засобів для фінансування щедрих планів Ципраса

країни. Поблажливість до неї може заохотити політсили на кшталт СІРІЗА в інших державах. В Іспанії партія «Подемос», яка взялася нізвідки й відразу вискочила в лідери опитувань, називає себе союзником СІРІЗА. Її лідер Пабло Іглесіас називає Меркель із її безжалюсними вимогами суворої економіки ворогом пригноблених європейських народів. Певно, не випадково міністри з Іспанії та Португалії, де при владі правочентристські уряди цього року ще зіткнулись з проблемами режиму економіки в ході виборчої кампанії, одними з перших застерігали не танцювати під дудку СІРІЗА після виборів.

У цьому контексті німецькі парламентарії навряд чи прихильно поставляться до вимог греків. Але багато європейців хотіли б змінити хід розмови: наприклад, Єврокомісія з новим головою Жаном-Клодом Юнкером домагається підтримки для ретельно спланованого пан'європейського інвестиційного пакета. Уряди Франції та Італії, які ризикують накликати гнів ЄС через свою фіскальну політику, також прагнуть забути про роки суворої економіки.

Донині фінансові чвари в Європі рідко переходили у щось більше, ніж імітація війни. Політики на зразок Антоніса Самараса (Ципрасового попередника), які в ролі лідерів

НА ПОЧАТКУ СІЧНЯ УРЯД МЕРКЕЛЬ ПОВІДОМИВ, ЩО ВВАЖАЄ ВИХІД ГРЕЦІЇ «СТЕРПНИМ» ДЛЯ РЕШТИ КРАЇН ЄВРОЗОНИ

опозиції засуджували режим економіки, самі запроваджували його, прийшовши до керма. Обрання Франсуа Олланда президентом Франції у 2012 році повинне було повернути Європу на дещо сприятливіший до зростання економіки курс, але структурні проблеми країни і власні промахи лідера ослабили його руку. У Німеччині ніколи не бракувало галасливих критиків, але жоден із них не був при владі. З перемогою Ципраса на виборах ситуація змінилася. ■

© 2015 The Economist Newspaper Limited. All rights reserved

Багаті, але необачні

Щоб кинути виклик Світовому банку та МВФ, Китай муситиме їх наслідувати

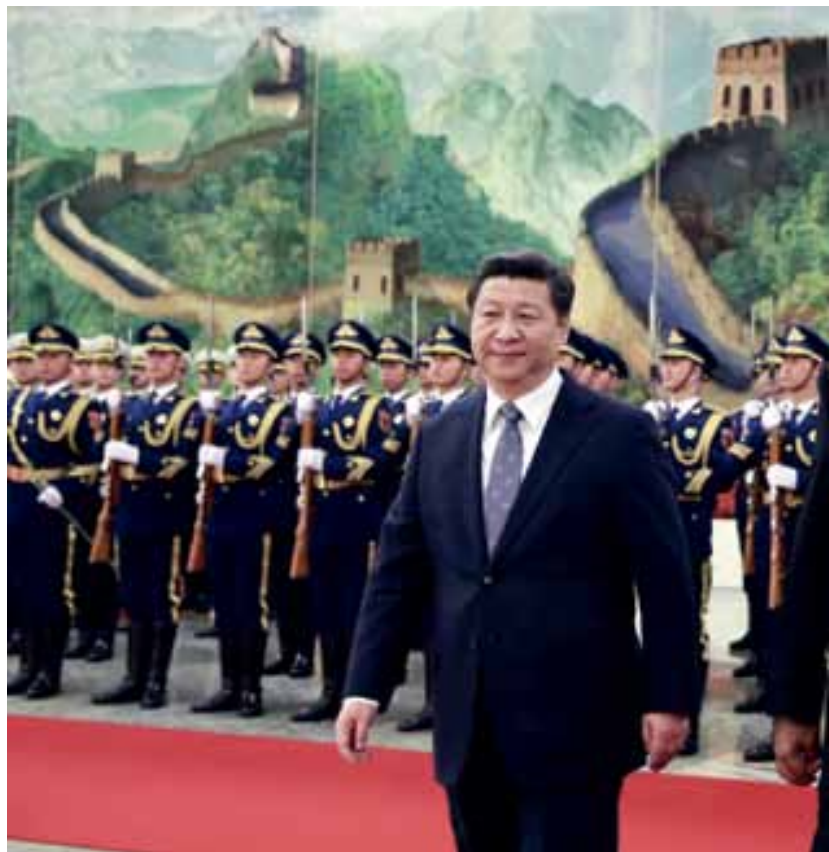
Голова КНР Сі Цзіньпін на публіці був дуже приязний, зустрічаючи на початку січня в Пекіні свого венесуельського колегу Ніколаса Мадуро й назвавши його «добрим другом китайського народу». Хоча за зачиненими дверима перемови відбувалися, певно, напруженіше. Від 2007 року китайські банки позичили Венесуелі \$50 млрд. Тепер її економіка переживає глибоку редесію і спроможність країни повернути ці борги викликає серйозні сумніви. Інвестори, учасники торгів венесуельськими облігаціями, вважали б дефолт реально неминучим, якби не Китай. Надавши Каракасу вже стільки кредитів, чи захоче він позичати президентові Мадуро й надалі, щоб економіка республіки не обвалилася?

Венесуела – це лише одна з таких дилем для Піднебесної. Другий за величиною реципієнт китайських кредитів у Південній Америці – Аргентина, яка теж потерпає від падіння цін на сировинні товари. Вона вже намагається завдяки позикам від Пекіна не допустити дальшого скорочення своїх валютних резервів. Іще є Росія. Китайські банки позичили їй нафтовим компаніям понад \$30 млрд. Економіка РФ розвалюється, і обіцянка нових фінансових вливань із Китаю залишається для неї однією з небагатьох опор.

КНР вважають можливою рятівницею цих трьох країн, їхнім кредитором останньої інстанції, єдиним банкіром, який не закриває кредити, коли відвернулися інші. Це свідчить про неабиякі темпи зростання Китаю: зовсім недавно, у 2010 році, він іще був виключно отримувачем міжнародної допомоги. Але водночас це псує репутацію Пекіна як міжнародного кредитора.

Піднебесна значно розширила свою світову позикову

Голова КНР Сі Цзіньпін приязно зустрічав свого венесуельського колегу Ніколаса Мадуро на початку січня, але кредитами, як раніше, розкидатися не буде

книгу за останні п'ять років завдяки співпраці з тими країнами, що їх зазвичай ігнорують

**КИТАЙ НЕ ТАК ПРАГНЕ
ПЕРЕВЕРНУТИ УСТАЛЕНИЙ
ПОРЯДОК,
ЯК ЗАВОЮВАТИ СОБІ
В НЬОМУ МІСЦЕ**

західні кредитори, чи то з політичних причин (Росія), чи з економічних (Аргентина). Понад те, ці позики надавали на певних умовах, які здебільшого ставить Міжнародний валютний фонд. Однак замість вимог чесності й прозорості фінансової політики (як у МВФ) Китай частіше наполягає на тому, щоб

позичальники укладали контракти саме з його будівельними компаніями. Від 2008 року він домовився, окрім цього, про валютні свопи приблизно на \$500 млрд із майже 30 державами, від Канади до Пакистану, що дає партнерам доступ до юаня, коли починаються негаразди.

Водночас КНР відкриває банки розвитку, які мають кинути виклик пануванню Світового банку та МВФ. Почасти ці його дії викликані розчаруванням: він та інші країни, що розвиваються, все ще відіграють дуже незначну роль у керуванні цими організаціями. 2010 року було досягнуто домовленості щодо збільшення повноважень під час голосування для нових ринків, але США досі можуть

© 2015 The Economist Newspaper Limited. All rights reserved

ветувати важливі рішення, а Конгрес кілька разів не зміг ратифікувати навіть таку непопулярну угоду. Впродовж десятиліття Китай може обігнати Америку і стати найбільшою економікою світу, тож такі анахронізми в управлінні світовою економікою стають дедалі нестерпнішими.

Замість вимог чесності й прозорості фінансової політики (як у МВФ) Китай частіше наполягає на тому, щоб позичальники укладали контракти саме з його будівельними компаніями. Від 2008 року він домовився, окрім цього, про валютні свопи приблизно на

\$500 млрд
із майже
30

державами, від Канади до Пакистану, що дає партнерам доступ до юаня, коли починаються негаразди

банку та МВФ зміняться, бо Пекін узав курс на те, щоб стати альтернативним планетарним банкіром.

Питання в тому, яким саме банкіром буде КНР. Звісно, легко забігати наперед, відриваючись від дійсності. Запропоновані Китаєм свопи символічно важливі, але «більше схожі на соломинки, ніж на рятувальні круги», для країн, яким критично не вистачає ліквідності, вважає Есвар Прасад з Університету Корнелла. Керівний принцип діяльності Китаю в ролі кредитора останньої інстанції – матеріальна вигода. Він хоче захистити свої інвестиції в Аргентині, Венесуелі та Росії. «Бізнес – це бізнес», – каже Ю Йондін, колишній радник центробанку Китаю.

Та не все так просто. Важлива частина китайського плану – інтернаціоналізувати свою грошову одиницю. Юані не такі популярні, як долари, що їх пропонує Федеральна резервна система США в межах валютних свопів, але надання кредитів за критичних обставин – це непоганий спосіб досягнути глобального впливу для будь-якого регулятора. Те, що Банк Англії взяв на себе роль кредитора останньої інстанції під час біржової паніки, викликаній кризою компанії Overend, Gurney and Co 1866 року, допомогло становленню фунта як міжнародної валюти. Аналогічно, свопи ФРС з іноземними банками після фінансової кризи зміцнили долар.

Але Китай також ризикує, підтримуючи Аргентину, Венесуелу та Росію. Тут спостерігається елемент несприятливого добору: у погоні за світовою сировиною Пекін взаємодіє із країнами, від яких інші тримаються осторонь. Коли торгові угоди трансформуються у фінансову підтримку, це збільшує ризик збитків.

Ще дужче непокоїть те, що амбітні плани Піднебесної стосовно юаня спонукають її послабити контроль над капітальним ринішем, ніж до цього буде готова досить ізольована банківська система країни. Навіть МВФ, який давно виступає за прискорення фінансової реформи в Китаї, закликав його до обережності. За останні роки загальний обсяг неоясненого відпливу капіталу з КНР постійно зростає, і в III кварталі 2014 року він сягнув \$63 млрд.

Схоже-таки, що Пекін учить на власних помилках. Зростання зовнішнього кредитування Китайського банку розвитку сповільнилося від майже 50% за рік у 2009-му до трохи більше ніж 10% у 2013-му. І ще до обвалу цін на нафту КБР почав набагато обачніше підходити до позик Венесуелі, прив'язуючи фінансування до конкретних проектів, як каже Еріка Давнс, провідний аналітик Eurasia Group. Інакше кажучи, він стає трішки схожим на Світовий банк.

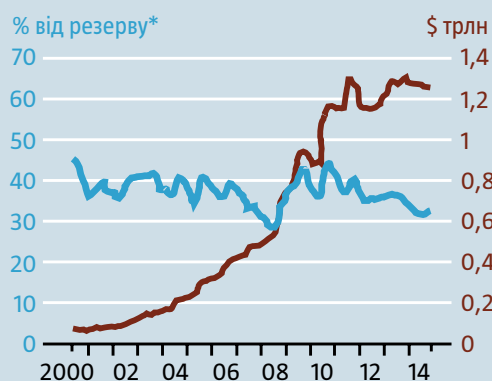
Понад те, рішення Китаю заснувати нові багатосторонні банки розвитку – це непряме визнання факту, що односторонній підхід не працює. Президент Азійського банку інфраструктурних інвестицій Цзінь Ліцзюнь відвідав столиці багатьох держав і пообіцяв, що його структура дотримуватиметься найвищих стандартів корпоративного управління. Працівники Азійського банку розвитку (кредитної установи, з якою безпосередньо конкурує АБІІ) заявляють, що вони активно взаємодіють із Китаєм, аби посприяти успішному початку. Посадовці КНР навіть попросили поради щодо організації різних банків розвитку, сподіваючись чогось від них навчитися. А це означає, що Китай не так прагне перевернути усталений порядок, як завоювати собі в ньому місце. ■

ШВИДКИЙ РОЗВИТОК

Китай не чекає. У липні він разом із Бразилією, Росією, Індією та Південною Африкою заснував Новий банк розвитку – копію Світового банку з капіталом \$50 млрд. Ці п'ять країн планують, окрім того, створити пул зовнішньовалютних резервів у \$100 млрд для екстрених випадків. У жовтні Китай очолив формування Азійського банку інфраструктурних інвестицій із капіталом \$100 млрд – конкурента Азійського банку розвитку, в якому першу скрипку грає Японія. Через місяць було оголошено про започаткування Фонду «Шовковий шлях» (\$40 млрд), яким управлятиме інший банк розвитку за підтримки Китаю. Незалежно від долі відкладених реформ обставини для Світового

У пошуках чогось цікавішого

Належна Китаю частка облігацій Міністерства фінансів США

*Середнє значення за три місяці

За даними Народного банку Китаю; Міністерства фінансів США

Колосок на ватних ногах

Коли аналізуєш певну культуру, то мимоволі підшукуєш у голові найбільш подібну і починаєш порівнювати. Мовляв, а цей аспект тут кращий, а там гірший. З українською культурою також виникає таке бажання, однак аналогію знайти вкрай важко

У країна – це найбільша європейська постколоніальна держава. Якщо країни Балтії або Вишеградської четвірки можна порівнювати між собою, оскільки за розмірами та історичною долею вони досить схожі, то Україна пари не має.

Постколоніальність, як на мене, усе ще є визначальною рисою нашої культури. Вона по trochu змінюється, стає дедалі більше пост- і менше колоніальною, але не прощається з минулим так швидко, як цього хотілося б.

У чому виражається постколоніальність культури? Насамперед у загляданні в рот «старшому брату». Якщо говорити про культуру, яка претендує на високу полицю (відразу наголошу на тому, що не люблю ділити культуру на високу і масову, оскільки деякі явища важко класифікувати як ту чи іншу, однак для зручності аналізу використовуватиму ці терміни як умовні полярні поняття), то тут період заглядання нібито минув. Гірші справи з так званою масовою культурою.

Телеєфіри у нас уцерьт забиті російськими серіалами, які возвеличують постімперські коди, радіоефіри залиті російським шансоном і попсоу, у сфері популярного читива російський продукт (зокрема, російські переклади світової класики) витісняє український кількістю, дешевизною та оперативністю. Тобто масовий сектор культури наскрізь постколоніальний, причому держава не проводить жодної культурної політики, щоб якось цьому зарадити. Така ситуація сформувалася з трьох головних причин.

По-перше, немає мовного бар'єра. Якщо у країнах Балтії вже виросло покоління, яке не розуміє російської, то в нас через

Автор:
Лесь Белей

спорідненість мов і тотальну присутність російської остання залишається цілком зрозумілою на всій території. По-друге, РФ дуже зацікавлена в культурному експансіонізмі й не шкодує на нього грошей, оскільки, здійснивши експансію культурну, значно легше вводити танки і переходити до реальної. Що, на жаль, ми зараз і спостерігаємо. По-третє, масова культура – це насамперед бізнес, а 45-мільйонний ринок збуту на дорожці не валяється. Не дивно, що діячі російської маскультури, потужніші та досвідченіші за українських, взялися завойовувати ласий шматок.

Державна могла б протистояти експансії, якби захотіла. Для цього є системи квот на іноземні радіо- та телеєфіри, захмарне ввізне мито, яке чомусь застосовують тільки щодо європейських автомобілів, що були у використанні, але аж ніяк не щодо дру-

соку» культуру сприймають викривлено й функціонує вона не зовсім адекватно. Далі пропоную поглянути на окремі сфери.

ЛІТЕРАТУРА

У літературі в нас панує серйозна криза. Хтось може мені заперечити, мовляв, книжки видаються, презентації відбуваються, автографи роздаються. Проте, як на мене, література розвивається тоді, коли з'являються нові імена, а розкручені письменники презентують якісно новий продукт. Сьогодні ж здебільшого не відбувається ні перше, ні друге. Пантеон відомих та успішних авторів зрідка видає «старі пісні про головне», а нові якщо й з'являються, то в гомеопатичних дозах.

Зашкарублість укрсучлітпроцесу переконливо засвідчує статистика конкурсу «Книга року БіБіСі», на якому протягом минулого десятиліття двічі перемагали лауреати попередніх років.

З помітних літературних подій 2014-го можна згадати аж дві (!!!) прозові новинки: це «Месопотамія» Сергія Жадана та «Фелікс Австрія» Софії Андрухович. «Месопотамія» – продовження жаданівського циклу поетичної магічно-натуралістичної прози, що посідає гідне місце поруч із його попередніми творами.

Роман «Фелікс Австрія» став літературною подією року й здобув «Книгу року БіБіСі» та «ЛітАкцент року» (разом із «Братик Біль, Сестричка Радість» Богдани Матіяш). Навколо цього роману точилося багато дискусій, які стали виявом того, що можна назвати синдромом дефіциту універсального шедевра.

Коли культура малокровна і кволенька, то на появу будь-якої книжки, фільму, вистави, пісні тощо накидаються, як Путін на Крим. Її відразу розглядають як потенційний універсальний ше-

УКРАЇНЬСЬКА КУЛЬТУРА ЗА МІРКАМИ ЗАХІДНОГО СВІТУ ІСНУЄ ДИВОМ

кованої продукції з РФ. І саме зараз такі інструменти як ніколи доречні, якщо їх збалансовано застосувати та вміло подати громадянськості.

Якщо ж говорити про культуру з так званої високої полиці, то тут заглядання в рот «старшому брату» вже у минулому, проте є безліч постколоніальних комплексів меншовартості, які залишилися в спадок від цього зведеного братерства.

Висока культура спирається на масову, умовно кажучи, стоїть на ній, як на ногах, і виростає з неї. А оскільки масова в нас переважно ватна (українська альтернатива слаборозвинена і неконкурентна), то українську «ви-

девр, великий роман (якого нам так бракує), текст, що дасть відповіді на всі екзистенційні запитання, задовольнить усі естетичні забаганки й збере всі премії включно з Нобелівською. Зрозуміло, що таких текстів не буває, тому є про що подискутувати. Різні оглядачі почали шукати в романі «Фелікс Австрія» недоліки, критикувати різні стилістичні й тематичні аспекти, хоча насправді проблема із цим твором тільки одна: таких книжок у нас має з'являтися по кільканадцять за рік. Тоді апетит втамують поціновувачі з різними гастрономічно-естетичними уподобаннями.

З поезією в Україні завжди була краща ситуація, ніж із прозою. Торік почала домінувати жіноча. У фінал «ЛітАкцент року» вийшли три поетеси: Маріанна Кіяновська, Ірина Шувалова та Катерина Калитко. Досить якісні воєнні вірші в Любові Якимчук.

Щодо рефлексії буремних подій минулого року в літературі, то поки що достойні спроби маємо тільки в поезії. Окрім Якимчук сильні воєнні вірші пише Сергій Жадан. Якщо ж мова йде про неліричні жанри, то минуло надто мало часу для глибокого осмислення 2014-го.

Приміром, найкращі романи на тему Першої світової з'явилися наприкінці 1920-х – у

середині 1930-х: роман «На Західному фронті без змін» Еріха-Марії Ремарка побачив світ у 1929 році, «Подорож на край ночі» Луї-Фердінана Селіна – у 1932-му. А на тему Другої світової – у 1960-х: «Бойня № 5» Курта Воннегута – у 1969-му, «Пастка на дурнів» Джозефа Геллера – у 1961-му. Якщо ж говорити про українську літературу, то революційні «Вершники» Юрія Яновського вийшли у 1935-му, а «Жовтий князь» Василя Барки про Голодомор написаний у 1961 році. Тому наші Ремарки, Гемінґвей та Воннегуті зараз ще копають окопи або вже заліковують рани, і, треба сподіватися, років за п'ять ми зачитуватимемося їхньою прозою.

А поки їх немає, видавці намагаються заповнити лакуну зібраними фейсбучними дописами, есе та віршами на тему Євромайдану. Таких торік було більш як десяток, однак комплексної та якісної літературної рефлексії вони запропонувати не можуть.

КІНО

Від здобуття незалежності з українським кіно справи завжди були дуже сумні. Хор кіношників увесь час співав про брак коштів, і під цей акомпанемент з'явилося кілька пафосних погано знятих фільмів, які не мо-

Одним із найцікавіших дебютів минулого року був гурт ОНУКА Наталії Жижченко. Поєднання синті-попу з фолковими елементами під англійськими текстами дало досить цікавий результат

НАШ МАСКУЛЬТ ВАТНИЙ, А УКРАЇНЬСЬКА АЛЬТЕРНАТИВА СЛАБОРОЗВИНЕНА І НЕКОНКУРЕНТНА

сюжети). Де підліткове кіно? Де дитяче? Де українське порно? Хоча з останнім не так усе погано, якщо згадати про телеканал «Рада».

МУЗИКА

У музиці ситуація видається найпрогресивнішою. З'являються нові проекти, творці яких зрозуміли, що можна не тільки робити російськомовний продукт і

орієнтуватися на аудиторію пріснопам'ятної СНД (як це робили деякі поп-зірки на кшталт Ірини Білик), а й брати ширший розмах і співати англійською.

Одним із найцікавіших дебютів минулого року був гурт ОНУКА Наталії Жижченко. Поєднання синті-попу з фолковими елементами під англійськими текстами дало досить цікавий результат.

Hardkiss і The Erised – це українські англійські проекти, які також можуть спокійно конкурувати на Заході, вони творять в абсолютно глобалізованому форматі без жодних прив'язок до рідного контексту.

Надзвичайно популярним став криворізький інді-проект Brunettes Shoot Blondes. Їхня пісня «Knock Knock» із вигадливим кліпом зі смартфонами набрала понад 6 млн переглядів на YouTube.

Стрімко набуває популярності новий проект Влада Троїцького Dakh Daughters, який поєднує традицію кабаре та український фольклор, динамічно, по-троїцьки змішуючи жанри і стилі. Dakh Daughters перебуває на межі музики й театру, тому важко уявити, як можна буде слухати студійні платівки, проте якщо вони випускатимуть DVD диски з відео, то вийдуть за межі живих виступів та YouTube-каналів.

Усі згадані музичні дебюти – це та українська музика, яка може бути цікавою за кордоном. Деякі з них, як-от Dakh Daughters (або її старша сестра «Даха-Браха»), уже активно гастролюють за кордоном, інші мають усі шанси підкорити західні сцени.

ВІЗУАЛЬНІ МИСТЕЦТВА

Українське візуальне мистецтво розвивається навколо низки інституцій, що формують свої пули митців, яких потім виставляють за будь-якої нагоди. Скажімо, PinchukArtCenter віддає перевагу постконцептуалістам Р.Е.П. та Open Group. «Мистецький Арсенал» має свій пул художників, менші галереї – свої. Коли ходиш постійно на виставки в ці інституції, бачиш, як правило, ті самі імена, які працюють у власних незмінних стилях.

З погляду світових тенденцій українське візуальне мистецтво перебуває в його тіні,

«Поводир» – чергова історична стрічка про жорстоке советське минуле. Однак на відміну від попередніх тут стрункий сюжет, поміркований пафос, добре дібрані актори, чудовий оператор і якісний монтаж

проте, копіюючи певні тренди (хай і з серйозним запізненням, як це відбувається з концептуалізмом), воно намагається іти в ногу.

Якщо говорити про суто локальні українські явища, то з недавніх проектів найпомітнішим був, мабуть, «Жлоб Арт» – угруповання «Воля або смерть», що намагалося відрефлектувати естетику гоп-культури.

За кордоном найбільше визнання здобули українські графітники-муралісти Interesni Kazki. Їхні муралі прикрашають стіни по всьому світу, а торік вони нарешті виконали дві великі роботи в центрі столиці.

Досить яскраво дебютував у жанрі візуалу київський руфер Mustang Wanted. Його розмальована в українські національні барви зірка на московській висотці – одна з найяскравіших візуально-концептуальних подій минулого року.

Війна дала поштовх для мілітарного візуалу, який має всі шанси вилитися в нове українське художнє явище.

ІВЕНТИ

Культурний календар кожної країни має свої циклічні події, які працюють на її імідж. Попри всі складнощі, в Україні є культурні івенти, що мають не тільки загальноукраїнське значення, а й міжнародний статус.

У книжковій царині це львівський Форум видавців та київський «Книжковий Арсенал», у кіно – фестивалі «Молодість», DocuDays, Одеський міжнародний кінофестиваль.

З музичними івентами торік було вельми скрутно. «Джаз Коктебель» і «KaZантип» втрапили (сподіваємося, тимчасово) свою локацію і шукають нові місця. Цілу низку фестивалів скасували через брак фінансування, як-от львівські Stare Misto та Fort.Missia чи дніпропетровський The Best City Ua. Запланований у Києві Sziget також не вдалося організувати. Дивом уцілів театральном-музичний ГОГОЛЬ-FEST, що проводився в київській промзоні.

Наші масштабні культурні івенти за європейськими мірками нерідко грішать хаотичністю. З цього приводу добре пожартував нідерландський режисер Йос Стеллінг, який у фільмі «Душка» (2007) зобразив усю моя-хата-скрайню логістику українського кінофестивалю.

Культурні івенти, які в нас проводяться, аж ніяк не вичерпують усього потенціалу. В Україні є багато імен і мистецьких традицій, навколо яких можна потенційно організувати серйозні культурні заходи. Міста дуже слабо опрацьовують власну міфологію. Відразу на думку спадають Казимир Малевич, Дзига Вертов, харківський авангард, культура індустріалізму, мультикультуралізм, який склався в нас історично. Однак у теперішніх економічних умовах це завдання не з легких.

Підсумовуючи, треба сказати, що українська культура за мірками західного світу існує дивом. Замість збалансованої грантової системи, яка підтримує актуальні напрями мисте-

цтва, у нас діє гальванізований радянський труп (Міністерство культури), який тільки годувати власний апарат і множить вишиватництво. Замість галузевих державних інституцій, що дбають про книжки, кіно, театр тощо, у нас дикий і безжалюбний ринок. Замість державного захисту вітчизняного культурного продукту маємо навстіж відчинені двері для навали російського. Замість економічного розвитку, від якого завжди щось перепадає культурі, у нас черговий виток кризи.

У таких умовах творення якісного культурного продукту – справа нелегка і під силу тільки справжнім ентузіастам та пасіонаріям. Усі ці обставини спричинилися до того, що культура 45-мільйонного народу – це не колос, а колосок.

Якщо ж говорити про змістове наповнення культури, яке не зовсім залежить від державної підтримки, а послугується радше внутрішніми правилами, то тут бракує двох речей.

По-перше, тверезого ставлення до власної історичної пам'яті,

інакше кажучи, не тільки возвеличення українських героїв, а й боротьби зі скелетами у власній шафі, яких нашої історії, як і в будь-якій іншій, не бракує. В умовах постколоніального тиску це робити вкрай важко, оскільки державотворчий міф ще не сформувався остаточно, а тут його вже хтось збирається підважувати. Однак якщо це робити грамотно, то колективна свідомість від того тільки зміцніє. Визнавати й осмислювати власні помилки – ознака зрілості.

Другим великим смисловим дефіцитом є самоіронія. Її, як повітря, бракує в нашій культурі, а будь-які вияви сприймаються як святотатство. І йдеться, звичайно, не про Леся Бужину, а про справжню, майстерну, колючу іронію, вміння щиро посміятися із себе. Це ще одна ознака здоров'я культури.

У 2014 році литовський режисер Еміліс Велівіс зняв фільм «Redirected» із топовими британськими акторами. За сюжетом чотири англійські бандити опиняються в Литві, де з ними стаються найнеймовірніші фар-

сові пригоди, замішані на всіх шаблонних стереотипах про Східну Європу: міліціонери-бандити, швидка, що збиває перехожих і закопує за містом, священик, який ходить по проститутках, динамщиці, які оббирають іноземців, таксисти-злодії, контрабандисти, які возять нелегалів, алкоголізм, дикість та хаос. І цей фільм підтримав державний (!!!) Литовський кіноцентр. Уявляю, який скандал здійнявся б у нас, якби подібний фільм зняли на українському ґрунті. От у Литві таке можливо, бо їхня культура пройшла щеплення самоіронією.

Тож якщо ми хочемо влитися в гроно центрально-східно-європейських держав, тобто таких, які дивляться на Брюссель, а не на Москву і слухають «Оду до радості» Бетховена, а не модернізований гімн СРСР Александрова, то нам необхідно реформувати систему культурного державного менеджменту й заповнити цілу низку широченних (і бездонних) лакун. На цю тему говорено-проговорено тисячу разів, але Кириленко і досі там. ■

19:00
15
ЛЮТОГО

ДО ДНЯ СВЯТОГО ВАЛЕНТИНА ДЛЯ ВСІХ ЗАКОХАНИХ
ВЕЛИКИЙ ЗАЛ ОПЕРНОЇ СТУДІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ
МУЗИЧНОЇ АКАДЕМІЇ ІМ. П. ЧАЙКОВСЬКОГО

MDA
МОУНТАЙН
ДЖАЗОВИЙ
АБОНЕМЕНТ
MDA.COM.UA

ЗА ПІДТРИМКИ
ПОСОЛЬСТВА США
В УКРАЇНІ

Johnny O'Neal
ДЖОННІ ОНІЛ ТРІО
ЖИВИЙ ЗВУК
TRIO

PARTER UA
287 87 87

ДОВІДКИ: (067) 430-73-06

Тиждень

Kyiv Weekly

Люди як небажаний додаток до території

Автор:
Василіса Маринник

Репресії тривають. 29 січня заарештовано одного з лідерів Меджлісу Ахтема Чийгоза, який лишився на півострові. Нібито за організацію масових заворушень біля ВР Криму торік 26 лютого. Та, кого тут дехто вважає прокурором, каже, що Чийгоза підозрюють, зокрема, в тяжкому злочині, мовляв, це він став призвідцем загибелі двох осіб на тому мітингу. Правозахисники твердять, що це абсурд, бо навіть за законом РФ Крим підвладний їй лише від березня 2014-го. Росія не може судити особу, яка щось чинила, перебуваючи в українському законодавчому полі. Годі вже й казати, що на відео чітко видно: Чийгоз, навпаки, стримував запал присутніх.

Попри те що він особа вельми неоднозначна, починаеш міркувати про логіку останніх подій. Як цей арешт співвіднести з обшуком на телеканалі АТР кількома днями раніше? Із тим, що останнім часом Меджліс, який зостається в Криму, у принципі бездіяльний? Із тим, що дружина Чийгоза Ельміра Аблялімова у квітні призначена Аксьоновим на посаду директора Бахчисарайського історико-культурного заповідника, а в грудні знята? Чи є зв'язок між цими подіями?

Снуєш нитку логіки, але розумієш: хоч би яка виходила картина, можеш помилитися. Видно тільки вершину айсберга, годі зрозуміти, що відбувається під водою. Політологи ворожать, кого з відомих кримських татар затримують наступного.

Фінська журналістка Анна-Лена Лаурен, яка багато років прожила в РФ, у одній зі своїх книжок пише, що російська влада завжди розглядала завойовані землі виключно як територію. Люди – це навіть не бонус, а небажаний додаток. Я домислюю: з ними можна порозумітись і вжитись, якщо перетворити їх на слухняних адептів (для того й чинять репресії проти опозиційних ЗМІ: АТР не єдиний, раніше цюкувань зазнали Чорноморська телерадіокомпанія та Центр журналістських розслідувань). Тих, хто не пристосовується, краще позбутися: чи то їх заарештовують, чи то вони покидають свої землі добровільно, чи то їх до цього змушують.

До речі. І. теж переїхав на материк. Я думала: хто-хто, а вже він точно за жодних обставин не розлучиться з півостровом. Крим проріс крізь нього. Його предки поселилися там наприкінці позаминулого століття. Дід був репресований у 1930-х. Бабуся поїхала за ним, а після розстрілу чоловіка сім років поверталася додому. Працювала по року-два у різних містах Росії, переселяючись дедалі західніше, аби нарешті опинитись у Криму. Дитиною І. грався

банками з-під італійської кави у двоюрідної бабусі в Алушці. Радянські часи й італійська кава! Таке могло бути хіба що в припортовому, поліетнічному Криму. Літніми вечорами вони з матір'ю ходили на пришвартовані кораблі до її друзів-моряків, де смакували справжньою кримською стравою – шкарою зі ставриди. Колись давно ми з І. влаштували вечір української єдності: я готувала закарпатську страву токан, а він цю саму шкару.

Тепер І. переїхав, сказав, що в Криму небезпечно. У вільний час гуляє набережною Дніпра. Працює журналістом і визнає: «Коли треба писати не про Крим, почувуюся так, ніби час марную».

Мешканка Севастополя О. теж покинула своє місто. Російський філолог, викладала у школі. Здавалося б, чому їй не лишитись у Криму? Зробили це з чоловіком для доньки, бо у класах обласували ленінські куточки, де висить портрет Ільїча й лежать книжки про «маленького Володю». Учителі мають проводити для дітей класні години на теми «Росія і Крим: ми разом» або «Як в одній літері відображається доля народу» (за віршем одного поета «Робота над помилками», де йдеться про те, що «в слові «Крым» снова пишется Ы!»). «Зараз дочці вісім; якщо вона слухатиме оточення, то виросте зомбі, а якщо нас, то мусить йому протистояти, постійно налаштовувати фільтр, аби не сприймати всього, що кажуть довкола. Це постійний психологічний дискомфорт. Тому ми вирішили покинути все й переїхали на материк».

Переїжджають ті, хто не хоче, аби діти були зомбі чи конфліктували з оточенням; ті, хто боїться репресій; підприємці, яким не вигідні умови праці в РФ; програмісти, які через санкції США не можуть із Криму працювати на американські компанії; громадські діячі, що стали «іноземними агентами»; ті, кому російська медицина не в змозі забезпечити лікування (вона в РФ побудована на інших принципах, ніж в Україні; наприклад, заборонено замісну терапію для наркозалежних, що визнана в цивілізованих країнах).

І, до речі, йдеться не лише про тих кримчан, які виступали за єдність України. Є й ті, хто радів аншлюсові, але зараз переїжджає бодай на якийсь материк: чи то в Україну, чи то в Росію у пошуках кар'єри, бо на півострові їм працювати не вигідно й важко. Як казала одна знайома, «особисто мене ніщо таке не торкнулося. Але жити там стає неможливо». Один із блогерів (тепер киянин) риторично запитує: чи не слід було всім тим, хто хотів Росії, переселитися туди без анексії? А нам, які так прагнули залишитись у Криму й змушені були перебратися на материкову Україну, там і лишитись? ■

Ми вас чекаємо!

Автор:
Оксана Коваль

День, ніч, день, ніч, день, ніч... Кожен ранок починається з огляду новин, а вечір завершується закресленням на настінному календарі ще однієї дати в нашому тутешньому житті. Восьмий місяць окупації Донецька, шостий – без роботи, другий – поза власним домом. Новини понеділка вразили не лише черговими повідомленнями про відбиті атаки бойовиків, кількістю обстрілів Дебальцевого, Троїцького, Новоградівки, Попасної, Кримського, Ольгинки, Курахового й навіть не повідомленням про автобус «відмовників» на Галичині, які, щоб ухилитися від мобілізації, подалися в Росію (!). Тут, в окупації, несподівано вразила звістка про загибель Андрія Кузьменка, всім відомого Кузьми. Ніби трагічно відгукнулося колись мирне життя: горе, але з іншого світу, з-поза лінії обстрілів. Бо наші тутешні трагедії з війни сприймаються вже зовсім інакше.

Я точно не була фанаткою Кузьми, але тепер деякі його пісні згадуються, бо співзвучні моїм думкам. У голові постійно крутиться «Моя країна – суцільна руїна...». Це так, руїна. І не лише підірвані мости, висаджені в повітря багатоповерхівки, затоплені шахти, розбиті дороги, аеропорти, вокзали, газопроводи, лінії електропередач, заміновані торгово-розважальні центри, пограбовані квартири.

Це руїна душ. І хто знає, якими ми вийдемо або ж будемо витягнуті з-під неї. Навіть ті, хто порятувався від цілком реальних завалів розтрощених домівок...

Мої давні знайомі Ія та Федір, можна сказати, везунчики. Вийшли з Донецька ще влітку. Спочатку чоловік із дітьми вирішив пересидіти небезпечні дні на Азовському морі, сподіваючись, що за кілька тижнів усе владнається. Ія ще якийсь час працювала в Донецьку, розраховувала на відпустку, щоб приєднатися до своїх «курортників». А на початку липня місто захопили «деєнерівські ополченці» – і цей день став поворотним пунктом у колись цілком стабільному та розміреному житті моїх друзів.

Минуло більше ніж півроку, тепер у наших рідкісних телефонних розмовах подруга навіть чути не хоче про повернення на Донбас: «Там життя не буде. Це на довгі роки зона конфлікту й розрухи, а в мене діти. Маю подбати про їхнє нормальне життя в адекватному оточенні». І я її розумію. Їхні душі кровоточать, але вони ще молоді й знайдуть у собі сили вгамувати біль, жити далі, боротися за майбутнє.

А куди подінуться ті мешканці Маріуполя, Слов'янська, Донецька, Сніжного, Краматорська, Дебальцевого, Волновахи та інших наших міст і сіл, ті, що, ніби дресировані папути, не перестають торочити як не про райське життя «від ДНР-ЛНР» (із цим трохи стихло), то про «київську хунту», «російський братній народ» чи те, що «ми ж усі слов'яни, один в одного не стрілятимемо, це американці винні». Для них нормально отримувати допомогу з усіх рук, які

дають, і не замислюватися, що буде далі. Точніше, взагалі ні про що не замислюватися. Для них нормально знущатися з військовополонених і таким чином вихлопувати накопичену образу, адже все життя їх хтось принижував, а тепер мають шанс показати, що й вони неабищо... Ці люди завжди шукають когось винного у їхніх негараздах і ніколи не почнуть самі щось змінювати, відбудовувати, налагоджувати. Їм начхати на історію свого краю, якої вони ніколи не знали й не хотіли знати. Їм легше вірити у пропаганду, сконструйовану з висмикнутих і перекручених байок. Що буде із цими схибленими, скаліченими душами? Чи можна – і чи варто? – намагатися змінити їхню скам'янілу, наче вугілля, на якому вони живуть, свідомість? На Донбасі все значно складніше, ніж просто пошук місця для коми у виразі «скарати не можна помилувати».

Думаючи про «них», я неминуче приходжу до запитання: а що буде з «нами»? З тими, хто залишився тут, на своїй батьківщині, бо не зміг чи не захотів податися на «велику землю»? Як моя інша давня знайома, котра живе тепер в одному з донецьких сіл разом із батьками й маленькою донькою. Вона розказує, як щодня бавиться з малою в школі. Дитина старанно виводить українські літери у прописах. Математика, окрім підручника, доповнюється практичними заняттями під час походу по продукти у справжнє «сільпо», а не фейкове – міські супермаркети. Природознавство вони вчать також безпосередньо – в саду та на городі діда-баби. До того ж скоро весна, і ці заняття стануть вельми інтенсивними, щоб можна було не тільки переліувати, а й перезимувати ще раз. Уроки читання відбуваються за «маминими» дитячими книжками, які дивом збереглися на горіщі батьківської хати. Вони не такі яскраві, як сучасні, але там мир і спокій, добро і злагода, дружба і взаємодопомога.

Батьки моєї подруги все своє життя – трудове й нелегке – провели на Донбасі. Сьогодні вони все ще не втратили віри у краще майбутнє й чекають на прихід української армії, на звільнення від окупантів, на мудрість (їхні молитви – та Богові у вуха!) політики української влади, яка відродить життя на цій землі. Моя подруга не така оптимістка (може, тому що молодша?), але їй також хочеться вірити, що не все ще втрачено й не доведеться стати «вимушеними мігрантами» – переселенцями.

Вони живуть під окупацією, пристосовуються до вже давно незвичного сільського побуту, вчать господарювати, щоб прогодуватися, набувають навичок домашніх учителів для своїх дітей, тримають руку на пульсі подій у країні, спілкуються через Skype із колегами з Великої та Малої України.

І чекають.

На перемогу, на прихід нашої армії, на визволення від окупації.

Тому хай «там», на «великій землі», знають, що ми «тут» є, ми залишатимемося до повернення України і нікуди звідси йти не збираємося. ■

Межа плюралізму

Автор:
Алла
Лазарева

Інколи здається, що в підвалах російської амбасаді в Парижі десь та схована машина часу. Інакше важко пояснити, чому численні пропагандисти Кремля, виступаючи на ток-шоу та телевізійних дебатах, переважно використовують риторику холодної війни, вживають очевидно брехливі аргументи, беруть нахрапом і, попри певний досвід публічних дискусій, не утруднюють себе хоча б відносно правдивою аргументацією.

Стиль «нахабність у квадраті», напевне, давав свій результат, коли не було інтернету, а разом із ним можливості перевіряти інформацію в різних джерелах у режимі реального часу. Спогад про успіх, мабуть, так міцно закарбувався в пам'яті ідеологів гібридної війни, що про зміну стратегії не йдеться. «В українському уряді чотири міністри з ультраправої партії!» – зухвало проголосує Мішель Грабар, керівник російської громади Франції. «Як їх звати?» – уточнюю. «Ви що, не знаєте? З «Правого сектору», – блефує співбесідник і, щоб не називати прізвищ, яких немає, зривається на крик, образи, ледь не прокльони.

«Українцям не можна продавати зброю! – виголошує він же в прямому ефірі телеканалу France 24. – Бо якщо Київ озброїти, то Порошенко відріже Одесу, зробить анклав і виріже методом етнічних чисток мільйон осіб. А ви думали! Нехай

собі західні стандарти не передбачають можливості поширювати вигадки про наміри. Пан Грабар, хоч у Парижі народився й вивчився, зорієнтований на інші «цінності»: московське загарбництво та отетерілий шовінізм, що не визнає права України на мову, культуру, ідентичність та самостійне державне існування.

«Міг же стати людиною, а виріс мавпою з гранатою», – зауважила знайома, колишня студентка університету Rennes-2, де Мішель Грабар у статусі запрошеного викладача читає кілька лекцій із російської літератури, історії XIX століття, філософії, економіки. Кажуть, на цю посаду його влаштував інший, доволі одіозний діяч російської діаспори князь Дімітрій Шаховской з Інституту православної теології. Саме він у грудні минулого року підписав досить скандальний «лист іммігрантів», що схвалював анексію Криму, беззастережно підтримував Путіна та очорнював Україну як міг.

«Мішель Грабар практично не готується до лекцій, не публікує наукових статей, за винятком однієї у співавторстві з кремлівським ідеологом Ду-

гіним, ніколи не бере участі в колоквиумах, – розповів *Тижню* на умовах анонімності один із викладачів Rennes-2. – Його наукова кар'єра не вдалася, тож він шукає й не знаходить у громадській діяльності визнання та слави».

Нереалізовані амбіції, російське походження та французький паспорт... Такого елемента в корті путінських менестрелів не бракує. Як наполегливо доводить практика, лише західний контекст виховання не забезпечує автоматично належність до західної цивілізації. Частина російської еміграції свідомо робить інший вибір з акцентом на культі грубої сили та відбілюванні Путіна. Таке собі XIX століття на зорі XXI. Машина часу працює всупереч законам фізики та механіки.

«Ваш Бандера був близьким другом Гітлера», «проблеми між Росією та Заходом спричинені бажанням України вступити до НАТО»... Печерна брехня безперешкодно летіть з екранів французького ТБ, і українські учасники дебатів не завжди дістають можливість навести контр-

**ПЕЧЕРНА БРЕХНЯ
БЕЗПЕРЕШКОДНО ЛЛЕТЬСЯ З
ЕКРАНІВ ФРАНЦУЗЬКОГО ТБ,
Й УКРАЇНСЬКІ УЧАСНИКИ
ДЕБАТІВ НЕ ЗАВЖДИ МАЮТЬ
МОЖЛИВІСТЬ НАВЕСТИ
КОНТРАРГУМЕНТИ
РОСІЙСЬКИМ ВІЗАВІ**

аргументи російським візаві. Чому так? «Ми практикуємо плюралізм, тому не можемо, запросивши до дебатів спікера від України, не покликати й російського журналіста», – каже ведуча передачі «Кіоск» на TV5 Ізабель Мургер. Немає питань, але чому за трансляцію брехливої заяви Путіна про «вояків

НАТО на Сході України» ми не побачили такої самої тривалості заяви Порошенка, яка підважила б московську брехню? Чому багаторічний кореспондент «Известий» Юрій Коваленко може виголошувати, що «українська армія не здатна воювати, тому із сепаратистами на Сході воюють американці», а заперечити його слова ведуча не дає можливості? Це також плюралізм чи якась його специфічна, урізана версія?

Чи йдеться в цьому конкретному випадку про свідому заангажованість ведучої? Я навіть не впевнена. Це звичка не зважати на Україну та дослухатися до слів Москви, запам'ятовувати те, що потрапило до поля зору, без рефлексу перевірити інформацію в альтернативних джерелах... Український голос чути поки що слабенько, а от російський – звідусіль. Упередженість з українського питання – це така собі суміш з автоматизмів та лінощів, щедро присмачена російським напором і сором'язливістю Києва. Часом тенденція ламається. Проте прориви на інформативному фронті є радше винятком, аніж правилом. ■

історична правда
з Вахтангом Кініані

**щочетверга
о 22:00**

**щонеділі
о 23:00**

Якщо зібрався у мандрівку,
бери з собою

ТревелСімку!

НАЙКРАЩИЙ
ПОДАРУНОК
ДЛЯ
МАНДРІВНИКА

ВИГІДНІ ТАРИФИ
на Інтернет зі старт-пакетом
TravelSIM Online

БЕЗКОШТОВНІ вхідні дзвінки у **140** країнах

Діє у > **190** країнах

ВІДСУТНІЯ ПЛАТА за з'єднання та абонплата

ПАКЕТНІ ПРОПОЗИЦІЇ, що дозволяють заощаджувати
ще більше: дзвінки, СМС, GPRS-Інтернет

БЕЗКОШТОВНІ дзвінки зі Skype та Viber на ТревелСімку

ВСІ можливі варіанти поповнення: portmone.com **VISA** **ІЗОХ** ПриватБанк

Інфолінія: (044) 223-8008 w.TravelSIM.ua